Ekologija i politika

PREDIZBORNO ZAGAĐENJE

Portret savremenika: pripadnik Vojske Srbije

PREKARIJAT U UNIFORMAMA

BiH 4,70 BAM; Hrvatska 25 HRK; Makedonija 175 MKD; Crna Gora 2,50 EUR; Slovenija 3,50 EUR

cena 250 RSD

9 770353 802002 01567

VREME

broj 1602

16. septembar 2021.

BILANS BALKANSKE POLITIKE ANGELE MERKEL

UČITELJICA I ĐAK PEŠAK

- Zašto je kancelarka došla prvo kod Aleksandra Vučića
- Kako je predsednik Srbije zadobio njeno poverenje
- Koliko je Angeli Merkel stalo do pravne države u Srbiji

ADRIS
GENERALNI POKROVITELJ
WEEKEND 14
#živioživot
ROVINJ / 23.-26.9.2021.
www.weekend.hr

VREME

BROJ 1602
16. septembar 2021.

Dragoljub Žarković (1951–2020), glavni urednik od 1991. do 2020.

Zoran Jeličić (1945–2018), glavni urednik od 1990. do 1991.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni i odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

redakcija
Slobodan Bubnjević, Sonja Ćirić (mozaik), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Marija Janković (foto), Jelena Jorgačević, Slobodan Kostić, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Milan Milošević, Uroš Mitrović, Vukašin Obradović, Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić, Nemanja Rujević, Nedim Sejdinović, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Bojan Stekić, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Slobodan Tasić;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković, Ivana Stanković;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 Bilans balkanske politike:
Učiteljica i đak pešak

08 Ekologija i politika:
Predizborno zagađenje dobrih namera

11 Nuspojave: Od napasti do propasti

12 Srbija i Crna Gora:
Policijske provokacije na Vulinov način

14 Crna Gora: David bez praćke

16 **Država i crkva:**
Sekularizacija, skupa reč

18 Mini intervju: Davor Džalto

20 Portret savremenika:
Pripadnik Vojske Srbije

24 "Zlatno doba" na jugu Srbije:
Profesori savijaju kablove

26 **Tabloidni život i smrt:**
Politika spaljenog mozga i njeni finansijeri

30 Lični stav: Niža cena vanknjižnih objekata nosi rizik

33 TV Manijak: Domaće serije u novogradnji

KULTURA

34 **Film *Toma*: I orkani i tornada**

37 Priština: Filmski festival PriFest

39 Teatar na raskršću:
O slušanju, mišljenju i pevanju

42 In memoriam:
Kosta Bunuševac (1948–2021)

SVET

44 Mađarska: Poseta pape

46 Globalizacija džihada: Azamova fatva (1)

MOZAIK

52 Tradicija: Čovek, zemlja, grožđe

56 Povodom knjige: Korenje u pesku

58 US Open: Spasonosni poraz

59 Navigator: Smrtni ishod novi tehnologija

60 Strip: Popravka tenka u slici i reči

62 Vreme uživanja: Pozdrav iz JNA

Zašto se sve češće čuju glasovi velikodostojnika SPC u kojima se zalažu za jasnu odvojenost Crkve i države? Koje poruke šalje patrijarh Porfirije u prvih šest meseci svog stolovanja? Odstupa li Crkva od samoviktimizacijskog narativa? Koliko se ta postavka razlikuje od postavki ove vlasti?
JELENA JORGAČEVIĆ

I dok se u svetu štampani mediji bore za opstanak u doba procvata interneta, tragajući za novim poslovnim modelima, stiče se utisak da naši tabloidi ne samo da nemaju problema sa "održivošću" nego da je njihovo paramedijsko delovanje prilično profitabilno. U čemu je tajna njihovog uspeha
NEDIM SEJDINOVIĆ

Ovo je film legitimne sredine puta koji se ponajpre obraća poklonicima Zdravkovićevog opusa i tog njegovog prepoznatljivog javnog habitusa
ZORAN JANKOVIĆ

Na naslovnoj strani: **A. Merkel i A. Vučić, Beograd, sept. 2021.**
Fotografija: **Marko Drobnjaković / AP Photo**

Bilans balkanske politike Angele Merkel

UČITELJICA I Đ

Možda nije videla drugi izbor, možda nije umela bolje, tek Angela Merkel je protežirala Aleksandra Vučića kao svog najboljeg đaka iako nije naučio nemački, što joj je obećao. Oproštajna poseta Beogradu nosila je u sebi mnogo simbolike, a malo suštine. Kada se podvuče crta, bilans kancelarke u regionu teško da zaslužuje prelaznu ocenu

Za "Vreme" iz Bona

Da nije bilo opsadnog stanja u Beogradu, da na ulicama nije bilo tri hiljade policajaca i snajperista, a na zgradi Geneksa ogromnih zastava Nemačke i Srbije, da nije bilo specijalnih televizijskih programa i naslovnica režimske štampe na kojima je značaj predsednika Vučića rastao do galaktičkih razmera, dakle, da nije bilo jake simbolike i još jače propagande – sastanak odlazeće kancelarke Angele Merkel i Aleksandra Vučića mogao je da se obavi i preko Zuma ili Skajpa, onako kako se protokolarni sastanci održavaju tokom pandemije.

Posetu je kao "kurtoaznu" opisao bivši ambasador Srbije u Berlinu Ognjen Pribićević, koji je u živom programu RTS-a pokušao da pompu vrati, što bi Nemci rekli, "na tlo činjenica". Pribićević je, kao

DAK PEŠAK

SRDAČAN DOČEK: A. Vučić i A. Merkel na beogradskom aerodromu
Foto: Dimitrije Goll /Tanjug

uostalom svi koji išta znaju o Nemačkoj i njenoj politici u regionu, rekao da ne očekuje čuda niti krupne promene u politici Berlina kada Merkelova ode u penziju.

Ipak, kalendar jedne od najmoćnijih svetskih političarki od Drugog svetskog rata do danas sigurno se ne pravi nasumično. Ima razloga što je u oproštajnu turneju uklopila posete Beogradu i Tirani, gradovima za koje se smatra da drže ključeve za mir regiona ophrvanog problemima.

Možda i zato što Merkelova oseća da Evropska unija, Nemačka i ona lično nešto duguju takozvanom Zapadnom Balkanu – što je politička odrednica, skovana da opiše balkanske državice kojima je još 2003. godine obećan ulazak u EU. Angela Merkel je na vlast došla 2005. i od tada na Balkanu imala posla sa raznima.

Nemačka štampa je pobrojala političare iz regiona sa kojima je Merkelova pričala, i to je impresivna lista, sa koje su neki umrli, neki ubijeni, neki optuženi kao ratni zločinci, a neki su korumpirane autokrate.

MANTRA O "DOVOĐENJU" VUČIĆA

Boris Tadić se ne broji ni u jednu od tih grupa, on je naprosto postao nebitan. Kad se pogleda u retrovizor, mnogi će se složiti da je opelo Tadićevoj političkoj karijeri održala upravo Merkelova tokom njene prve posete Beogradu 2011. godine. Hroničari ere ove kancelarke neće ni pre ni posle te konferencije za štampu sa Tadićem naći primer da je Merkelova bila toliko jarosna u javnosti. Da je neko crtao strip, iz njenih ušiju bi izlazila para, jer je kiptala od besa.

Konzervativni "Frankfurter algemajne cajtung" ocenio je da su Merkelova i Tadić tom prilikom "frktali" jedno na drugo. Ona je tražila i očekivala ukidanje paralelnih struktura na severu Kosova, Tadić je to odbio.

Od tada u kritičkoj srpskoj javnosti uporno opstaje teza da su "Evropljani", poglavito Merkelova, "doveli" na vlast »

Tomislava Nikolića i Aleksandra Vučića kako bi ovi "rešili" Kosovo. Teza očito dobro zvuči jer se tako uzrok poraza Demokratske stranke 2012. godine prebacuje na neku stranu mističnu silu. Istina je, dakako, da su i Nikolić i Ivica Dačić, kao lider stranke koja je bila jezičak na vagi, dobili mig da je Berlinu promena vlasti prihvatljiva.

"Nemci daju podršku tek kad vide da neko realno ima šansu da pobedi, i kad se dogovore da njihove ambicije budu namirene. Oni jesu sa Nikolićem i Vučićem počeli da pričaju pre nego što su ovi pobedili, ali su oni kao radikali ranije dobijali toliko glasova da su izgledali neminovno", kaže dugogodišnji dopisnik brojnih medija iz Nemačke Nenad Radičević.

"Nemcima je bilo važno da zaigraju na drugu kartu posle Tadića koji nije želeo da rasformira policijske strukture na severu Kosova. Vučić i Nikolić su pak pristali, potpisali Briselske sporazume, i to je Nemcima bilo dovoljno za podršku. To je bio veliki potez na putu zaokruživanja nezavisnosti Kosova. Sada eventualne nestabilnosti na severu Kosova nisu sasvim pod kontrolom Beograda. Sever Kosova je praktično izgubio izglede da bude nova Republika Srpska", dodaje Radičević u razgovoru za "Vreme".

STABILNOST I BIZNIS IZNAD DEMOKRATIJE

Uopšte, glavna ocena koju su o Vučiću tokom godina iznosili komentatori nemačke štampe i neimenovane diplomate jeste: "*Vučić liefert*". Vučić liferuje, isporučuje, ispunjava. Završava posao.

Ta je slika ponešto pomućena jer je sa srpskim vladarom bilo natezanja oko predavanja telekomunikacija u ruke Prištine i, posebno, oko probnog balona "razgraničenja" ili "razmene teritorija" koji je tokom 2018. godine pustio u saglasju sa Hašimom Tačijem. Tu ideju, koja je imala određenu naklonost bivše visoke predstavnice EU Federike Mogerini – ona je, izgleda, bila usnula Nobelovu nagradu za mir zajedno sa Tačijem i Vučićem – u Berlinu su oštro presekli.

Ali, godine su to u kojima je Vučić na domaćem terenu skrojio autokratiju u kojoj partija guta državu, a on, Vučić, postaje nezamenjivi usud Srbije. Oprez Merkelove i saradnika, koji igraju samo na proverene karte, navodi ih na zaključak da Vučića ne treba previše kritikovati kad se već u Srbiji ne nazire alternativna politička snaga.

Po fiokama Evropske komisije i berlinskog Ministarstva spoljnih dela gomilali su se izveštaji o stanju u Srbiji, sve gori od goreg, pedantno su pobrojavane afere od Savamale pa nadalje, opisano je gušenje medija i opozicije, pokoji je niži funkcioner to javno i rekao, ali u javnim nastupima Merkelove od toga su opstale samo diplomatske fraze o "potrebi za reformama".

Kako je na Tviteru primetio bivši opozicioni poslanik Đorđe Vukadinović, Angela Merkel je Vučića i u ponedeljak ocenila sa 4+ ili 5–. Kancelarkina ocena da je Vučić čovek koji drži reč bila je šokantno daleko od istine čak i za blagonaklonu učiteljicu.

"Izjave da Vučić ispunjava obećanja su i za mene bile iznenađenje. Obično Merkelova uvija stvari u birokratski rečnik za koji ti treba tumač. Ne znam čemu je služila ta pohvala osim da pruži vetar u leđa Vučiću", komentariše Nenad Radičević.

Vučić u rukama drži još jedan adut koji nikada nije zanemarljiv u odnosima sa Nemačkom – ugađa investitorima. To je počelo po preuzimanju vlasti kada je 2014. pod krinkom liberalizacije tržišta donet Zakon o radu, koji reže ionako jadna radnička prava i otvara neslućene mogućnosti stranim investitorima.

Danas nemački poslodavci u Srbiji imaju preko sedamdeset hiljada radnika i redom dobijaju masne subvencije da često za bedne satnice uposle ljude. A ako se nešto zna o Nemcima, poslovično sklonim redu i zakonu, to je da se u inostranstvu brzo odomaće u mrežama nepotizma i korupcije. Ima proverenih saznanja da su i nemački političari pomagali da se u Srbiji zakoni svojevremeno podese za firme poput štutgartskog izdavača udžbenika Klet, ili "kralja svinja" Klemensa Tenisa čija investicija nikad nije stigla.

Kako je "Vreme" već pisalo ("Industrija odlaska", broj 1510), vlast Srpske napredne stranke je od 2013. sprovodila program "*Triple Win*" u kojem se praktično provodadžiše odlazak medicinskog osoblja u Nemačku. Tek posle našeg teksta je Beograd raskinuo taj ugovor, ali dockan. Basen medicinskih sestara iz Srbije i regiona – ali i majstora svih fela, bilo šofera ili IT stručnjaka – ostaje bitan za krpljenje dramatičnog manjka radne snage u Nemačkoj.

KAKO SE RODIO UZORNI ĐAK

Okolnost da se izbeglički talas od avgusta 2015. godine premestio na Balkansku rutu pružila je Vučiću šansu da postane najbolji đak Angele Merkel. Ona je prethodno pripremila policijsku blokadu granica, ali se uplašila ružnih slika i reakcije nemačkog Ustavnog suda, pa je promenila taktiku, izgovorila čuveno "Uspećemo" i otvorila granice za izbeglice. Dok su po njoj pljuštale kritike iz Nemačke, Austrije ili Mađarske, jedino je Vučić imitirao sve što ona radi. To mu je kod Merkelove donelo dosta kredita.

Uz svojstvene hiperbole, Vučić se često hvalio da može da nazove Merkelovu u bilo koje doba dana i noći te da se njoj u nekoliko navrata moglo zahvaliti što na Balkanu, maltene, nije izbio novi rat. Pred reporterom "*Špigela*", kojeg je povezao helikopterom, Vučić je nedavno izvadio rečnik nemačkog da kao baš tada uči

DUGOGODIŠNJA SARADNJA:
Merkelova i Vučić
Foto: Dimitrije Goll /Tanjug

nove reči. Obećao je kancelarki da će naučiti nemački dok je ona na funkciji, mada očito u tome nije uspeo – u ponedeljak su pričali na engleskom, koji nijednome od njih baš ne ide od ruke.

Jedan tviteraš je napisao: "On uči nemački zbog nje, a pola Srbije uči nemački zbog njega."

Merkel nije baš učila srpski, mada odlično govori ruski. Odnos sa Vučićem naziva "otvorenim i punim poverenja". Nekoliko puta ga je primala u Berlinu neposredno pred izbore u Srbiji, znajući da će fotografije njih dvoje u kontrasvetlu, dok se u pozadini uzdiže toranj na Aleksanderplacu, u srpskim tabloidima biti pretočene u hvalospeve Vučiću.

U iznenađujuće oštroj analizi pred poslednju posetu, vodeća nemačka agencija DPA ocenila je kancelarkin bilans na Balkanu rečju "*durchwachsen*" koja se koristi da opiše komad slanine u kojem se smenjuju slojevi mesa i masti. U prevodu, bilans je šarolik, a to nije baš pohvalno.

ŠTA OPOZICIJA NE RAZUME

Kada se pominje Berlinski proces koji je Merkelova pokrenula, uvek se nabrajaju osnivanje foruma za saradnju mladih (RYCO) u regionu i ukidanje rominga. Merkelova je govorila i o gradnji autoputeva, misleći na onaj od Niša do Tirane. I tu je kraj nabrajanju.

"Merkelova na Balkanu zastupa politiku koja postavlja interese nemačke ekonomije i stabilnost iznad demokratije i vladavine prava – ta mustra se može primetiti i u njenom uzdržanom odnosu prema Viktoru Orbanu, mađarskom grešniku prema pravnoj državi", piše DPA. "Vučić, njen domaćin u ponedeljak, u Srbiji vlada praktično bez opozicije. (...) Berlinu se pak nudi kao garant stabilnosti, koja tobože služi nemačkim interesima."

Srpska opozicija tu nema nikakvih iluzija. Izvor "Vremena" sa opozicione scene, koji ima redovne kontakte sa nemačkim Zelenima, kaže: "Merkelovu doživljavam kao nemačkog Vučića koji sve radi da joj se ne pokvare poslovi. Od izvoza medicinskih radnika, preko ulaganja u Srbiji. To možda nije previše značajno za Nemačku, ali za nas jeste jer ostavlja posledice ovde. Ona je sve, osim priznanja Kosova, držala pod striktnim ključem."

Ovaj sagovornik kaže da "ima jedna kognitivna greška u redovima opozicije", jer da nećemo imati nikakvu veću podršku iz Evrope za rušenje sistema dok za to ne kucne čas".

Koliko neki drugi malo razumeju i Nemačku i tamošnji način razmišljanja – ili, koliko im je malo stalo do podrške odande – slikovito je pokazao transparent koji je tokom dočeka Angele Merkel doneo Janko Veselinović, predsednik Pokreta za preokret. "Idite konačno, gospođo Merkel! Devet godina podržavate diktaturu u Srbiji", pisalo je na njemu. Merkelova to izdaleka nije mogla da vidi, ali da je videla, verovatno bi se zapitala kakvi su to ljudi koji misle da u diktaturi može da se šeta sa takvim transparentima, umesto da se bude u koncentracionom logoru ili zatvoru istočnonemačkog Štazija.

POSLE MERKELOVE – NIŠTA

Poznavaoci prilika su saglasni da je i takva Angela Merkel bolja za Zapadni Balkan nego ono što dolazi posle nje. Ona doduše nikad nije založila svoj autoritet pred nemačkim biračima ili liderima drugih članica EU da odlučujuće pogura region u članstvo onako kako je to, političkom odlukom, ranije urađeno sa Bugarskom ili Rumunijom. Ali nije bila ni kočničarka poput francuskog predsednika Emanuela Makrona, koji je jasno rekao – prvo da se EU konsoliduje, pa onda, jednom i možda, da se proširi.

Sada se slična formulacija nalazi u predizbornom programu nemačkih demohrišćana pred izbore 26. septembra. Uopšte, u programima vodećih nemačkih partija napisanim na sto ili dvesta stranica, o Zapadnom Balkanu nalazi se tek nekoliko redaka. Konkretna je jedino desničarska Alternativa za Nemačku koja navodi da odbija proširenje EU i zalaže se za "privilegovano partnerstvo" sa zemljama regiona.

Demohrišćani, socijaldemokrate i Zeleni beže u formulacije poput "integracija", "intenziviranje vezivanja za EU", "konkretni napreci", dok Levica i liberali region i ne pominju.

Drugim rečima, višegodišnja igra koja se može opisati sa "oni bi kao da nas prime, a mi bismo kao da uđemo u EU" dosegla je novi nivo u kojem se i ne skriva da je politika proširenja sahranjena. Ostvarila se prognoza neimenovanog diplomate koji je davno za magazin "Politiko" rekao: "Proširenje EU je kao obezglavljena kokoš – još trčkara, ali je u stvari mrtvo."

Dolazeće neizvesne izbore u Nemačkoj obeležava povlačenje Angele Merkel u političku penziju, kao jedine kancelarke koja je otišla svojevoljno, neporažena.

Ako ne bude većeg kolebanja javnog mnjenja, sva je prilika da će je naslediti kandidat socijaldemokrata Olaf Šolc, kojem sledi mučno kovanje koalicije sa Zelenima i liberalima ili Levicom. Ta će nova Vlada biti zabavljena sopstvenim jadom, domaćim problemima i nekim svetskim žarištima u koja se Balkan ne ubraja.

Novinar koji dugo prati prilike u Srbiji i komšiluku Folker Pabst beogradski izlet kancelarke sumirao je ovim rečima: "Zapadni Balkan je strukturno zapostavljeno ostrvo okruženo državama EU, za čiji budući odnos prema Uniji ni Brisel ni Berlin nemaju stratešku viziju. Poseta Merkelove potkraj mandata tu ne menja ništa." ¶

NEMANJA RUJEVIĆ

Predizborno zagađenje dobrih namera

Najveći broj onih koji su učestvovali na protestu su ljudi koji su prepoznali da su zemlja, voda i vazduh pitanja golog opstanka u Srbiji i da nema dalje. Nije važno da li ih je bilo pet ili petnaest hiljada, u ovakvoj zemlji je svaki glas bitan. Sahranjivati jedan tako važan skup i važnu temu zbog amaterske organizacije, početničkog neznanja, malih i nebitnih sujeta i velikih i važnih interesa, što reče Merkelova "celog sveta, pa i Nemačke", zaista je u najmanju ruku – neodgovorno

Nemačka kancelarka Angela Merkel javno je rekla u Beogradu ono o čemu se pre samo nekoliko meseci šaputalo kad je ovde bio Metju Palmer, bivši specijalni predstavnik Stejt departmenta za Zapadni Balkan.

"Ako se ceo svet interesuje za eksploataciju litijuma u Srbiji, interesujemo se i mi. Imamo veliki broj investicija u oblasti auto-industrije upravo i u Srbiji i svi znamo koliko je važan litijum za buduću mobilnost i baterijske ćelije. Stoga je to bila tema naših razgovora," poručila je kancelarka posle susreta s predsednikom Vučićem, dok je on bio u brizi što nije naučio nemački. U junu, Palmer je, kako su nezvanično svedočili učesnici tog sastanka, potrošio i neko vreme u susretu s opozicionim liderima da ih posavetuje da ne napadaju Rio Tinto. Odlazeća kancelarka nije morala da uloži taj napor, poruka opozicionim liderima ali i svekolikoj javnosti u Srbiji, javna i nedvosmislena, stigla je u Beograd 48 sati posle protesta "Ustanak za opstanak – narod protiv Rio Tinta". Ukratko, "džabe ste krečili", poručila nam je buduća penzionerka Angela Merkel.

KO JE NAMAGARČEN

Kad se podvuče crta, posle objave kancelarke Merkel da je Nemačka zainteresovana za srpski litijum, posle ovdašnjih sumnjičenja i optužbi ko radi za službu, ko za Rio Tinto, a ko je Vučićev bot, posle sveopšte dreke koja je nastala povodom ekološkog skupa "Ustanak za opstanak" u Beogradu, ispada da su oni ljudi koji su došli na taj protest u subotu 11. septembra namagarčeni i izmanipulisani.

I zajedno s govornicima na tom skupu ili su izigrani ili rade za Vučića, Rio Tinto, Angelu Merkel? Javne ličnosti i glumci koji su na "Ustanak za opstanak" pozivali građane Srbije danima unazad – oni su, valjda, ispali glupi u društvu zato što je jedan od govornika, Vitomir Vidović, profesor Poljoprivrednog fakulteta, dao sebi za pravo da s ekološkog protesta proziva pokojnog premijera Zorana Đinđića etiketirajući ga kao kriminalca?

Svetlana Bojković i Anita Mančić, Petar Božović i Jelisaveta Sablić, akademik Nenad Kostić, poljoprivrednik Zlatko Kokanović iz Gornjih Nedeljica... nisu ispali glupi i nisu izmanipulisani zbog neprimerenih ispada desničara i antivaksera, bez kojih više ne može da prođe nijedno građansko okupljanje, jer to je Srbija.

Najveći broj onih koji su učestvovali na tom protestu su ljudi koji su prepoznali da su zemlja, voda i vazduh pitanja golog opstanka u Srbiji i da nema dalje. Nije važno da li ih je bilo pet ili petnaest hiljada, u ovakvoj zemlji je svaki glas bitan. Sahranjivati jedan tako važan skup zbog amaterske organizacije, početničkog neznanja, malih i nebitnih sujeta i velikih i važnih interesa, što reče Merkelova "celog sveta, pa i Nemačke", zaista je u najmanju ruku – neodgovorno.

Ako ni zbog čega drugog, a ono zbog toga što su se i ministarka Zorana Mihajlović, i premijerka Ana Brnabić, i predsednik Aleksandar Vučić ozbiljno potrudili da ubede učesnike protesta, glumce, muzičare i javne ličnosti kako su ne samo izmanipulisani u opozicionim ratovima, nego i da nemaju pojma ni o Rio Tintu ni o tome šta su sve naprednjaci uradili za zaštitu životne sredine. Uz više puta ponovljenu mantru kako se u Srbiji mnogo dobro živi čim se ljudi bave ekologijom.

Nema sumnje, međutim, da je među učesnicima skupa i ekoloških aktivista, izvestan broj onih koji ne brinu toliko za društveno zdravlje i očuvanje zemlje, vazduha i vode nego računaju koliko političkih bodova može ekologija da donese u nekom budućem političkom angažmanu.

BLOKADA: "Ekološki ustanak" na Brankovom mostu
Fotografije: M. Janković

Događa li se prvi put tako nešto? Pa, ne. Dobrica Veselinović iz Inicijative Ne davimo Beograd, pojašnjava za "Vreme" da su bili gosti na protestu koji je organizovala grupacija Ekološki ustanak (više od 30 zelenih pokreta i udruženja). "Mi smo, gostujući na tom skupu, uvideli da ima različitih problema i nejasnoća, nerazumevanja. Ne smemo da skrenemo s uma, međutim, da je taj skup predstavljao ceo spektar našeg društva. Naše društvo jeste podeljeno i taj skup je pokazao loše aspekte te podeljenosti kao što su bile zaista neprimerene izjave o pokojnom premijeru i o vakcinama, desna skretanja... Ali, kad bismo svi mislili o svemu isto, bili bismo jedna organizacija. Ipak, postoje stvari oko kojih se može praviti kompromis, a to je, između ostalog, zaštita životne sredine. Na kraju, protest je važan iskorak za bolju i čistiju Srbiju," kaže Veselinović.

Utom je počela i predizborna kampanja. Uobičajeno, odmeravanjem snaga unutar opozicije. Zar bi trebalo da bude neka novost to što će režim imati "svoju opoziciju"? I da li je bilo u protekloj deceniji vladavine Aleksandra Vučića da opozicionari nisu optuživali jedni druge da baš oni "rade za Vučića"?

To uopšte ne mora da znači, ali nije isključeno, da vlast ima veze sa sukobom između političara u najavi Aleksandra Jovanovića Ćute, aktiviste ORSP i Narodne stranke. Ni narasli problemi među "zelenima" ne moraju imati veze s Vučićem. Ali, očigledno, imaju veze s Ćutom. U saopštenju 23 ekološke organizacije i udruženja apostrofiraju Ćutu kao problem, oni su već duže vreme nezadovoljni "nedemokratskim i netolerantnim" ponašanjem "samozvanog ekološkog vođe". Tako su nazvali aktivistu ORSP zbog načina na koji on razume i sprovodi borbu za životnu sredinu.

Konkurs za novog Belog Preletačevića je otvoren, Ćuta je, između opozicionog čekića i ekološkog nakovnja, zasad najozbiljniji kandidat. Dva meseca ga članovi NS pljuju i kleveću, kaže Ćuta, iznose laži da radi za Vučića i da je novi Preletačević, a onda mu traže da Miroslav Aleksić (NS) govori na skupu. I on im ne dozvoli.

KO JE TORPEDOVAN

Ako je preletač, zašto Narodna stranka hoće s njim na binu? Iz NS su poručili da ekologija nije ekskluzivna Ćutina tema, da je sve namerno urađeno da se ispumpa taj "balon nezadovoljstva", da se zloupotrebi energija ljudi koji istinski žele da se bore protiv Rio Tinta, da se od njih otme protest. Jer zašto, recimo, pitaju u Narodnoj stranci, ljudi poput Marije Alimpić (Udruženje "Zaštitimo Jadar i Rađevinu") nisu govorili na protestu ako je to, na primer, lokalna organizacija koja je prva ukazivala na štetnost projekta "Jadar"? Advokat Vladimir Gajić je obećao Ćuti Jovanoviću da će ga "torpedovati dok ne potone". Ipak u prvom TV duelu, sem što je pretio nekim saznanjima i "otkrio" kako mu ambasador jedne svetske sile tvrdi da opozicija gubi vreme na Rio Tintu jer je to gotova stvar, nije se nešto pokazao u "torpedovanju".

Bolja je bila Marija Alimpić, ekološka aktivistkinja iz organizacije "Zaštitimo Jadar i Rađevinu", koja iznosi konkretnije i argumentovane kritike. Ona je tako, pre neko veče u "Utisku nedelje" (TV Nova S, 12. septembar), kazala da je zahtev "da se raskinu svi ugovori s Rio Tintom" ili diletantizam ili uvod u pregovore.

"Ne postoje ugovori sa državom, postoji pravno neobavezujući memorandum iz 2017. godine, potpisao ga je tadašnji ministar Antić. To što neko sada traži u trenutku kad je probno postrojenje za preradu jadarita krenulo iz Melburna prekookeanskim brodovima, da se iznesu papiri, studije, šta je ko radio, da se raskinu nekakve obaveze jeste ili veliki amaterizam i potpuno neznanje, ili spin za uvod u pregovore i referendum", kazala je Marija Alimpić i dodala da je jedini mogući zahtev potpuna zabrana svih geoloških istraživanja u zemlji i trajno ukidanje projekta "Jadar" i zabrana eksploatacije litijuma bilo gde na teritoriji Srbije.

Politikolog Boban Stojanović kaže za "Vreme" kako ga uopšte ne bi iznenadilo da se Vučić i odluči za referendum gde bi pozvao ljude da glasaju protiv jer je eksploatacija jadarita štetna za Srbiju. "Mogao bi ponovo da se pojavi kao pobednik koji je spasio Srbiju od Rio Tinta, verovatno što bi to samo prolongirao, jer ne znam kakve on zaista dogovore ima s tom kompanijom. Ne bi me začudilo da referendum iskoristi za svoju kampanju, opet u zavisnosti od istraživanja javnog mnjenja koja će mu reći da li mu je to profitabilna tema ili banana na koju može da se oklizne", kaže Stojanović.

Ekologija je jedna od važnih sporednih tema, kaže Stojanović, ali nikako ne može biti broj jedan politička tema u Srbiji. Mnogo više ljudi danas nego pre dve godine percipira ekološke teme kao važne zato što vide kakav vazduh udišu, razumeju ekološke probleme Zrenjanina, Smedereva, Bora, Jadra, Loznice...

"U Beogradu, s obzirom da su ljudi osvešćeniji, to bi mogla da bude jedna od važnih sporednih tema, ali neće biti tema oko koje se lome koplja na izborima ili koja određuje političku sudbinu. Naravno da su zelene stranke sve jače u svetu, ali pogledajte broj ljudi na beogradskom protestu u subotu. Da je to tema od presudne važnosti, imali biste valjda 50 ili 100 hiljada ljudi na ulici", reči su Bobana Stojanovića, koji je pritom uveren da vlast sigurno neće sedeti skrštenih ruku i već je stigla da i ekologiju ubaci u svoj predizborni portfolio. »

PROTEST ZA ČISTIJI VAZDUH I JOŠ PONEŠTO: Beograd, subota popodne, septembar 2021.

To što se sadašnja vlast poziva na 2004. godinu i činjenicu da je "bivša vlast" dala Rio Tintu dozvole za istraživanje, Marija Alimpić je kazala da svi putevi vode do jedne osobe – Zorane Mihajlović "koja je po potrebama ovog projekta šetala od ministarstva do ministarstva". Ipak, istražne dozvole ističu, imaju svoj rok i kako M. Alimpić naglašava, država nema nikakvu obavezu prema kompaniji Rio Tinto, sem ukoliko se neko nešto nije ispod stola dogovarao. Marija Alimpić, čija je dedovina u Rađevini, zamerila je više puta dosad svom kolegi ekološkom aktivisti Jovanoviću što je "insajderski dokument" na 15 kucanih strana, sa detaljima projekta Rio Tinta i savetima za obaranje studija, poslao Zorani Mihajlović novembra 2020. Na pitanje zašto, rekao joj je: "Nek vidi i ona kako je ovo štetno". Ukratko, ekološka aktivistkinja iz organizacije "Zaštitimo Jadar i Rađevinu" iskazuje nepoverenje prema Ćuti Jovanoviću, a on joj odgovara da pusti to jer tako nikad neće izbaciti Rio Tinto iz Srbije.

Marija Alimpić je nepoverljiva i prema Inicijativi "Ne davimo Beograd" i "Zajedno za Srbiju" Nebojše Zelenovića. Misli da će, "dok naši ministri rasprodaju zemlju sa stranim ambasadorima", Zelenović i NDMBGD biti ponuđeni Srbiji kao "manje zlo". Jer, kaže, Zelenović je već počeo da priča kako je u Briselu razgovarao o mogućim rešenjima za Rio Tinto. "Ne može biti rešenja za Rio Tinto", izričita je Marija Alimpić, "jedino rešenje je da projekat 'Jadar' bude ukinut".

NEZAVISNA STUDIJA

Dobrica Veselinović (NDMBGD), koji se pre nekoliko dana, zajedno sa Zelenovićem vratio iz Brisela, kaže za "Vreme" da je jedna od tema zbog koje su i bili tamo – projekat kompanije Rio Tinto u Srbiji. Razgovarali su sa evroparlamentarcima, socijaldemokratama, zelenim i liberalima o stanju demokratije u Srbiji, ali posebno s grupom zelenih o pravljenju nezavisne analize studije uticaja projekta Rio Tinto na životnu sredinu i ekonomiju u Srbiji.

"To bi finansirali naši prijatelji iz Evropske zelene partije. Mi smo već radili s organizacijom iz Češke, CEE Bankwatch Network, na sličnim nezavisnim studijama, bile su to studije o Spalionici, izgradnji termoelektrana...", kaže Veselinović i dodaje da još traže nezavisne eksperte, ali je sasvim sigurno da neće biti niko iz Srbije. "Mi nemamo mnogo saznanja o tom projektu u Srbiji, imamo jednostrane izjave čelnika SNS, ali nemamo nezavisnu analizu koja bi nam ukazala na štetnost tog projekta. Nemamo ni ekonomsku analizu koja bi nam pokazala da li bi se Srbiji isplatila realizacija takvog projekta. Već imamo iskustvo prethodnog velikog projekta protiv koga smo se borili, a to je 'Beograd na vodi'. Posle svih ovih godina nema ni velikih obećanih investicija, ni ulivanja nekih miliona evra u budžet grada i države od 'Beograda na vodi'. Možemo opravdano da sumnjamo da će se nešto slično dogoditi i u slučaju projekta 'Jadar' a da će još plus životna sredina biti dodatno ugrožena", kaže on. Ukratko, pored studije o proceni uticaja koju je više puta najavila ministarka Zorana Mihajlović, a koju finansira Rio Tinto, trebalo bi da dobijemo makar još jednu, koju će finansirati Evropska zelena partija i koja će, prema rečima Dobrice Veselinovića, biti nezavisna.

Evroparlamentarcima, kaže Veselinović, kompanija Rio Tinto nije nepoznata. "Bila je francuska poslanica sa nama, u Francuskoj su uspeli da ih izbace, slično iskustvo imali su i Portugal i Češka", kaže Veselinović i podseća da su izbori u Nemačkoj i to je sada kod njih glavni focus; ako Zeleni uđu u vladu, odnos prema Balkanu će se drastično poboljšati. "Ali videćemo, sastavljanje vlade tamo ume da traje mesecima. Zeleni imaju oštar stav i prema Mađarskoj i prema Poljskoj u kojima su režimi slični kao naš. Procena je da je Merkelova žrtvovala ozbiljniju spoljnu politiku zarad stabilnosti, nije htela da pritiska Vučića u očekivanju da će se završiti nešto oko Kosova", zaključuje Dobrica Veselinović iz Inicijative NDMBGD.

Inače, formiranje zeleno-leve kolone je izvesno. Tu bi trebalo da se nađu, pored NDMBGD, "Zajedno za Srbiju" Nebojše Zelenovića, politička platforma Solidarnost, kao i manja lokalna grupa Izbor za našu opštinu Batajnica. U toku su razgovori s Aleksandrom Jovanovićem Ćutom, kao i sa drugim organizacijama iz Ekološkog ustanka. Pretpostavlja se da su zbog toga i pretrpeli optužbe ostatka opozicije da je subotnji ekološki skup otet i pretvoren u predizborni miting.

"Svaki dodatni sukob između njih obeshrabruje birače, smanjuje nekakav osećaj jedinstva, vere da u Srbiji može nešto da se promeni. Ne znam kako nikome nije jasno da će morati da sarađuju. Ako Narodna stranka hoće da ruši Vučića u Beogradu, moraće vrlo verovatno da sarađuje s NDMBGD i s Ćutom. A i ako 'Ne davimo Beograd' i Ćuta planiraju da ruše aktuelnu većinu, to neće moći da učine bez Đilasa, Jeremića, Lutovca i Boška Obradovića. Zato mi nije jasno zašto se potenciraju međusobni sukobi u tolikoj meri", komentariše politikolog Boban Stojanović u razgovoru za "Vreme".

Na kraju mandata, Angeli Merkel se pripisuje pad entuzijazma Brisela, Berlina i Pariza u vezi sa prijemom novih članica u EU, pa tako i zemalja Zapadnog Balkana. Ukoliko Aleksandar Vučić ispuni njenu poslednju političku želju i omogući iskopavanje litijuma u Srbiji, cinici kažu da će to biti i poslednji ekser koji je zabola u sanduk evrointegracija Srbije.

Velikoj deponiji na rubu Evrope članstvo u EU neće ni biti potrebno. ¶

ZORA DRČELIĆ

TEOFIL PANČIĆ

Od napasti do propasti

Posle kampanjske faze buke i besa, u kojoj će poneki malerozni latinični "nerodoljub" biti egzemplarno streljan po više puta i tako izbušen biti prikazivan na turneji po desetinama gradova i sela, stvar će se razvodniti u konstitutivnoj nemogućnosti "uspeha" svakog pokušaja da se rasuto perje vrati u jastuk

"Oni kao napadaju ćirilicu, a mi je kao branimo". Ovako bi, imaginarnom reporteru imaginarnog Yutela, mogao da odgovori neki današnji Bahrudin Kaletović. Treba li vam podsećanje o čemu se radi? Rat u Sloveniji, jun 1991, haos i izgibenije, i regrut iz Tuzle koji nastoji da nekako sačuva živu glavu, pa čučeći negde u zaklonu kaže "koliko ja kužim, oni kao hoće da se otcijepe, a mi im kao ne damo".

Dobro, nije baš da "oni" nisu hteli da se "otcijepe" i nije baš da neki visoko pozicionirani likovi iz onog Bahrudinovog "mi" nisu hteli stvarno da "im ne daju", ali sve zajedno je ipak bilo farsa, mada krvava i za neke fatalna.

Farsa oko odbrane i zaštite ćirilice u Srbiji traje već preko trideset godina, i ne pokazuje znakove posustajanja. Linija fronta je nejasna, to jest, jedino što je nesumnjivo jeste da je još tamo negde u drugoj polovinu osamdesetih postalo "državotvorno" zalagati se za "odbranu srpske ćirilice" od strašne latinične pošasti, a da je vrlo brzo nakon toga rećirilizatorska kulturpolitička industrija postala kvaziprivredna grana za sebe ("kvazi" zato što proizvodnja i prodaja magle ne bi nikada trebalo da bude priznata kao sasvim legiimna privredna delatnost, čak i kada nekima evidentno donosi "višak vrednosti"), a ubrzo i svojevrsno ogledalo statusa i prestiža u svakolikom "desnom profilu" Srbije. Jednostavnije rečeno: "odbrana ćirilice" postala je unosno zanimanje, izgovor za tavorenje i džabalebarenje na državnim jaslama, naročito pogodan za pjesnike i pojce, bogomoljce i neknjiške moljce, novinarčiće i publiciste sveopšte prakse, naporne budale iz srpske Valhale, političke trećeligaše i kafanske rodoljube do dna čaše i, uopšte, za svu tevabiju crevnih parazita koji su se narojili u toploj utrobi nacije (odakle seri... pardon, periodično vrše antilatinične racije). Pa je tako najedared postalo straaaašno važno da svi oni koji niti imaju šta da kažu, niti umeju kako da kažu to što nemaju da kažu, mogu to svoje Ništa da kažu baš на ћирилици, jer će to Ništa, čim bude izrečeno na ћирилици, jednim posebnim alhemijskim postupkom (čija je formula kao najsvetija od svetih tajni čuva duboko u podzemnom, od kozaka iz Vitebska čuvanom arhivu manastira Ćićikovac kod Poprekovine, opština Vlasulje, jelendolski okrug) dobiti na duhovnosti, mudrini, dubini i starini. Osim, naravno, što nije i što neće: šupljina ostaje šupljina i kad je napunite ćirilično dizajniranom prazninom. I zapakujete je u celofan te je vežete *s mašnicu*.

Sada smo, eto, dobili i Zakon o zaštiti ćirilice, ako se tako zove, kojim rodoljubački kulturkampf ulazi u novu, verovatno znatno invazivniju fazu. Naime, hajka na dvoazbučnost kao nešto "neprirodno i štetno" što na neki misteriozan način nanosi ozbiljne povrede onom antipatičnom hajdegerovskom fantomu "nacionalnog bića" još je tamo negde u devedesetim dovela da stigmatizacije i manje-više kriminalizacije latinice kao pisma u *službenoj* upotrebi. Sada se, nekim odredbama ovog zakona, odlazi znatno dalje: u ozbiljno ograničavanje, pa i svojevrsnu delegalizaciju na rubu kriminalizacije korišćenja latinice u *javnoj* upotrebi. A javna je upotreba znatno šira i razgranatija od službene: ona je zapravo sve što je istinski život jednog jezika i(li) pisma u javnom prostoru.

Sama je ova zakonska ujdurma, uže politički gledano, sastavni deo trenda povratka tzv. naprednjaka na fabrička podešavanja (radikalska), što je inače neminovna faza dekadencije populističkih poredaka na vlasti: isprva obećavaju promenu na bolje u "običnom" životu ljudi, tamo gde tobože nema politike nego samo ekonomije i "komunale"; kad se spektakularno ubedljivo pokaže da od toga nema ništa, preostaje samo deevolucija, gotovo paničan povratak "izvoru"; nevolja je samo što desničarske, nacionalističke, populističke stranke nisu kao reke, nego su obrnuto: kod njih je najprljavije na izvoru.

A kakva je budućnost ovog paragrafskog pokušaja nasilnog zadiranja u živote ljudi, rukovođenog proizvoljnim pasatizmom kao vidom ozbiljnog identitetskog nasilja i svojevrsnim kidnapovanjem vremena i potreba sasvim običnih ljudi? Teško da će biti drugačije nego u svim prethodnim pokušajima slične vrste: posle kampanjske faze buke i besa, u kojoj će poneki malerozni latinični "nerodoljub" biti egzemplarno streljan po više puta i tako izbušen biti prikazivan na turneji po desetinama gradova i sela, stvar će se razvodniti u sopstvenom ugrađenom besmislu, u konstitutivnoj nemogućnosti "uspeha" svakog pokušaja da se rasuto perje vrati u jastuk. Drugim rečima, latinica je došla da ostane, i nikavo pompezno i dramoserski opravdano, a po naravi siledžijsko potiskivanje neće je pomeriti ni za milimetar; ćirilica, pak, zbog ovoga neće ni procvetati ni nestati, nego će i dalje biti u onolikoj javnoj – naravno, i privatnoj – upotrebi koliko za njom bude stvarne, nepatvorene i nenametnute potrebe građana Srbije. Više od toga ne može biti, a manje od toga svakako neće.

U međuvremenu, fariseji i smarači gudiće ono svoje kao Švaba tra-la-la, ali ne treba se uzbuđivati: to je samo periodični pokušaj transsupstancijacije Ničega u Nešto, i on je osuđen na propast.

Ili пропаст, sasvim svejedno. ¶

Policijske provokaci

Ako se cela Srbija diže na noge svaki put kad neki manijak na društvenim mrežama objavi nešto protiv dece Aleksandra Vučića – što je na koncu ispravno i ne bi smelo da se dešava bez kazne – čudno je što isti kriterijumi ne važe i za decu crnogorskog premijera Zdravka Krivokapića. Incident sa njegovim sinom Milošem nije prvi put da im se na posredan način stavlja do znanja kako nisu dobrodošli u Srbiji

Vest se proširila kao metak društvenim mrežama. U petak uveče, 10. septembra, pojavio se snimak na kome osoba ženskog pola više: "Šta to radite, to je moj brat!", dok policija pretresa j parkirani automobil u Beogradu, a jedan iz policijske patrole drži uperen pištolj prema ljudima iz automobila koji je predmet provere. Snimak je mutan, noćni, ali ubrzo se saznaje da je reč o Milošu Krivokapiću, sinu premijera Crne Gore Zdravka Krivokapića. Tarapana je odmah započela.

Vlada Crne Gore je saopštila: "Obavještavamo javnost da su sinoć, u Beogradu, pripadnici policije Republike Srbije na grub i nedopustiv način atakovali na sina predsjednika Vlade Crne Gore Zdravka Krivokapića u trenutku kada se svojim automobilom parkirao ispred zgrade u kojoj, s porodicom, živi jedna od kćeri premijera Krivokapića. U pratnji premijerovog sina, koji je štićena ličnost, bio je policijski službenik UP Crne Gore."

Srpska je policija tako je "optužena" da je koristila prekomernu upotrebu sile prema "štićenoj osobi" iz druge, susedne države. I ne prema bilo kojoj osobi, nego prema sinu predsednika Vlade Krivokapića, koji je očito došao u posetu sestri; ona, inače, živi sa porodicom u Beogradu. Iste večeri stigla je informacija i da je cela familija Krivokapića hitno otišla u Crnu Goru strahujući za svoju bezbednost.

U danima nakon ovog događaja, iz Crne Gore će stizati glasovi i poruke da je reč o velikom skandalu i potpuno neprimerenom ponašanju prema porodici predsednika vlade te države, dok se sa srpske strane sve objašnjavalo rutinskom akcijom policije.

VULINOVI RUKOPISI

Ono što ovde posebno zbunjuje jesu tri saopštenja MUP-a Srbije za samo 24 sata o tome događaju – sva više liče na tabloidno prepucavanje nego na hladnokrvno izveštavanje o postupanju policijskih službenika. Zato deluju kao da se negde u saopštenjima lično ceri ministar policije Aleksandar Vulin, čovek koji toliko insistira da porodice političara i javnih ličnost moraju da budu sačuvane od medijskog i svakog drugog progona.

Ako se cela Srbija diže na noge svaki put kad neki manijak na društvenim mrežama objavi nešto protiv dece Aleksandra Vučića – što je na koncu ispravno i ne bi smelo da se dešava bez kazne – čudno je što isti kriterijumi ne važe i za decu crnogorskog premijera Zdravka Krivokapića. Pritom, incident sa njegovim sinom Milošem nije prvi put da im se na posredan način stavlja do znanja kako nisu dobrodošli u Srbiji.

Paradoks je još veći jer je Krivokapić u Crnoj Gori napadan zbog svog "srbovanja" i povezanosti sa Srpskom pravoslavnom crkvom, tako da je ovaj događaj iskočio iz eventualne potencijalne policijske greške u lancu komunikacije. Ukrako, tumači se kao odmazda prema porodici čoveka koji želi da zadrži političku samostalnost u odnosu na Beograd.

Mada ćerke crnogorskog premijera dugo žive u Beogradu, nisu bile spremne da prihvate obezbeđenje koje im je nudila Republika Srbija. Da je to tako, potvrđeno je i u samim saopštenjima MUP-a Srbije. Mada o tome da li one mogu bezbedno da žive sa svojim porodicama u Beogradu ne bi trebalo da bude spora, slučaj sa Milošem Krivokapićem ogolio je odnos dveju država. Posle svega što se dešavalo na nivou borbe protiv mafije, trgovaca

je na Vulinov način

ISPRED POLICIJSKOG PIŠTOLJA: Miloš Krivokapić, sin premijera Crne Gore; A. Vulin, ministar policije Srbije
Fotografije: MUP; Jadranka Ilić /Tanjug

drogom, klanova iz Crne Gore koji operišu ne samo u Srbiji nego u celom svetu, posle žestokog prethodnog vikenda na Cetinju prilikom ustoličenja novog mitropolita SPC Joanikija, ovo je još jedan pokazatelj da nekadašnja "dva oka u glavi" stoje jako udaljeni jedno od drugog, a sve zbog čudnog ponašanja vlasti u Beogradu.

POLICIJO, POSTUPI PO NAREĐENJU

U reakcijama na događaj nepriličnog postupanja prema štićenom licu iz druge države, srpska strana pravila se luda. MUP je u tri saopštenja ponavljao istu stvar pokušavajući da objasni kako je ono što se videlo na snimku rutinsko policijsko postupanje. Prema policijskoj verziji, MUP je dobio dojavu da se u vozilu crnogorskih tablica nalazi osoba koja ima oružje. Kada su to saznali, oni su postupali kao i u svakom drugom slučaju.

Međutim, teško je verovati u takvo objašnjenje koje se dodatno osnažuje pričom da se po Srbiji "mota" mnogo takvih automobila i osoba sa crnogorskim tablicama i da policija mora na neki način da se suprotstavi toj "mafiji". Naime, ovde nešto ipak nije u redu: sin premijera Krivokapića je štićeno lice, policije država imaju protokole o saradnji i teško je verovati da je on ušao u Srbiju sa svojim obezbeđenjem koje je naoružano prema protokolu, a da srpska strana za to nije znala. A ako nisu znali, onda postoji propust u radu granične policije i nedostatak komunikacije između dve policijske službe, što bi moralo da bude predmet bar istrage Službe unutrašnje kontrole.

Dalje, ovo je verovatno prvi put da je policija postupala po takvoj prijavi, odnosno, da su zaustavili vozilo posle anonimne dojave, kako stoji u saopštenju MUP-a. Bukvalno, neko je pozvao, rekao da je u tim i tim kolima naoružana osoba, a MUP je promptno reagovao, pratio vozilo i kada se vozilo zaustavilo, izvršena je provera koja je izgledala kao pretresanje vozila kriminalaca.

Ako se ima u vidu da je u danu kada je na Cetinju trajao sukob između policije Crne Gore i demonstranata, predsednik Srbije poručio da neće dati da Crna Gora napada Srbiju i da upravlja Srbijom, ovo je možda pokazatelj kako će ta odbrana da izgleda. MUP je to objasnio uz specifičan ton, koji ne priliči ovakvim dokumentima:

"Na osnovu svih iznetih činjenica, za očekivati je da bi svaka odgovorna policija, koja postupa u skladu sa zakonom, izvršila proveru i utvrdila ko su lica koja poseduju oružje, što bi, verujemo, da je obrnuta situacija, učinila i crnogorska policija. Koja policija sveta ne bi naoružana prišla nepoznatom naoružanom licu? Ističemo da je MUP Srbije ponudio neposredno fizičko obezbeđenje članovima porodice Krivokapić koji žive u Beogradu, ali da su to odbili."

Na ovo se, naravno, sutradan, nadovezao i Aleksandar Vučić sa nekog obilaska Srbije rečima da Srbija svima garantuje bezbednost i da je policija sve radila po zakonu.

INDIKATOR O STANJU SRPSKO-CRNOGORSKIH ODNOSA

Ono što nam policija i Vučić nisu rekli jeste od koga to žele da čuvaju ćerke Zdravka Krivokapića koje godinama žive u Beogradu i da nije bilo ovih "incidenata", šira javnost ne bi ni znala za njihov "slučaj". I kako im se garantuje bezbednost ako njihovog brata, koji je daleko od bilo kakve veze sa kriminalom, tretiraju kao da je član nekog kriminalnog klana?

Možemo li da iskoristimo argument Vučića i Vulina i ostalih iz vrha srpskog režima koji govore kako napadi na porodicu i decu predsednik države, koji se dešavaju na internetu (javnosti nije poznato da je neko od članova porodice Vučić napadnut ili privođen), služe da bi se njemu slomio duh i da on odustane od bavljenja politikom i kažemo da srpska policija i BIA ovakvim napadima na porodicu Krivokapića žele da ga slome i nateraju da se povuče sa mesta predsednika Vlade Crne Gore?

Razume se, to nije nikakva argumentacija, ali je strašno što se politička borba prenosi na ravan porodica koje nemaju nikakve veze sa onim što rade neki njihovi članovi. Napadi na članove porodice Krivikapića ružan su indikator o stanju odnosa dveju država.

Kako stvari stoje, pokazuju i dve činjenice: za devet godina na vlasti Vučić nijednom nije bio u zvaničnoj poseti Crnoj Gori, a srpska vlada nikada nije odgovorila na pisma iz Podgorice o poseti Beogradu premijera Krivokapića. Zato sve ovo izgleda kao propaganda zasnovana na priči o ugroženosti Srba u Crnoj Gori i potrebi da se Srbija više angažuje u toj "zaštiti". Tako je krenulo i krajem osamdesetih godina prošlog veka. Rezultate smo svi videli. ¶

SLOBODAN GEORGIJEV

David bez praćke

Partokratija, plutokratija i teokratija su sa zajedničke strane barikade nasuprot demokratskom, građanskom i slobodnom društvu. U toj sprezi sumnjivog kapitala, kupljene političke podrške i zarobljene slobodne misli, građansko društvo je poput Davida koji još nije pronašao praćku

Foto: Risto Božović /AP Photo

Nakon što je u Crnoj Gori "za dlaku izbegnut rat", i nakon što su šenlučenje, kamenice i suzavac zamenili rafali verbalnih hitaca između vlasti i opozicije, te unutar same vlasti, crnogorski premijer Zdravko Krivokapić je inicirao sastanak sa predstavnicima parlamentarne većine. Saopštenje koje je usledilo nakon ovog susreta, u velikoj meri van konteksta aktuelnih problema u crnogorskom društvu i bez odgovora koje je javnost očekivala, prvenstveno govori o neuspešnosti tog susreta. Iako su stavovi jedinstveni, sve su prilike da je ključni dogovor ponovo izostao.

Na sastanku je potvrđen jedinstven stav o neophodnosti smirivanja aktuelne političke situacije uz poštovanje Ustava i zakona Crne Gore, i poslata poruka da "niko nije jači od države, te da odredbe pravnog sistema moraju važiti za sve bez izuzetka". U zajedničkom saopštenju se ističe da "ko nije spreman da istraje na tom putu nije ni dostojan povjerenja koje su nam dali građani 30. avgusta 2020. godine". Dakle, javnosti su ponuđene formulacije koje više kriju nego što čitavu situacija čine transparentnom i jasnom. Tačnije, nije pronađen odgovor na krizu u koju je većina prethodnih meseci samu sebe uvela, i koja je latentno eksplozivna i sa "nesagledivim posledicama" po premijera i aktuelnu vlast.

POGREŠNO PITANJE

Pitanje ko je dobio, a ko je izgubio nakon protesta na Cetinju, čiji je "formalni" povod bio ustoličenje mitropolita crnogorsko-primorskog Joanikija, pitanje je koje suštinski potencira nastavak političkih podela građanske Crne Gore. Traganje za takvim odgovorom insistira na kontinuitetu politika koje svoju snagu izvlače iz prevaziđenog istorijskog diskursa, i iz interesno iskrivljenog poimanja cilja bilo kojeg političkog uticaja na društvene promene i državne strategije.

Pravo pitanje bi bilo: kako su se crkvena pitanje u jednoj sekularnoj državi izmestila iz sfere ličnih prava i sloboda u politički prostor i povezala se sa haotičnim nacionalno identitetskim diskursom? Kako se dogodilo da DPS, koji sebe naziva građanskom, multietničkom i evropskom partijom, kao svoj programski cilj stavlja vaspostavljanje Crnogorske pravoslavne crkve, a potom poziva na odbranu sekularne države? Kako se, napokon, dogodilo da litije kao crkveni, verski "alat" postanu ne samo instrument koji je doveo do političke promene u Crnoj Gori, već postanu faktor pritiska na političku svakodnevicu savremenog crnogorskog društva? Odgovor bi mogao da bude posve jednostavan.

Partokratija, plutokratija i teokratija su sa zajedničke strane barikade nasuprot demokratskom, građanskom i slobodnom društvu. U toj sprezi sumnjivog kapitala, kupljene političke podrške i zarobljene slobodne misli, građansko društvo je poput Davida koji još nije pronašao praću. I ne samo to, ta "koalicija" je generator mržnje, podela i puta u duhovno i materijalno siromaštvo. Njihova magistrala je asfaltirana permanentnom manipulacijom kojoj je cilj, posve logično, zadržavanje povlašćenog statusa u kriminalu, politici i veri. Uporno zamenjujući teze, ističući velike istorijske ciljeve i potencirajući "nacionalističke zamke" protivnika, našli su se u velikom poslu pranja mozgova. Pranje novca je samo uzgredna delatnost.

MEDIJSKI BEZDAN

Ne treba biti previše pametan kako bismo, jednostavnom analizom sadržaja govora i zapaljivih izjava na društvenim mrežama, zaključili kako je javni prostor zarobljen jezikom konflikta, isključivosti i manipulacije. Naravno i analizom medija, koji su do besvesti instrumentalizovani i podeljeni po nacionalističko-klerikalno-populističkoj liniji. Tako su na ovim prostorima njihove uređivačke politike u funkciji interesa pre svega prljavog kapitala i zagađenih politika, a tek onda u funkciji pravovremene, proverene i tačne informacije. Sve dok mediji vode ratove svojih nalogodavaca, njihovi će tiraži padati, a uticaj na javnost biti sve manji i opasniji. Pitanje odgovornosti u takvom informatičkom bezdanu gotovo je nemoguće postaviti.

Ne može predsednik države da poziva na otpor, "odbranu države" i potom da, pre prvog suzavca, nestane netragom sa mesta na koje je pozivao građane na "pobunu", kao da se ništa nije dogodilo. Uz

Foto: Bojana Čupić

JEDNA ZEMLJA, MNOGO GOSPODARA: Predsednik države M. Đukanović i predsednik vlade Z. Krivokapić

sve uvažavanje njegovih verskih osećanja, ne može premijer jedne države da zapaljive scene sa cetinjskih ulica posmatra na televizijskom ekranu i "naređuje hapšenja", a da se potom lično pojavi ispred podgoričkog hrama dočekujući patrijarha SPC Porfirija i mitropolita Joanikija suznih očiju. Tako je bar u društvima u kojima izabrani predstavnici sebe vide u funkciji svih građana, a ne kao izvođače radova političke manjine iz koje potiču. Izdizanje iznad ličnih interesa je u samim temeljima državnih funkcija, ili bi bar tako trebalo da bude. Oni koji građane vide kao topovsko meso davno su prešli crtu koja vodi u totalitarizam.

Osiromašenom, bez perspektive, u zemlji otuđenih resursa i bez uslova za normalnu egzistenciju, običnom čoveku je nametnuta iluzija da mu samo pripadnost naciji i/ili veri može obezbediti sigurnu budućnost, i da mu na tom putu stoje oni koji ne pripadaju njegovoj "vrsti". Nametnuta mu je vizija da preskakanjem barikade u neslobodan prostor jeftinih kupovina glasova, zapošljavanjem "po dubini", čini korak ka eliti i bezbednoj egzistenciji. Merilo kvaliteta njihove egzistencije je bedan život onih drugih.

Na nesreću, taj društveni defekt je ugnežden u opšteprihvaćenom vokabularu, bez obzira na stranačku pripadnost na aktuelnoj političkoj sceni Crne Gore.

KOHABITACIJA NETRPELJIVOSTI

Teze da je predsednik države remetilački faktor i politička prošlost Crne Gore i da će njegovim uklanjanjem države procvetati, tek je provizorna politička poruka. Milo Đukanović je, iz vizure slobodnog društva, bio prošlost i pre mnogo godina, ali je opstajao na samom vrhu piramide vlasti, a njegov je uticaj bio merljiv i po dubini i po širini. Njegov uticaj je i danas merljiv, a taj jezičak na glasačkoj vagi još uvek nije napravio toliki otklon da bi prošlogodišnje promene učinio konačnim i neopozivim.

Možda je upravo zbog toga inicijativa za njegov opoziv prošla ispod radara javnosti i pretvorila se u zanemarljivu novinsku vest, da bi je, nakon toga, u fokus pažnje vratio neprimeren jezik dve ključne crnogorske političke figure. Naime, u intervjuu hrvatskom "Jutarnjem listu" Đukanović je rekao da je "nesretna vlada, zapravo obična igračka u rukama beogradskih državnih, crkvenih i paradržavnih struktura, kao što su opet oni to isto u rukama Moskve, bila je spremna proliti krv taj dan na Cetinju samo da bi za to optužili crnogorske patriote, i u krajnjem mene, za njihova nepočinstva". U odgovoru, iz kabineta premijera Krivokapića, predsednika države su nazvali "odbjeglim vođom propalog puča", poručili Đukanoviću da je u toku skupštinska procedura za njegovo razrešenje zbog prekoračenja nadležnosti i kršenja principa sekularnosti, i dodali da "novim pokušajem zamjena teza i manipulacija nastoji da homogenizuje one lakovjerne iz okruženja kojih je sve manje. Nakon što mu je propao plan, da huškajući građane Crne Gore jedne na druge, te kršeći Ustav ugrozi multivjerski i multinacionalni koncept, ne odustaje od destruktivnog i suludog djelovanja, koje ga čvrsto pozicionira kao remetilački faktor." Ovakav jezik je pre prilog za neki loš praktikum za mlade polemičare sa primerima no što su izjave koje će dovesti do smirivanja tenzija, smanjivanja straha od sukoba među stanovništvom, ili biti jasna poruka da je Crna Gora spremna za poslednji korak koji je vodi u Evropsku zajednicu. To samo govori da je dominantna politička platforma na ovim prostorima i dalje podela, igra izdajnika i rodoljuba, vernika i nevernika.

PREMIJER KAO LOVINA

Stalne trzavice unutar vladajuće koalicije, koje po pravilu rezultiraju radikalnim pretnjama o rušenju vlade i novim izborima, zapravo su posledica onih ideja koje "promene" vide kao personalne "zamene" na pozicijama instaliranog Đukanovićevog režima. Većina stranačkih lidera vlast vidi kao "plen", a ne kao "odgovornost", i što je lovina veća, veći je i konflikt. U tom kontekstu, pojam "opozicija unutar vlasti" dobija posve drugačije značenje. Stalne promene učesnika u "labavim savezima" unutar većine, te ekstremne oscilacije u "podrškama" premijeru i njegovoj "ekspertskoj vladi", više su primer nedoslednosti i političkog pragmatizma no što su izraz političkog stava i društvene strategije.

Za sve ono što do sada nisu učinili vladajućoj većini nije kriv lider DPS-a, najveće opozicione partije, naprotiv, krivi su oni sami. Jednostavno, gotovo da ne postoji politički faktor koji nije tražio smenu Krivokapićeve vlade. Preraspodela uticaja dojučerašnjih opozicionih prvaka je od osvajanja vlasti bila primarno pitanje, važnije od svih drugih. Oni su svoju pobedu na izborima, a nakon izrečenog "da" ekspertskoj vladi, doživeli kao poraz. Odsustvo značajnih rezultata "ekspertske vlade", zbog čega je nezadovoljstvo evidentno, logična su posledica i te činjenice.

Neuspešnost sastanka sa početka ovog teksta mogla bi dovesti do novog susreta predstavnika skupštinske većine bez prisustva premijera, a u tom bi se slučaju na njega mogla primeniti stara cetinjska doskočica: ko nije za stolom, glavno je jelo na trpezi. Tako bi se moglo dogoditi da Cetinje ipak odredi političku budućnost i predsednika i premijera Crne Gore. ¶

VOISLAV BULATOVIĆ

Sekularizacija, sk

Zašto je politička tema broj jedan u regionu? Čija je to odgovornost? Šta se, kada se podvuče crta, desilo u Crnoj Gori? Zašto se sve češće čuju glasovi velikodostojnika SPC u kojima se zalažu za jasnu odvojenost Crkve i države? Koje su poruke, kada je o tome reč, koje šalje patrijarh Porfirije u prvih šest meseci svog stolovanja? Ima li onih poruka koje bi uticale na promenu u društvu? Odstupa li Crkva od samoviktimizacijskog narativa? Koliko se ta postavka razlikuje od postavki ove vlasti?

U pesmi Jovana Jovanovića Zmaja *Slon*, šestorica slepih prijatelja odlaze u Indiju da vide slona. Jedan opipa slonovo uho i potpuno je siguran da slon izgleda kao lepeza, drugi rep i zaključuje bez sumnje da ta životinja izgleda kao uže, treći mu priđe s boka i već zna – slon izgleda kao zid. Ova parabola koju je Zmaj pretočio u pesmu, a potiče iz Indije, široko je primenljiva. Između ostalog i na ovdašnje debate o sekularnoj državi, mešanju, uplitanju i uticajima. Naime, pojam "sekularna država" jedni upotrebljavaju kao izgovor da oduzmu pravo Crkvi da se uopšte čuje u javnosti, tumačeći sekularnost kao davanje dozvole da se crkve i verske zajednice zatvore u svoje dvorište. Drugo će opet, objašnjavajući da cilj sekularizacije nije potiskivanje religije, time u sledećem skoku pravdati svaku privilegiju i svaki istup crkvenih velikodostojnika, odričući pravo drugima na kritiku.

Ako bi se u nekoliko reči opisao poslednjih stotinak godina u odnosima SPC–država, najpre bi moglo da se zaključi da je u najvećem delu država (uspešno) pokušavala da drži Crkvu pod kontrolom iako joj je nekada ta kontrola neočekivano i ozbiljno izmicala; da je mnogo toga zavisilo od ličnih odnosa što je posebno bilo primetno za vreme komunizma kada Crkva jeste bila značajno ugrožena ma koliko da je neko mogao, a to se obično uzima kao glavni argument, slobodno da slavi slavu (a mnogo i nisu); instrumentalizacija je postajala sa obe strane iako je znatno češće i mnogo netransparentnije država pokušavala da instrumentalizuje Crkvu, nego što je to bio obrnut slučaj; crkveni velikodostojnici su snosili odgovornost koliko su i zbog čega to dopuštali; poslednjih dvadesetak godina u ovom odnosu bilo je saradnje i slaganja, ignorisanja i sukoba, pohvala koje su išle preko svake mere, ali i sličnih otpora. Na kraju, ni Crkva a ni državna vlast nisu homogena tela iz kojih izlazi samo jedan glas. U proteklih nekoliko godina, svedočili smo gorljivim komplimentima na račun državnog vrha

upa reč

PORUKA POMIRENJA:
Patrijarh Porfirije u Jasenovcu
Foto: Sava Radovanović/ Tanjug

od strane najviših predstavnika SPC, ali i veoma ozbiljnim kritikama upućenim ponašanju odnosno delovanju Aleksandra Vučića i njegovog režima.

Kakva je situacija u regionu danas? Koje poruke iz Crkve dolaze?

CRNOGORSKI CUNAMI I TALASANJA

U danima kada ovaj tekst nastaje, u Cetinju su opet demonstracije. Psuje se potpredsednik Vlade Crne Gore Dritan Abazović, šalje se "hvala" Nenadu Čanku i ostalim "srpskim saborcima", sa govornice gde se čita deklaracija protesta sadašnja vlast se poziva da podnese ostavku, njeni predstavnici se nazivaju "bagrom izdajničkom", a događaji od petog septembra opisuju se rečima poput: "Stotine policajaca pucalo je na starce i žene". U danima kada ovaj tekst nastaje, predsednik Milo Đukanović raspisao je lokalne izbore u Cetinju za kraj godine.

Istovremeno, dok se najavljivalo da će cetinjski parlament izglasati dodeljivanje cetinjskog manastira kanonski nepriznatoj Crnogorskoj pravoslavnoj crkvi, stigla je vest da je Vlada Crne Gore naložila da se bez odlaganja kao nosilac prava i svojina upiše, umesto Cetinja, država Crna Gora. Potpisivanje Temeljnog ugovora između SPC i Crne Gore najavljuje se već neko vreme. Tamošnja Vlada neprestano hoda po žici, a oni koji bi da je gurnu nalaze se sa svih strana.

U apelima, koji jedan drugog sustižu, potpisnici iz regiona koji sebe vide čuvarima liberalnih vrednosti i koji se jesu, u nekim drugim vremenima, borili za zaštitu ljudskih prava, danas predstavljaju režim Mila Đukanovića kao zlatno doba demokratije i pluralizma, zalažu se na papiru za multikonfesionalnost i pluralnost, za Evropu i antifašizam, istovremeno se zalažući za kršenje zakona, odnosno ukidanja prava jednoj verskoj zajednici da vrši svoj verski obred, podržavaju bivši crnogorski režim, ogrezao decenijama u korupciju i kriminal. I kao što su godine vlasti Aleksandra Vučića i Srpske napredne stranke ogolile ovdašnje društvo, političke i ine elite, pojedince iz svih sfera, tako je i pad režima Mila Đukanovića jednako pokazao dvostruke aršine dela javnosti.

Dok se odlazak crkvenih velikodostojnika u cetinjski manastir, pod oružanom pratnjom, u helikopteru, iza pancirskog štita, predstavlja kao poraz Crkve, ono svakako jeste pokazatelj dokle je spremna da ide bivša vlast kako bi (po)vratila svoje pozicije. Crkva je imala pravo na ustoličenje mitropolita u sedištu mitropolije, demonstranti su imali pravo da mirno iskažu svoje neslaganje, što je većina, kako se čuje, i radila. Govor mržnje, najave nasilja i pretnje, blokada puteva, paljenje guma, sprečavanje ljudi da se kreću, napadi na novinarske ekipe i policiju, pozivanje policije da otkaže poslušnost, sve to ne zvuči kao izraz tolerancije i pluralizma i daleko je od mirnih demonstracija. Kao što ni reči Mila Đukanovića, u intervjuu datom "Jutarnjem listu" nisu tako zvučale dok je govorio o "retrogradnoj klerofašističkoj menažeriji", o odbrani »

Mini intervju: Davor Džalto

Ne postoji jedan model sekularne države

Sa profesorom Univerzitetskog koledža u Stokholmu Davorom Džaltom, umetnikom, filozofom i religiologom, razgovaramo o odnosu Crkve i države, o prijemčivom sekularnom modelu, o problemima koje živimo.

"Vreme": Kada posmatrate odnos Crkve i države u Srbiji, koje aspekte vidite kao značajne?

Davor Džalto: Za početak, postoji nedovoljno promišljanje i preispitivanje paradigmi u okviru kojih se kreću odnosi Crkve i države. Prečesto čujemo teze da Crkva ne treba da se meša u politiku, o razdvojenosti Crkve i države u sekularnom modelu, ali to je sve na nivou parola. Šta bi uopšte značilo da se Crkve meša ili ne meša u politiku? U koju vrstu politike? U kojim segmentima? Nema razloga nijednoj crkvi, a pogotovo dominantnoj i koja ima značajan uticaj, osporiti pitanje postojanja u javnoj sferi, niti se može osporiti pokušaj da svetonazori i vrednosti verskih zajednica utiču na donošenje i određenih političkih odluka. I to je nešto što se dešava u svim zemljama.

Vaša rečenica bi, u određenim krugovima, bila okarakterisana kao pokušaj klerikalizacije društva, što otvara drugu temu, temu percepcije odnosa Crkva–država u ovdašnjoj javnosti kod određenih građanskih, liberalnih krugova.

Uopšte ta percepcija građanskog društva je više nego sporna, jer ono, u tim viđenjima, predstavlja nekakvu kolektivnu fantaziju lišenu istorijskog i bilo kog drugog ovdašnjeg konteksta. Određeni takozvani liberalni krugovi su duboko uvereni da su liberalno, građansko, s jedne strane, i patriotsko, s druge, krajnje suprotstavljene stvari. A liberalizam je zapravo jedna od modernih, za nacionalnu državu konstitutivnih ideologija i ta se vrsta patriotizma naziva ustavnim, konstitucionalnim patriotizmom. Ali na Zapadu, što ovdašnji krugovi uzimaju za svoj uzor, to nije odvojeno. I onda dolazi do nesporazuma da oni neće da razumeju kako je u svim državama u kojima je istorijski važnu ulogu igrao protestantizam, a koje su predvodnice onoga što nazivamo liberalne države Severne Amerike i Evrope, zapravo premrežavanje i postojanje crkve i religije u javnoj sferi i obrnuto bilo toliko dominantno da je jedini razlog zašto se ono ne vidi onaj zbog čega ribe ne vide vodu. Naime, ono je sveprisutno. Iz protestantizma je nastala javna liberalna ideologija i tamo se na ovaj način ne postavlja pitanje mešanja crkve i države iako će i svi oni danas reći da žive u sekularnim državama. Kod

Foto: privatna arhiva

nas se krećemo u gomili šumova, nejasnih koncepata koji se koriste za dnevnopolitičke svrhe, za promovisanje pojedinaca i njihovih sitnih interesa, čime se nanosi šteta društvu jer se unosi dodatna zbunjenost u javnost.

Koji model sekularne države odnosno odnosa o kojem pričamo smatrate najboljim za Srbiju?

Važno je reći da ne postoji jedan dominantni odnos, to jest teorijski model sekularne države. U najvećem broju, afirmiše se sekularni koncept u smislu da religijske zajednice nemaju direktan uticaj na legislativu. Znači da se religijski kanoni i pravila ne prenose u državno zakonodavstvo, ali ni to nije kod svih. Mislim da bi u Srbiji najvažnije bilo da Crkva i država zadržavaju distancu, da ne postoji suviše velika bliskost, ali da između crkvi i verskih zajednica i države postoji komunikacija i uvažavanje kada je reč o zakonskim rešenjima koja su od značaja za te zajednice i crkve, odnosno za koje one smatraju da zadiru u njihova učenja i religijske prakse.

Jedna od fundamentalnih stvari demokratskog društva je informisani, obavešteni i iskreni dijalog. Bez toga je sve fingiranje demokratije. I u ovom odnosu mislim da je on najvažniji, ali ne dijalog gde jedan dolazi iz pozicije moći i u suštini diktira, nego da se zaista slušamo i izađemo sa rešenjima koja uvažavaju sve koji u njemu učestvuju.

Druga stvar koju smatram važnom je da prestanemo da pričamo o personalnim odnosima jer ćemo onda svaki put sa novim predsednikom i patrijarhom da nanovo definišemo odnos Crkva–država. I konačno, svaki model koji se propagira može da se zaobiđe ako mu se pristupi površno i neiskreno. Ako elite, i političke i verske, ne zastupaju interese širokog broja ljudi. Bez toga će sve biti prazna forma koja će sve svesti na lična poznanstva. ¶

»

Crne Gore ako treba i iz šume, o krvavom mitropolitu i današnjem vremenu kao onom koje je gore nego Miloševićevo.

Srpska pravoslavna crkva u Crnoj Gori se, s druge strane, našla u vrlo delikatnoj poziciji. U središtu političke arene i identitetskih borbi pokušava da balansira. Iako, u nekim ranijim vremenima teško da bi moglo da se, kao odgovor na sve ono što se događa, čuju iz Crkve uporni pozivi na pomirenje i smirivanje napetosti, ovog puta to ipak jeste bio slučaj. Nisu ni patrijarh Porfirije ni mitropolit Joanikije u ovim danima govorili o "nama" i "njima", o neprijateljima, nisu pravili istorijske paralele koje često umeju da završe na klizavom terenu, nisu insistirali na poziciji žrtve u bilo kom vidu. Naprotiv, u tim govorima je mahom sve bilo okrenuto pozivima na mir, oproštaj i stišavanje mržnje.

KORAK UNAZAD

Ako bi neko analizirao izjave današnjeg crkvenog vođstva u prethodnim

mesecima, pronašao bi na više načina formulisanu potrebu – makar to bilo samo u rečima – da se država i Crkva jasno odvoje.

Patrijarh Porfirije je viđen u delu javnosti kao favorit ovdašnje vlasti za prvog čoveka SPC. S druge strane, oni koji poznaju njegovo delovanje mogli su da pretpostave da će ti odnosi, kakvi danas i jesu, biti veoma korektni, ali ne više od toga. Već u besedi na ustoličenju februara ove godine, patrijarh je naglasio da njegovo delovanje neće sadržati partijsko bavljenje politikom, ali da će ono uključivati bavljenje politikom u onoj meri kolika je ona zalaganje za zajedničko dobro. Ponavljao je to dosta puta na različite načine, uglavnom naglašavajući da Crkva ne može biti stranačka te ne može podržavati jednu opciju protiv druge. Ono što se do sada vidi jeste da odnosi prvog čoveka Crkve i prvog čoveka države ne privlače više pažnju javnosti. Mahom, reč je o svedenim susretima i biranim rečima. Izgleda kao da ovdašnja hijerarhija SPC, odnosno donekle mlađi episkopi, razumeju da im je distanca od države, za početak makar u porukama koje se šalju, korisna i za misiju Crkve, i za njenu sliku i ulogu koju ima u društvu. Međutim, teško da su stvari tako jednostavne.

S jedne strane, tu je povezanost verskog i nacionalnog koju mnogi, diljem regiona, koriste za svoje različite interese, tumačeći je obično u ključu "protiv nekog". Tu je i finansijska podrška i druge prednosti koje Crkva uživa. Takođe, ovdašnja vlast, a možda je u tome izuzetak po intenzitetu i sveobuhvatnosti ali ne po samoj nameri, dobrano se trudi da iskoristi svakog aktera i svaku instituciju za svoje, veoma parcijalne, interese. Otuda je crkveni otklon mogući početak veoma složenog procesa, koji teško da će biti pravolinijski i da uopšte neće koštati Crkvu.

JEDAN SUSRET, VIŠE PORUKA

U nekoliko dana nakon ustoličenja mitropolita Joanikija, predsednik Aleksandar Vučić je dva puta bio gost Patrijaršije – jednom, kako zvanično objašnjenje glasi, da razgovara o završetku Hrama Svetog Save, drugi put povodom 80 godina od osnivanja sistema koncentracionih logora u Jasenovcu, odnosno obnovi manastirskog kompleksa. I ovom prilikom

Foto: Miloš Milivojević/ Tanjug

Aleksandar Vučić je dva puta bio gost Patrijaršije – jednom zbog razgovara o završetku Hrama Svetog Save, drugi put povodom 80 godina od osnivanja logora u Jasenovcu. Ovom prilikom su isplivale drugačije poruke iako u prvi mah to ne bi tako zazvučalo

su isplivale drugačije poruke iako u prvi mah to ne bi tako zazvučalo.

Predsednik Vučić je govorio o potrebi gradnje svesrpskog svetilišta u Donjoj Gradini, gde bi se podsetili na sve zločine počinjene nad našim narodom na teritorijama koje danas nisu pod kontrolom srpskog naroda. Pričao je i kako se Srbija ne stidi svojih žrtava, da je ponosan što Srbija pamti, da su jasenovačke žrtve junaci... Sve je to deo uobičajenog repertoara. Mahom političke, pa i verske elite u regionu su isticale kad god mogu "svoje žrtve" i "njihove počinioce", "svoja stradanja" i "njihova zverstva". I ništa u toj postavci, kada je reč o žrtvama, ne bi bilo sporno da nije skoro uvek bilo reč samo o mučeništvu "naše strane", da se onda te žrtve nisu koristile takoreći kao oružje protiv onih drugih, da je pamćenje na njih zloupotrebljeno zarad raspirivanja kojekakvih (budućih) mržnji. I ta se gradnja sebe kao žrtve podstiče od strane države, društvenih aktera i mnogo puta do sada i verskih, što vodi u krajnjoj liniji ponavljanju zla.

Međutim, od kada je postao patrijarh, prvi čovek SPC je nekoliko puta govorio o žrtvama Jasenovca. Za razliku od nekadašnjeg insistiranja na tome kako smo "mi" isključive žrtva, a "oni" isključivi zločinci, naglasio je više puta da su oni koji su stradali nadišli uske okvire pripadanja bilo kom narodu iako se zna ko su bili, postali su svojom žrtvom univerzalni ljudi, na isti način kao što su se oni koji su činili zločine ispisali iz svakog naroda. Takođe, da se u Jasenovcu ne treba baviti brojkama, ko je kome više zla naneo, jer je na tom mestu, kao i svakom drugom mestu stradanja, osramoćen čovek i ljudski rod (naravno, uskoro je u javnosti ponovo krenula rasprava o broju žrtava).

Prvi čovek srpske crkve koji kaže da se na svaki ružan postupak mora odgovoriti praštanjem a ne osvetom, kao i da mi moramo da molimo za oproštaj druge, mogao bi da bude nagoveštaj izlaska iz odnosa nadgornjavanja koje jedino odgovara onima koji zahvaljujući nadgornjavanjima vladaju i grade svoje pozicije u društvu. ¶

JELENA JORGAČEVIĆ

Prekarijat u uniformama

Vojnik po ugovoru ima u proseku 30–35 godina, završenu srednju školu, službuje u mestu gde živi, stanuje uglavnom kod roditelja (supruginih ili svojih) jer mu primanja ne dozvoljavaju da iznajmi stan. Kupovina stana na kredit za njega je misaona imenica budući da nema stalan posao. Taj vojnik ćuti i trpi, radi šta mu se naloži i moli Boga da ima onaj "turnus" po smenama: 12 sati radi, pa je 24 sata slobodan, onda opet 12 sati na radnom mestu noću, pa 48 sati slobodan. Zašto? Iz prostog razloga što onda ima vremena za dodatni rad – u poljoprivredi, kao nadničar u građevini, pomoćnik u zanatskim radovima...

Dok ministri odbrane i predsednik Srbije stalno govore o povećanju plata i unapređenju uslova rada i života u Vojsci Srbije, profesionalni vojnici napuštaju službu ili se dovijaju kako da prežive radeći paralelno i druge poslove. Tako je bilo i prilikom prikaza "najsavremenijeg naoružanja" Vojske Srbije povodom novoustanovljenog Dana zastave koji je priređen na Ušću.

Prema podacima Vojnog sindikata, Vojsku Srbije je za pet godina napustilo 10.000 profesionalaca. Mada je sadašnji ministar odbrane dr Nebojša Stefanović tu brojku "spustio" na 8000–9000 rekavši da je primljeno između 7000 i 8000 novih ljudi, reč je o priznanju da postoji stalni odliv kadrova.

U najgoroj situaciji su vojnici po ugovoru. Oni svakog trenutka mogu da dobiju otkaz za svaku sitnicu i praktično predstavljaju otirač za samovolju starešina radeći poslove koji im nisu u opisu radnih zadataka. Suočen sa daljnjim odlivom vojnika po ugovoru, a verovatno i zbog predstojećih izbora, Stefanović je odjednom počeo da "brine", pa je poručio da je pitanje njihovog statusa jedno od važnih pitanja koje želi da reši i unapredi.

"Zajedno sa kolegama iz Ministarstva, svakog dana naporno radim na tome da nađem rešenje kojim bi ovi ljudi imali čvrstu garanciju ostanka u vojsci, i nadam se da ćemo uskoro moći da predstavimo model kojim će oni biti zadovoljni. Za nas je vojnik najvažniji, jer su vojnici snaga vojske i njen najvažniji resurs", rekao je Stefanović, svesno ili nesvesno parafrazirajući Tita, koji je početkom šezdesetih izgovorio: "Mi smo, drugovi, zaboravili brigu o čovjeku, a čovjek je naše najveće bogatstvo."

Kako danas izgleda portret prosečnog srpskog profesionalnog vojnika po ugovoru i podoficira na kojima Vojska počiva?

PO MILOSTI NADREĐENOG

Vojnik po ugovoru ima u proseku 30–35 godina, završenu srednju školu, službuje

Specijalci na građevini

Pripadnici bataljona Vojne policije posebne namene "Kobre", iako plaćeni više od svojih kolega podoficira i oficira, takođe moraju da zarađuju sa strane – život u Beogradu košta, a najveći broj njih su podstanari.

Autoru ovog teksta jedan privatni preduzimač, koji se bavi uglavnom renoviranjem stanova i poslovnih prostora i rušenjem, ispričao je još davno kako mu je najisplativije da angažuje pripadnike "Kobri" i da im da više nego dobre dnevnice: "Jaki, snažni momci, kad jednom udare, zid se ruši. A i njima dobro dođe, prvo zarade pare, a drugo – ne moraju da se maltretiraju po teretanama, dobro im dođe za nabijanje kondicije."

"Kobre" su tad radile u režimu 12–24, 12–48, i taman im odgovaralo. A onda se jedan od njih počeo rasipati parama pošteno zarađenim svojim znojem i snagom, častio društvo i kolege u kafićima, što nije promaklo bezbednjacima i njihovim saradnicima, i onda im je promenjen režim rada: posle noćne smene više nisu slobodni 48 sati.

u mestu gde živi, stanuje uglavnom kod roditelja (supruginih ili svojih) jer mu primanja ne dozvoljavaju da iznajmi stan. Kupovina stana na kredit je za njega misaona imenica budući da nema stalan posao. Stefanović je tek sad najavio da će i ti ljudi moći da dižu stambene i druge kredite, ali samo kod Poštanske štedionice. Taj vojnik ćuti i trpi, radi šta mu se naloži i moli Boga da ima onaj "turnus" po smenama: 12 sati radi, pa 24 sata slobodan, onda opet 12 sati na radnom mestu noću, pa 48 sati slobodan. Zašto? Iz prostog razloga što onda imaju vremena za dodatni rad – u poljoprivredi, kao nadničari u građevini, pomoćnici u zanatskim radovima, preprodavci polovnih automobila...

"Svi se tim bave jer je plata nedovoljna, pogotovo ako su oženjeni, imaju decu, a supruga im ne radi", kaže za "Vreme" jedan od aktivnih podoficira, koji se i sam, zbog stambenog kredita, na razne načine dovija da dodatno zaradi.

Ako, zbog potrebe službe, neke od njih pošalju u prekomandu u druga mesta, dešava se da automatski daju otkaz. Jednostavno, ne mogu pokriti troškove jer su im uskraćeni prihodi.

U sličnom finansijskom stanju su i podoficiri, ali oni ipak dobijaju takozvane uvećane troškove stanovanja (UTS) od 150 evra naviše, zavisno od broja članova porodice i da li je supruga zaposlena ili ne, a žive kod roditelja.

"Radim u jedinici gde ti je mogućnost napredovanja izuzetno ograničena. Ne možeš u mirovnu misiju, ne možeš na bazu u Kopnenoj zoni bezbednosti ili na neku dužnost gde se možeš osećati kao vojnik. Zapravo, samo sporadično možeš sresti vojnika koji je ono što se zove vojnik", kaže za "Vreme" jedan iskusni podoficir.

On smatra da je kod vojnika po ugovoru moral vrlo loš. I nisu samo pare u pitanju već i briga o ljudima.

"Ljudi bi bili dosta motivisaniji kada bi im se rešio radno-pravni status, bar onih starijih sa više od deset godina staža. Tako se ne bi dešavalo da se nekom komandantu ćefne i da im ne produži ugovor. A kod nas u jedinici ima vojnika po ugovoru sa stažom od tri meseca pa do 19 godina. Bilo je nekih predloga da se unaprede u činove vodnika i postave na vojničke dužnosti, ali sve to se predlaže uoči izbora. Kad izbori završe, nikom ništa. Zakon je omogućio da posle devet godina rada kao profesionalni vojnik možeš da pređeš na mesto vojnog nameštenika ili službenika, što se u malim mestima vešto koristi za partijske kadrove ili po rodbinskim vezama. Inače, formacije su takve da je profesionalnom vojniku do kraja karijere čin desetara zagarantovan. A počinje sa činom niže, razvodničkim. Nema mrdanja. O mirovnim misijama, gde se ipak zarade neke pare, može samo da se sanja. Gledamo da neki idu pet puta, a neki nikada. A što se posla tiče, mi smo angažovani pet puta više", ukazuje taj podoficir.

DESETAR NEMA KOME DA PIŠE

Prema njegovim rečima, jedan od strahova kod vojnika po ugovoru su lekarski pregledi. "Možeš da radiš dok si zdrav. Posle toga napolje. Bez otpremnine. Čim ti zdravstveno nešto fali, dobijaš nogu u dupe."

Sagovornik ukazuje i na dobar američki sistem – kod njih se profesionalni vojnik zadržava u službi u proseku osam godina, a potom ili postaje aktivni narednik ili se demobiliše uz dobru otpremninu od 20.000–50.000 dolara.

»

Foto: Vojska Srbije

Prema rečima zastavnika prve klase pred penzijom iz jedne borbene jedinice, niko nije zadovoljan platom i dosta ljudi se "skida" i odlazi upravo zbog primanja i uslova rada, a vojnici pod ugovorom pogotovo: "Zbog tog smanjenog broja ljudi, ovi što su ostali dodatno se opterećuju – posao je isti, samo je ljudi manje. Ti konkursi za prijem su spori užasno, a ni interesovanje nije veliko."

I on ima primedbe na način napredovanja u karijeri. "Malo ima zastavnika i zastavnika prve klase. Mnogi ne dočekaju taj čin, a odu u penziju. Pre je napredovanje zavisilo od broja godina staža, a sad je vezano za radno mesto, što pogoduje samo onima sa partijskim vezama – oni već nakon dve provedene godine na jednom mestu idu na drugo, još bolje radno mesto."

Aktivni oficir, po prirodi posla upućen u tu problematiku, navodi da vojnika po ugovoru ima iz svih delova Srbije: najmanje ih je iz Beograda i Vojvodine, a najviše sa juga zemlje gde vojska dođe kao socijalna kategorija, često jedini izvor primanja. Takvi ljudi nisu motivisani jer im plata nije dovoljna za normalan život, a često su i odsutni od kuće.

"Ne plaća im se prekovremeni rad, niti im se on vodi realno", objašnjava ovaj sagovornik. "Ucenjuju se za produženje ugovora tako da neki rade kao 'ugovorci' i više od 15 godina. Ugovori im se često produže na šest meseci ili na samo jednu godinu da bi ih držali 'na leru'. Pod takvim uslovima su kao robovi, nemaju pravo ma stan po osnovu službe u Vojsci Srbije, niti ijedna banka hoće da im da kredit jer su bukvalno kao prekarni radnici."

On navodi i činjenicu da, dok se za generale i pukovnike menja čak i zakon da bi posle penzije sedeli u foteljama još četiri godine, za to vreme se vojnicima ugovori produže samo na šest meseci. A kad se iz jedinica traži da ih se prevede u podoficire na neodređeno, oni u komandama izmišljaju milione razloga da to ne učine. Između ostalog i da su stari...

"Radnik u kiosku ima istu ili veću platu od profesionalnog vojnika", kaže ovaj sagovornik. "I još se pojedine starešine nad njima iživljavaju."

ŽENE, MENADŽERI I ROMI

Kada su oficiri u pitanju, njihova situacija je mnogo bolja – i finansijska i svaka druga. To posebno dolazi do izražaja kod mlađih generacija: oni imaju i zvanje "menadžera", pa se lake mogu zaposliti u civilstvu, posebno u stranim kompanijama. Najmanji problem, posebno onima iz IT sektora, jeste da napuste vojsku odmah jer ih čekaju dobre plate i lako mogu da plate državi dug za svoje školovanje.

"Generali šalju svoju decu na Vojnu akademiju, znajući da će da je završe i da će imati obezbeđenu budućnost", kaže za "Vreme" jedan penzionisani pukovnik.

Kao kuriozitet navodi da je, kada je svojevremeno upozoravao da potporučnici i poručnici sa završenim smerom veze ili informatike na Vojnoj akademiji napuštaju vojsku, tadašnji načelnik Generalštaba Ljubiša Diković rekao da "neće kompjuteri da dobijaju ratove, nego pešadinci" i da ga nije briga što oficiri tih sofisticiranih smerova napuštaju vojsku.

"I u ovom trenutku mali je broj oficira tih specijalnosti koji ne žele da napuste vojsku", nastavlja ovaj sagovornik. "A pritom, niko u vojnom vrhu i u Ministarstvu ne razmišlja ko će da im radi te poslove, koji utiču ne samo na modernizaciju, nego i na borbenu gotovost."

Ovaj oficir ukazuje i na činjenicu o kojoj se u javnosti ne priča: vrlo je mali procenat pripadnika nacionalnih manjina – uključujući i posebno socijalno ugrožene Rome – koji se prijavljuje za vojni poziv, bilo kao vojnici po ugovoru ili za vojne škole.

"Niko ne pominje ni žene, koje imaju idealizovanu sliku o vojsci, ali kad uđu u sistem, veoma brzo shvate o čemu se radi", kaže sagovornik. "Nikad niko nije došao do podatka koliko je žena napustilo vojsku nakon završetka Vojne akademije. Obično se to događa posle pet godina. Ideja o rodnoj ravnopravnosti žena u vojsci je promašena. Žene su izložene raznim oblicima mobinga. Naravno, i muškarci su mobingovani ako nemaju 'vezu'."

Izvor "Vremena" podseća i da je u maju 2013. tadašnji ministar odbrane Aleksandar Vučić najavio da će 2014. Vojska Srbije dobiti prvu ženu generala, što se do danas nije desilo. Nekoliko godina kasnije, upitan o tome, "vadio" se da nijedna ne ispunjava uslove, što je bila potpuna neistina – jedna od onih koje su i tada ispunjavale uslove u međuvremenu je penzionisana, a drugoj se smeši penzija. Čeka se valjda treća, partijski podobna. ¶

DAVOR LUKAČ

Plate, od načelnika Generalštaba naniže

Plate u Vojsci Srbije su, sa najnovijim povećanjima kojima se hvalio predsednik Srbije, u julu iznosile od 36.464 dinara, koliko je imao nekvalifikovani radnik, do 198.798 dinara, koliko ima načelnik Generalštaba general Milan Mojsilović. Plata najnižeg generalskog čina, brigadnog generala, iznosila je 184.218 dinara, dok je pukovnik imao 146.742 dinara. Kapetan je u julu imao 86.238 dinara, a potporučnik 75.803.

U rangu podoficira, zastavnik prve klase, kao najviši čin, imao je 85.721 dinar, stariji vodnik, koji je negde u sredini, ima 70.360, a vodnik 63.208. Od vojnika po ugovoru, plata desetara bila je 55.470 dinara, a razvodnika (početnik) 52.528.

"Od zvanično prikazanih plata, odbijte pet odsto", ukazuje izvor "Vremena".

Istovremeno, u kategoriji državnih službenika i nameštenika u Vojsci "viši saradnik" imao je u julu platu 144.142 dinara, a "mlađi referent" (početnička dužnost) 43.808.

Među vojnim službenicima i nameštenicima, zaposleni sa titulom doktora nauka imali su platu 129.367 dinara, kvalifikovani radnici 50.539, polukvalifikovani 41.417, a nekvalifikovani 36.464.

Zaposleni sa srednjom stručnom spremom primili su u julu 55.571 dinar, a sa nižom stručnom spremom 46.989. Istovremeno, plata državnog sekretara u Ministarstvu odbrane bila je 116.574 dinara, dok su oni sa zvanjem "Treća položajna grupa" imali 184.726 dinara.

Izazov povratka "na staro"

Četvrto izdanje AJB DOC Film festivala održano je od 10. do 14. septembra u Sarajevu i onlajn

Nakon godine u kojoj su zbog pandemije kovida 19 filmski festivali širom svijeta prebačeni u virtuelni prostor, bilo je lijepo vratiti se pred publiku, ponovo vidjeti ljude u kino-dvoranama i podijeliti utiske nakon gledanja filmova na velikom platnu. U isto vrijeme, organizacija festivala u nesigurnom okruženju – *jer korona virus je i dalje tu, samo učimo živjeti s njim* – predstavljala je pravi izazov, koji smo u konačnici prevazišli hibridnom festivalskom formom, pa je ovogodišnje, četvrto izdanje Međunarodnog festivala dokumentarnog filma Al Jazeere Balkans (AJB DOC) održano u kino-dvoranama i onlajn putem platforme ajbdoc.ba na kojoj su svi dokumentarni filmovi publici bili dostupni besplatno i bez registracije.

Željni ponovnog susreta s publikom, autori dokumentarnih filmova koji su prikazani u programu 4. AJB DOC-a rado su se odazvali pozivu da dođu u Sarajevo, a njihovu radost podijelila je i publika koja je pokazala veliki interes za projekcije dokumentarnih filmova i punila sale onoliko koliko su to epidemijske mjere dozvoljavale. Posebnu radost za publiku predstavljale su projekcije pod otvorenim nebom, koje su svake festivalske večeri organizirane u prostoru Memorijalnog centra Kovači u Sarajevu.

Od skoro 300 prijavljenih filmova, selektori AJB DOC Film festivala su u četiri festivalske selekcije (Takmičarski program, AJB Prikazuje, Last Minute Cinema i Smart Doc) uvrstili 23 filma. Upravo je *Izazov*/Challenge, kao slogan ovogodišnjeg izdanja AJB DOC-a, nagovijestio širu temu filmova koji donose društveno-angažovane priče čiji se akteri suočavaju s različitim izazovima, pojedinačnim ili društvenim, ali ih i uspješno savladavaju.

Kroz veći dio filmova koji su prikazani u Takmičarskom programu AJB DOC-a tematizirani su izazovi pojedinaca u borbi za bolje i pravednije društvo. U sklopu selekcije AJB Prikazuje ove godine su prikazana tri filma nastala u koprodukciji Al Jazeere Balkans koji vraćaju fokus na bosansko-hercegovačku kinematografiju koja naredne godine obilježava 75. godišnjicu, dok je selekcija Last Minute Cinema donijela pet sjajnih naslova koji su se istakli u prošloj i ovoj festivalskoj godini, a koji su prikazani u dužoj, originalnoj formi.

Ahmed Mafuz, direktor medijske mreže Aldžazira otvara festival
Foto: promo

Novina ovogodišnjeg izdanja AJB DOC-a je Smart Doc selekcija u okviru koje su prikazana najbolja dokumentarna ostvarenja učesnika prošlogodišnje radionice "Snimanje dokumentarnih filmova mobilnim telefonom". Radionica o produkciji dokumentarnih filmova pametnim telefonom održana je i ove godine pod mentorstvom foto-reportera Damira Šagolja, inače nagrađenog Pulicerom.

Četvrto izdanje AJB DOC Film festivala obilježila je i najava platforme AJD Industry Days @ AJB DOC, koju će naredne godine pokrenuti Al Jazeera Documentary Channel u saradnji sa Al Jazeerom Balkans i AJB DOC Film festivalom, a koja ima namjeru postati jedna od najvećih i najozbiljnijih platformi za finansiranje dokumentarnih filmova. AJD Industry Days @ AJB DOC pružit će autorima dokumentarnih filmova mogućnost povezivanja s menadžerima s Balkana i šire, kako bi osigurali finansiranje proizvodnje dokumentarnih filmova iz Jugoistočne Evrope, Južnog Kavkaza i MENA (Bliskog istoka i Sjeverne Afrike) te njihovu podršku u emitiranju, distribuciji, prikazivanju i prodaji u cijelom svijetu.

O najboljem filmu 4. AJB DOC Film festivala odlučivao je internacionalni stručni žiri koji čine nagrađivani filmski producent Jamel Dallali, scenaristica, rediteljica i montažerka Una Gunjak i umjetnički direktor DokuFesta Veton Nurkollari.

Nagrada žirija za najbolji film, AJB DOC Main Award, dodijeljena je filmu Čekaj me, intimnoj porodičnoj priči Damira Markovine, dok je Specijalno priznanje dodijeljeno filmu *Braća* autora Francesca Montagnera koji progovara o problemu religijske indoktrinacije.

"Zbog nežnog, dirljivog, zrelog, ali duhovitog prikaza karaktera, porodičnih odnosa i starenja, te sposobnosti da prevaziđe sve rasne i etničke barijere, žiri AJB DOC-a dodeljuje Glavnu nagradu filmu Čekaj me Damira Markovine", navedeno je u obrazloženju žirija.

Indijski dvojac Rintu Thomas i Sushmit Gosh je za ostvarenje *Iskovane u vatri*, koje donosi nevjerovatnu priču o ženama iz kaste Dalit koje su se u najokrutnijim društvenim okolnostima kroz novinarstvo uspjele izdići iznad klasa i kasti, osvojio nagradu Programskog žirija Al Jazeere Balkans. Po završetku programa bit će dodijeljena i Nagrada publike za najbolji film o kojoj, zbog objave teksta i zaključivanja lista, nismo mogli izvijestiti.

Ovogodišnje izdanje AJB DOC Film festivala održano je pod pokroviteljstvom BH Telecoma, a trening u partnerstvu sa Samsungom. ¶

ELMA LJUBIČIĆ

Profesori savijaju kablove

Očigledno je da se o mnogo čemu, bar kad je u pitanju jug Srbije, nije razmišljalo ni ranije, a ni ovog trenutka. Opčinjeni uspehom socijalističkog modela, građani Niša, Leskovca, Vranja nisu na vreme shvatili da su "srpski Mančester" i "Švajcarska na jugu Srbije" samo gole političke floskule, a "zlatno doba" još daleko. Region Južne i Istočne Srbije je šesti najsiromašniji region u Evropi

Vranjski Jumko otvara pogon u Rudnoj Glavi kod Majdanpeka, u kome će raditi stotinak ljudi. Gotovo u isto vreme, italijanski Geoks zatvara pogon u ovom gradu. Bez posla je ostalo oko hiljadu ljudi. U Nišu Leoni otpušta preko noći oko 400 radnika, ali zato ista kompanija, koju nedelju kasnije, otvara pogon u Kraljevu sa hiljadu zaposlenih.

"Zlatno doba" ne sjaji, očigledno, podjednako svima, bar kada je u pitanju jug naše zemlje. Veliki sistemi su se raspali, nema podsticaja za lokalne inicijative, a investicije kao da zaobilaze ovo rubno područje Srbije.

Zato se uglavnom presipa iz šupljeg u prazno, a masama se nudi "teatar apsurda" kao veliki uspeh ekonomske politike aktuelnih vlasti.

KO ĆE SPASTI SPASIOCA

Primera radi, Jumko, investitor zadužen za izgradnju fabrika konfekcije po zabitima Srbije i Republike Srpske, već dve godine se nalazi u UPPR (Unapred pripremljen plan reorganizacije), a duguje oko tri milijarde dinara. I dok je sudbina ovog nekada ekonomskog diva koji je, između ostalog, svojevremeno šio uniforme za NATO, sasvim neizvesna, Aleksandar Vučić, kad god zađe u neku nerazvijenu sredinu, nudi im Jumko kao spasioca. I to nije najgore u svemu tome, bar kada bi se znalo ko će i kako da spase sam Jumko.

"Državi i dobavljačima Jumko duguje po raznim osnovama više od 1,2 milijarde dinara. Fabrika za struju duguje 600 miliona dinara, ona je među 10 najvećih dužnika pravnih lica za utrošenu električnu energiju u Srbiji", objašnjava Saša Stojković, urednik portala Infovranjske. "Gradu Vranju Jumko duguje takođe 600 miliona dinara, Grad je konvertovao to svoje potraživanje u vlasništvo nad delom fabrike, ali to neka druga vlast može da poništi, pa je taj dug ostao. Jumko na osnovu pravosnažnih presuda duguje nekadašnjim radnicima 400 miliona dinara, a radnicima koji iz nekih svojih razloga nisu hteli da tuže fabriku, oko 100 miliona. Za utrošenu a neplaćenu vodu, Jumko vranjskom Vodovodu duguje 250 miliona dinara, a Komradu 60 miliona. Eto, takva fabrika investira diljem Srbije i regiona", kaže on.

Stojković upozorava da primer Geoksa nije jedini. Zakatančen je i Spilit, pogon za izradu nameštaja, a Simka je svoju konditorsku proizvodnju nedavno preselila u Šabac. To je još oko hiljadu ljudi bez posla, tako da se ovog trenutka na evidenciji Nacionalnog fonda za zapošljavanje nalazi oko 19.000 Vranjanaca.

Zašto se ogromna budžetska sredstva u vidu subvencija nisu uložila, umesto u Geoks, u razvoj domaćih malih i srednjih preduzeća koja se bave istom delatnošću

POLITIČKA CENTRALIZACIJA SRBIJE

Mladen Jovanović iz Nacionalne koalicije za decentralizaciju, međutim, upozorava da je kompletna Centralna Srbija, teritorija južno od Save i Dunava, prilično zapuštena. Prema istraživanju Eurostata, baziranom na BDP-u po glavi stanovnika, region Južne i Istočne Srbije je šesti najsiromašniji region u Evropi, dok je region Šumadije i Zapadne Srbije osmi na toj listi. Ono što posebno brine, ističe Jovanović, jesu sve veće ekonomske i socijalne razlike između Beograda i ova dva regiona. Beograd ima skoro tri puta veći BDP *per capita*, i ta razlika nastavlja da raste.

"Vlast u Srbiji može da nas ubeđuje kako vodi nekakvu politiku razvoja manje razvijenih regiona, ali činjenice su neumoljive – politička centralizacija Srbije dovela je do stvaranja još ozbiljnijih razlika između ljudi, a poštanski broj više nego ikada određuje sudbinu tek rođene dece. Razvojna politika Srbije razvija samo Beograd, što se najbolje očitava i u budžetskim izdvajanjima iz Republike. U 2021. godini iz republičkog budžeta se izdvaja oko 33 milijarde dinara za transfere za svih 145 opština i gradova u Srbiji. U istoj godini, taj isti budžet se zadužuje sa oko 70 milijardi dinara samo za izradu prve faze projekta beogradskog metroa", objašnjava Mladen Jovanović.

Iako je bilo subvencionisanih stranih investicija na jugu Srbije, one nisu doprinele značajno ekonomskom razvoju, a trebalo bi tek pažljivije analizirati da li su štetne posledice veće od koristi. Naime, na jug Srbije su došle industrije koje se oslanjaju na prost fizički rad. U ovako siromašnom regionu, koji je po svim parametrima, čak i sa učešćem tih investitora, u regionalnom BDP-u na nivou siromašnih regiona Albanije i Turske, te kompanije privlače i obrazovanije slojeve stanovništva.

"Spajanje kablova i šavova postao je posao koji je poželjan i za diplomirane profesore srpskog jezika, lekare, psihologe, ali i ljude koji su kao preduzetnici izgubili poslove sa lokalnom samoupravom zbog centralizacije javnih nabavki", ističe Jovanović.

PRAŽNJENJE I NESTAJANJE SELA

Rajko Petrović, istraživač-saradnik Instituta za evropske studije, ističe da je Srbija zemlja u tranziciji koja se već decenijama suočava sa negativnim trendovima, posebno kada je reč o ravnomernom

T'GA ZA JUG: Investitori odlaze – Fabrika "Geox", jun 2018. kada nije bilo reči o zatvaranju
Foto: Tanja Valič /Tanjug

regionalnom razvoju. U sela u Srbiji i rubne delove zemlje, smatra on, decenijama uopšte nije sistemski ulagano.

"Uprkos dolasku stranih investicija, povećanju prosečnih plata i izgradnji infrastrukture, nastavlja se trend depopulacije ruralnih sredina. To je posebno vidljivo na jugu i jugoistoku Srbije, gde je u periodu 2002–2011. godine jedan Leskovac izgubio čak 14.000 stanovnika, Crna Trava 35 odsto stanovništva, a Babušnica 22 odsto. Čekamo naredni popis da vidimo kakvo je stanje danas, ali ono što znamo na osnovu nedavnih istraživanja jeste da je 1.200 sela u Srbiji u fazi nestajanja, da u ruralnim sredinama ima oko 200.000 kuća u kojima niko ne živi, da vrtić nema 2.760 sela, poštu nema 2.000 sela, 400 njih nema prodavnicu... Ljudi odlaze iz nerazvijenih područja jer nemaju osećaj perspektivnosti, nemaju dovoljna i sigurna primanja, suočavaju se sa nekvalitetnom infrastrukturom i uslugama, ali i zato što mnogi nemaju rešeno stambeno pitanje", ističe Petrović.

Prema njegovom mišljenju, neophodan je sistemski i dugoročan pristup koji bi ispunio dva glavna cilja – zaustavljanje pražnjenja sela i podsticanje povratka na selo. Petrović misli da je to moguće učiniti kroz četiri konkretna zadatka: omogućiti ruralnom stanovništvu uslove za sigurna i redovna primanja, obnoviti infrastrukturu u ruralnim područjima, poboljšati opšti društveni i kulturni standard života u svim delovima zemlje i očuvati i oživeti ruralnu kulturnu i istorijsku baštinu, a koja ima ogroman turistički potencijal.

"Lično smatram da je posebno važno očuvati vitalnost juga i jugoistoka Srbije. Tamo su neophodna najpre infrastrukturna ulaganja, jer su seoske sredine prilično zapuštene, a potom i pokretanje poljoprivredne proizvodnje, nastavak dovođenja investitora", objašnjava Rajko Petrović.

Mladen Jovanović, međutim, veruje da za početak subvencije treba davati samo onim investitorima koji donose novu i čistu tehnologiju, uz zahtev da se isplaćuju prosečne plate iz lokalne zajednice, a ne blago uvećani minimalci. "Nova tehnologija će doprineti i da lokalno stanovništvo razvije kompetence kojima će postati bolje plaćeni i poželjniji na tržištu dostojanstvenog rada, a deo tog posla će se preliti i na delatnosti lokalnih preduzeća. Najbolji su primer kvalitetni programeri koji ostvaruju značajne prihode u saradnji sa firmama u inostranstvu. Ipak, vlast je njih kaznila takozvanim testom samostalnosti, u pokušaju da im umanji prihode značajnom stopom oporezivanja", dodaje Jovanović.

On ističe da se mora napraviti balans između domaćih i inostranih preduzeća kada je u pitanju državna pomoć, a posebno je važno da se velikim i moćnim investitorima ne stvaraju pogodnosti kojima uništavaju lokalnu privredu. "Postavlja se pitanje, šta bi se desilo da su iznosi subvencija za zapošljavanje koje su date stranim kompanijama bile dodeljene lokalnim preduzećima? Šta bi se desilo da je samo 2.000 ljudi ušlo u lokalna mala i srednja preduzeća, umesto u jednu od fabrika? Ne zaboravite, ceo profit tih lokalnih preduzeća ostaje na lokalu i dalje se kreće unutar lokalnog tržišta i stvara novu vrednost", upozorava Jovanović.

Sa ovom tezom se slaže i Saša Stojković, koji se pita zašto se ogromna budžetska sredstva u vidu subvencija nisu uložila, umesto u Geoks, u razvoj malih i srednjih preduzeća koja se bave istom delatnošću. "Bilo je jasno svakom ko iole poznaje obućarsku industriju da će Geoks, koji se bavi lon poslovima, otići vrlo brzo nakon što presahnu subvencije. Ulaganje u domaći obućarski sector, ili male i srednje pogone u izradi nameštaja, s obzirom na tradiciju, kvalifikovanu radnu snagu, dala bi na duži rok mnogo više efekata, ali o tome se očigledno nije razmišljalo na vreme", ističe Stojković.

Očigledno je da se o mnogo čemu, bar kad je u pitanju jug Srbije, nije razmišljalo ni ranije, a ni ovog trenutka. Opčinjeni uspehom socijalističkog modela, građani Niša, Leskovca, Vranja nisu na vreme shvatili da su "srpski Mančester" i "Švajcarska na jugu Srbije" samo gole političke floskule, a "zlatno doba" još daleko.

Do tada ostaje da važi ona već odomaćena izreka "Što južnije, to tužnije". ¶

VUKAŠIN OBRADOVIĆ

Politika spaljenog mozga i njeni finansijeri

I dok se u svetu štampani mediji bore za opstanak u doba procvata interneta, tragajući za novim poslovnim modelima, stiče se utisak da naši tabloidi ne samo da nemaju problema sa "održivošću" nego da je njihovo paramedijsko delovanje prilično profitabilno. U čemu je tajna njihovog uspeha

Potpisnik ovih redova je do pre nekog vremena redovito prisustvovao bezbrojnim regionalnim konferencijama – od Tirane preko Zagreba pa do Beča – na kojima su poznata ekspertska i novinarska imena pretresala stanje u medijima balkanskih država. Te konferencije, neka mi niko ne zameri, iz godine u godinu bile su sve besmislenije i dosadnije iz prostog razloga što se "na terenu" stvari nisu menjale, tako da su se uvodi, izlaganja i zaključci ponavljali do u slovo isti. Ukratko: "dani mrmota" obogaćeni upoznavanjem pametnih "prekograničnih" kolega.

Naime, u čitavom regionu dominantniji mediji su zarobljenici politike i propagandi skloni, a profesionalni novinari izloženi napadima i pritiscima, pa su se govornici iz raznih zemalja utrkivali da podastru dokaze kako je kod njih stanje u sferi javnog informisanja – najgore! To je sasvim ljudski – svakome je njegova muka najveća. Međutim, na jednom takvom skupu u Novom Sadu, kolege iz okruženja imale su jedinstvenu priliku da svakodnevno čitaju ovdašnje političke tabloide da bi na kraju poklekli. Morali su da priznaju da je medijska scena u Srbiji najzagađenija, jer takvih paramedijskih fenomena kakvi su skoro svi režimski dnevni listovi u Srbiji – oni što

ISPRAĆAJ SINA UREDNIKA "INFORMERA" U VOJSKU: A. Vučić i D. J. Vučićević
Foto: printscreen

“Tabloidi ne postoje zbog profita, već pre svega da bi oblikovali javno mnjenje u skladu sa potrebama vlasti” – Ilir Gaši

“Tabloidi su samo neki od pipaka hobotnice koja održava postojeći režim” – Rade Veljanovski

svakodnevno krše novinarski kodeks, šire lažne vesti i govor mržnje, bave se najprizemnijom agitacijom i urušavajući ljudsko dostojanstvo oštro se suprotstavljaju elementarnom ukusu i civilizovanom ponašanju – nema u njihovim državama, bar ne u tako impozantnoj meri i svakako ne predstavljaju medijski mejnstrim i ne citiraju se u centralnim informativnim emisijama javnih medijskih servisa, kao što je to u nas slučaj.

U kontekstu zbivanja u Crnoj Gori treba podsetiti da je onomad neko zaključio da srpski tabloidi imaju izvozni potencijal, pa je u aprilu 2014. godine počelo da izlazi i podgoričko izdanje dnevnog lista “Informer”. Bilo je to vreme otvorene ljubavi Vučićevog i Đukanovićevog režima, koji su delili i iste stručnjake za politički marketing, te se pretpostavljalo da će se recept za politički uspeh u Srbiji – koji podrazumeva propagandni pristup znan kao “spaljen mozak” – dobro primiti i kod našeg južnog suseda. Verovalo se da će i Đukanović, poput Vučića, uspeti da zloupotrebom tabloidnih paramedijskih fenomena potpuno marginalizuje i uništi opoziciju, te učvrsti svevlast. Međutim, pokazalo se posle par godina da je Srbija ipak “velika tajna” i da ono što u njoj uspeva ne mora po pravilu svuda da ima prođu pošto je crnogorski “Informer” počeo Đukanoviću da pravi više štete nego koristi, pa je ugašen 2017. Ostaće u svetskoj istoriji medijskog beščašća bar jedna naslovna stranica podgoričkog “Informera”, na kojoj se nalazi nekakav mutni skrin-šot kojim se dokazuje da izvesna crnogorska nevladina aktivistkinja, kritičarka Đukanovića i korupcije u Crnoj Gori, navodno ima seksualne odnose sa psom.

POČELO PRE VUČIĆA, ALI JE OVAJ STVARI DOVEO DO USIJANJA

Daleko od toga da su u Srbiji “divlji” politički tabloidi nastali u doba Vučićeve vladavine. Oni su postali važna odlika naše medijske scene u periodu posle 2000. kada je nastupila medijska tranzicija. Ono što je bio državni biznis, postalo je “čudesno stvar privatluka”, naravno u bliskoj saradnji sa državom ili nekim moćnicima, koji su se obagazili u ratovima. Prvobitno, neki od tabloida bili su veoma oštri kritičari vlade Zorana Đinđića (“Nacional”), da bi se kasnije ovi paramedijski, odnosno politički projekti uglavnom dodvoravali vlastima i bili korišćeni za pozicioniranje u strukturi moći i za difamaciju političkih protivnika.

Ne samo međustranački nego i unutarstranački sukobi odigravali su se na stranicama tabloida, a njihovi vlasnici i urednici znali su dobro da naplate svoje usluge, neretko zasnivajući poslovni model na reketiranju političara i drugih koji imaju para. Ovdašnji dnevni tabloidi koristili su samo formu sličnih zapadnih novina (koje su se mahom bavile tračevima, estradom i skandalima) da pošalju političke poruke. Neki će reći da su upravo oni koji su upravljali tabloidima na kraju postali žrtva čudovišta koje su stvorili. A slobodno se može reći da je medijska scena Srbije po dolasku Vučića na vlast postala čudovišna, te da je on svoju moć osnovao i zasnovao na apsolutnoj kontroli nekontrolisanih medija koji teško da se mogu i nazvati medijima u klasičnom smislu te reči. Mediji su postali toljaga u njegovim rukama! Sve ono što je ranije postojalo – dovedeno je do krajnosti i usijanja i ni najveći pesimisti nisu mogli da pretpostave na šta će ličiti naša medijska scena danas.

TABLOIDE PRODAVATI ISPOD TEZGE

Naslovne stranice tabloida poslednjih sedam-osam godina izgledaju tako da su pojedini eksperti pokretali inicijative da se njihova prodaja zabrani u okolini osnovnih i srednjih škola. Kažu, ne bi smeli ni da budu vidljivi na trafikama pored kojih prolazi normalan svet. Trebalo bi ih držati ispod tezge, kao što su se onomad u videotekama držali najžešći pornići.

Problem je, međutim, to što je za skoro decenijskog vakta naprednjaka “informersko” novinarstvo zarazilo skoro sve medije bliske vlasti, uključujući tu i televizije sa nacionalnom pokrivenošću, za šta je najviše zaslužna Republička agencija za elektronske medije (REM takozvani), koja radi u službi vlasti i ne zanima je što mediji koje reguliše svakodnevno na dramatičan način krše zakone. Tabloidno novinarstvo se preselilo i u neke, kako se smatralo, ozbiljne medije, pa se niko više i ne iznenađuje zbog toga što je, recimo, pre neki dan “Politika” na naslovnoj stranici (povodom godišnjice terorističkog napada na SAD) objavila glavni naslov: “Kako je Osama bin Laden nadmudrio Džordža Buša”! Svakojaki govor mržnje je postao svakodnevica, pa sa tablodinih medija sve pršti od “ustaša”, “balija”, “Šiptara” i raznih drugih neprijatelja (opozicija i kritička javnost) koji žele da unište Srbiju i njeno mudro rukovodstvo sa Aleksandrom Vučićem na čelu. Inače, on je davno u svojim medijima zadobio odlike božanstva ili superheroja iz stripova. Dakle, tabloidi nisu incident, oni nameću pravila igre u medijskom prostoru i kreiraju vrednosni kod društva. Opozicija, recimo, u strahu da se ne nađe na naslovnicama tabloida, odbija da se izjasni o važnim političkim temama.

U moru najrazličitijih oblika kršenja profesionalnog kodeksa, tabloidi jako vole da pre suda presuđuju, vodeći dehumanizujuće kampanje protiv raznih ljudi pod uslovom da oni nisu politički zaštićeni. Tabloidno novinarstvo se preselilo i u mnoge lokalne medije, pogotovo internetske, i na tom nivou se uništavaju ljudski životi, razara se i sam začetak bilo kakve političke alternative. Tužna je konstatacija da ogromna većina novinara u Srbiji radi upravo u ovim medijima. Mnogi od njih jer nemaju gde drugde, ali to im i nije neko veliko opravdanje. Neko je jednom rekao da su oni novinari onoliko koliko je Džek Trbosek – hirurg!

HILJADE GAŽENJA KODEKSA I MILIONI IZ BUDŽETA

U aprilu ove godine, sajt “Raskrikavanje”, koji analizira medijske sadržaje »

i lažne vesti, konstatovao je da se samo na naslovnicama pet štampanih tabloida ("Kurir", "Alo", "Informer", "Srpski telegraf" i "Večernje novosti") u 2020. pojavilo bezmalo 1200 lažnih, neutemeljenih i manipulativnih vesti, što je odista frapantan podatak. Ali na to smo navikli, situacija se ne menja mnogo poslednjih godina, osim što se konstantno pogoršava. Prema ovoj analizi, najdominantniji u produkciji neistina je "Srpski telegraf", na čijoj su se naslovnici pojavile 403 izmišljene vesti ili vesti za koje ne postoje nikakvi dokazi da su tačne. Za njim slede "Alo" (225), "Informer" (212), "Večernje novosti" (169) i "Kurir" (163). Na naslovnicama ovih medija, tvrdi "Raskrikavanje", predsednik Vučić je sveprisutan, i to isključivo u pozitivnom kontekstu (našao se na naslovnoj strani "Kurira" 143 puta, "Večernjih novosti" 111 puta, "Aloa" 101, "Srpskog telegrafa" 92, a "Informera" 86 puta), dok je glavni negativac – očekivano – Dragan Đilas, predsednik Stranke slobode i pravde.

Iako pravilnik koji uređuje procedure i pravila konkursnog sufinansiranja medijskih sadržaja predviđa da mediji koji krše Kodeks novinara Srbije ne bi trebalo da dobijaju sredstva od organa vlasti, u praksi je situacija drugačija. "Raskrikavanje" navodi da je pet posmatranih tabloida tokom 2020. putem konkursnog mehanizma prihodovalo najmanje 29 miliona dinara od lokalnih samouprava. Interesantno je da su isti ti mediji, prema istraživanju Saveta za štampu, u drugoj polovini 2020. godine više od 3300 puta prekršili spomenuti Kodeks. To i mnogo šta drugo govori da je iluzorno očekivati da će se medijska scena Srbije promeniti implementacijom Medijske strategije. Pokazalo se mnogo puta da Vučićeva vlast ne drži do zakona, pa ni do onih medijskih, izglasanih u Skupštini Srbije 2014, i dobila je pohvale od novinarskih i medijskih udruženja i međunarodnih organizacija, a proizvela pakleni medijski kotao u kojem se svi kuvamo.

POVEĆAVA SE TABLOIDNA PORODICA

I dok se u svetu štampani mediji bore za opstanak u doba procvata interneta, tragajući za novim tzv. poslovnim modelima, stiče se utisak da naši tabloidi ne samo da nemaju problema sa "održivošću" nego da je njihovo paramedijsko delovanje prilično profitabilno. U velikoj porodici režimskih

"Domaći tabloidi ne pokazuju nimalo kreativnosti jer se oni ne bore sa svojom konkurencijom, već isključivo sa političkim neistomišljenicima" – Stefan Janjić

medija nedavno se pojavio još jedan tabloid – pod imenom "Objektiv". U toj porodici kao da važi pravilo: ko najviše ponizi profesiju, taj je bolji!

Unosnost ovog posla ne zavisi samo od prodaje štampanih izdanja ili oglasnog prostora. Iako novac koji im se dodeljuje putem konkursnog sufinansiranja nije za baciti, treba reći da se priličan novac poreskih obveznika usmerava u njihovom pravcu, putem raznih ugovora, povezanih firmi i organizacija, kao i drugih pogodovanja. Da bismo saznali o kolikim novcima je reči, trebale bi nam ekipe finansijskih forenzičara, ali jedno je jasno: mnogi mediji u Srbiji su jednostavno korumpirani. Kada smo već kod Tepićke, podsetimo da je ona prošle godine sa podatkom da je Igor Žeželj novcem Telekoma kupio "Kurir", odnosno "Adria Media grupu". Prethodno je Telekomovim parama Srpska napredna stranka kupila dve televizije sa nacionalnom pokrivenošću.

Pojedini stručnjaci, međutim, vole reći da se uspeh prizemnog tabloidnog novinarstva zasniva i na dominantnom vrednosnom sistemu koji se u Srbiji gradi već decenijama, a koji je nametnut od društvenih elita u ratu i poraću. On počiva na odsustvu kritičkog mišljenja, mitskoj svesti, infantilizaciji i nedemokratskom nasleđu. Ovaj tip novinarstva postiže uspeh ne samo kod svoje publike, koju čine oni koji su umereno ili neumereno neobrazovani, već i kod dobrog dela ostalog stanovništva koji na kraju kusa ono što mu tabloidi serviraju, iako će ih se javno gaditi. Kad smo već kod gađenja, jedan od ciljeva tabloida je i da ljudima zgadi politiku, a i u tome su naročito uspešni. Pitanje svih pitanja je da li će i kada vučićevska propaganda "spaljenog mozga" početi da proizvodi kontraefekat. Do tada je stvarnost u kojoj živimo upravo ona koju proizvodi tabloidno novinarstvo.

50 NIJANSI ŽUTE, BEZ KONKURENCIJE

Ekspert Novosadske novinarske škole Stefan Janjić, koji je i urednik portala "Fake news tragač", kaže da je domaće tabloide veoma teško razlikovati jer po svim kriterijumima – stilu, rečniku, grafičkom dizajnu – deluju kao da potiču iz iste radionice.

"Ako kontinuirano pratite njihov sadržaj, možete uočiti neke specifičnosti. Recimo, 'Srpski telegraf' je specijalizovan za lažne ekskluzive u vezi sa istoriografijom, a 'Informer' za dezinformacije u vezi sa Albancima i Albanijom. Mogla bi se, takođe, pratiti i matrica po kojoj različite struje u SNS-u oblikuju svoj omiljeni tabloid. Iako nijanse postoje, reč je o 50 nijansi žute, odnosno o kontinuiranoj proizvodnji jednog te istog. Zaista je iznenađujuće, s tržišnog aspekta, da nijedan od provladinih tabloida ne želi da se jasno izdvoji, da ponudi drugačiji dizajn, koncept ili format, jer čak i ako vam je otvorena namera da navijački, predatorski podržavate vlast, to možete činiti na različite načine. Domaći tabloidi ne pokazuju nimalo inicijative u tom pogledu, nimalo kreativnosti, jer se oni zapravo i ne bore sa svojom konkurencijom, već isključivo sa političkim neistomišljenicima", kaže Janjić u razgovoru za "Vreme".

Penzionisani profesor žurnalistike na beogradskom Fakultetu političkih nauka Rade Veljanovski navodi da su razlike između zapadnih i naših tabloida ogromne, jer oni u razvijenim zemljama ne smeju da svesno lažu i vređaju bilo koga. Oni često idu po ivici između istine i izmišljotina, ali ne smeju da prelaze granice jer će se sresti sa ozbiljnim sankcijama, uglavnom materijalne prirode.

"U Srbiji, koja je pretpolitičko, nedemokratsko društvo, postoje pravila, ali se ona ignorišu uz podršku vlasti koja utiče i na instance koje treba da primenjuju sankcije. Mi smo suočeni sa najprimitivnijom zloupotrebom javne sfere, pri čemu su se mediji koje nazivamo tabloidima opredelili za propagandnu ulogu umesto za promociju i podršku javnog interesa. Štampana tabloidnost je u odnosu na televizijsku opipljivija, može da posluži za malograđanski čapraz-divan, a celog dana je

“Koji to privatnik sme da odbije bilo koju želju predsednikovih bliskih prijatelja, za koje zna da svaki dan u svojim novinama i na nacionalnim televizijama diktiraju armiji botova šta im je misliti i sa kim se obračunati” – Perica Gunjić

na svim kioscima, pa ogromnim naslovima i montiranim fotografijama deluje i kada se ne kupuje”, navodi Veljanovski.

Medijski ekspert Ilir Gaši, koji je u nekoliko navrata bio na udaru režimskih tabloida, navodi da su za vlast oni bitni jer postoji jedan značajan segment publike koji i dalje čita štampane novine. “Po dostupnim istraživanjima, to su uglavnom ljudi stariji od 50 godina koji slabije koriste internet. Ta grupa je u Srbiji veoma brojna, pa je i važna vlastima. Nema razloga da se režim ograniči samo na kontrolu televizija – efekat propagande je mnogostruko jači ako se ista poruka pojavljuje i na ekranu televizora i na trafici, i na stolu u kafiću”, kaže Gaši u razgovoru za “Vreme”.

Perica je urednik portala “Cenzolovka”, koji prati i analizira našu medijsku scenu. On kaže da mi danas svedočimo potpunom trijumfu novinarstva zasnovanog na lažima, za koje je “i ratnohuškačka propaganda devedesetih nevinašce”.

“Tabloidi se samo delimično inspirišu sa tog izvora iz vremena Miloševića – suviše je on naivan za njih. Naime, propaganda devedesetih se trudila da svoje izmišljotine prikrije tu i tamo nekim istinitim podacima. Za ove danas to je gubljenje vremena. A nema ni smisla – provalili su da njihovu publiku istina uglavnom i ne zanima. Publika današnjih tabloida, ona koja bi devedesetih iz potaje čitala ‘Treće oko’ i gledala vidovite zorke i kleopatre, izašla je iz svojih intelektualnih i moralnih rupa, nabubrela uz rijalitije, oduševljeno je prihvaćena od strane vladajuće stranke i – postala mejnstrim”, kaže Gunjić.

ODAKLE NOVCI?

Govoreći o finansijskom poslovanju režimskih tabloida, Veljanovski kaže da se ono uklapa u opšti način kvaziodrživog delovanja svih koji podržavaju vlast i koji su s njom u vezi.

“Ako nije dovoljno ono što se zaradi, posegnuće se za javnim novcem koji se zloupotrebljava kao stimulans sadržajima od javnog interesa, a ako i to nije dovoljno, biće naterano neko javno preduzeće ili bolje stojeći privatnik da dobro plati neku ‘uslugu’. U krajnjoj liniji, stići će pare iz budžeta i niko za njih neće znati, jer su uključeni i oni koji treba da kontrolišu tokove novca. Tabloidi su samo neki od pipaka hobotnice koja održava postojeći režim, uz mnoge druge”, tvrdi Veljanovski.

Perica Gunjić kaže da je tabloidima cela država “na izvol’te”. I ne samo država. “Koji to privatnik sme da odbije bilo koju želju predsednikovih bliskih prijatelja, za koje zna da svaki dan u svojim novinama i na nacionalnim televizijama diktiraju armiji botova šta im je misliti i sa kim se obračunati? Koji je to privatnik spreman da na leđa sebi natovari takvu armiju? Pri ruci su im bukvalno sve republičke, pokrajinske i lokalne institucije i javna preduzeća, ta legla korupcije, dok su stranački tajkuni tu da obezbede da za predsednikove i bratovljeve urednike i novinare nema zime. Sve dok ih je baš briga za zakone i kodekse, dok nemaju inspekcije i tužilaštva za vratom, samo je nebo granica kriminala i korupcije na medijskom tržištu”, kaže Gunjić.

Gaši podseća da ne treba zanemariti prihode od digitalnog marketinga koje imaju popularni tabloidi, čiji su sajtovi među najposećenijim u Srbiji. “Da li je to dovoljno za njihovu finansijsku održivost? Ne znam, ali verujem da za njih to nije od presudne važnosti. Oni ne postoje zbog profita, već pre svega da bi oblikovali javno mnjenje u skladu sa potrebama vlasti. Dok god obavljaju taj posao – a obavljaju ga, rekao bih, sasvim solidno – naći će se i novac za njihov rad, ovako ili onako”, kaže Gaši.

Stefan Janjić nam nudi odgovor na pitanje kako sadržaji i lažne vesti iz tabloida stižu i do publike koja ih ne kupuje. Navodi da oni vise na trafikama, da su tu programski naročito istaknuti i da vodeće naslove vidi svako ko prođe pored. Osim toga, na televizijama sa nacionalnom pokrivenošću organizuju se različita “prelistavanja štampe” u kojima se prepričava sadržaj tabloida, a i sami urednici tabloida veoma se često u tim programima pojavljuju u ulozi analitičara. “Naposletku, reč je o medijima koji imaju ogromnu publiku na društvenim mrežama. Kada razmatramo njihov viralni potencijal, ne treba uračunati samo osnovne stranice na Fejsbuku, Tviteru i Instagramu, već i čitav niz kupljenih stranica po čijem imenu nikada ne biste zaključili da će vam nuditi vesti. Tabloidi već godinama ulažu u kupovinu stranica koje su prikupile veliki broj pratilaca, s nazivima poput ‘Zanimljivosti’, ‘Novak Đoković, srpska legenda’, ‘Recepti moje bake’ ili ‘Crvena zvezda zauvek’, a potom na takvim stranicama objavljuju svoje sadržaje, što je moguće utvrditi primenom alata kao što je Crowdtangle. Kupovina ovakvih stranica pokazuje se kao daleko isplativija investicija od standardnog plaćenog promovisanja objava”, navodi Janjić. ¶

NEDIM SEJDINOVIĆ

Niža cena vanknjižnih objekata nosi rizik

Broj predmeta u kojima dolazi do prodaje nepokretnosti u odnosu na ukupan broj predmeta izvršenja veoma je mali, ali je prema svom karakteru veoma značajan. Javni izvršitelji se u svakom konkretnom slučaju trude da ispitaju situaciju, da bi otkrili vlasnike, ne bi li im se omogućilo da koriste sva svoja prava za zaštitu

Piše: **Dr Žarko Dimitrijević**
Javni izvršitelj

Uobičajena situacija u Srbiji jeste da se overavaju ugovori o kupoprodaji neuknjiženih (vanknjižnih) nepokretnosti. Stanovi, kuće, garaže, parking mesta... vrlo često su predmet kupoprodaje među ugovornim stranama. Nije retkost da se u oglasima nađu tekstovi, kao na primer:

"Prodajem stan od 70 kvadrata (uknjiženo 40)", "Prodajem kuću u centru sa dva parking mesta", "Prodajem stan u zgradi sa posebnim ulazom", "Prodajem neuknjiženi stan u potkrovlju zgrade sa upotrebnom dozvolom", "Povoljno, stan u suterenu", "Prodajem stan na VI spratu bez lifta" i sl.

U decenijama iza nas, pa i danas, mnogi ugovori o prodaji vanknjižnih objekata su se overavali. I danas dolazi do prometa, investira se, nema ni traga problemima dok se ne otkrije da je prodavac nekome nešto dugovao. Pre nego što se upustimo u analizu čestih situacija, treba naglasiti da neće svaka kupoprodaja vanknjižnog objekta dovesti do problema, naprotiv.

Razlozi za kupovinu vanknjižnih objekata su različiti, ipak provejava onaj ključni: niža cena. Međutim, niža cena nosi rizik: Ugovor o kupoprodaji je osnov za sticanje prava svojine. Da je samo zaključivanje ugovora o kupoprodaji dovoljno, upis u javne knjige bio bi izlišan. Postoje sudske odluke najvišeg suda u našoj zemlji koje citiraju Zakon o prometu nepokretnosti i relativizuju, čak demantuju ovu tvrdnju, međutim, Zakon o osnovama svojinsko pravnih odnosa je takođe jasan: "Na osnovu pravnog posla pravo svojine na nepokretnost stiče se upisom u javnu knjigu ili na drugi odgovarajući način određen zakonom." Umesto utvrđivanja postojanja ugovora, utvrđivanja mogućnosti primene odredaba određenog propisa, utvrđivanja ispravnosti odluke o sprovođenju izvršenja na određenoj nepokretnosti, bolje je ne doći do takve vrste problema. Takođe, stav da je uknjižba bila nemoguća treba posebno proveriti. Tačno je da nije potpuno ista pravna situacija vlasnika koji poseduju vanknjižnu svojinu nad nepokretnostima koje se ne mogu uknjižiti, u odnosu na one nepokretnosti čija je uknjižba moguća, ali je uvek moguće preduzeti određene aktivnosti radi zaštite svojih prava neuknjiženih objekata (tzv. evidentiranje nepokretnosti, predbeležba, iniciranje postupka legalizacije i dr.).

KAKO NASTAJE PROBLEM U PRAKSI

Recimo da je stan kupljen od prodavca (investitora) koji upadne u finansijske probleme. Reč je o stanu koji se nalazi u zgradi koja nema upotrebnu dozvolu. Zgrada nije uknjižena, niti stanovi u njoj. Javni izvršitelj određuje sprovođenje na vanknjižnim stanovima koji su izgrađeni na zemljištu u vlasništvu izvršnog dužnika (investitora). Zakonske odredbe nalažu da se izvrši popis stanova koji su u državini savesnih lica (kupaca), koji još uvek nisu knjižni vlasnici.

Da li oni imaju neka prava? Imaju pravo da ulože prigovor trećeg lica, ali im to nije garancija da stan neće biti prodat!

KAKO SE PROBLEM REŠAVA

U Srbiji se trenutno primenjuju odredbe dva zakona o izvršenju i obezbeđenju: iz 2011. i iz 2015. godine. Oba zakona su saglasna po ključnom pitanju: prigovor trećeg lica *ne odlaže izvršenje*. Dakle, taj problem, bez obzira na različitu sudsku praksu, ne treba rešavati u izvršnom postupku, treba sprečiti da do tog problema uopšte i dođe.

NAJČEŠĆI UZROCI DUGOGODIŠNJEG NEREŠAVANJA PROBLEMA

Praksa je pokazala da je život sa iznetim problemom kod većine građana nametnuo opštu zabludu, koja se ispoljava u sledećoj rečenici: "Imam overen ugovor, overio ga je sud (ili notar) i plaćam porez (evo rešenja o porezu)! Ako nisam vlasnik, kako mi država naplaćuje porez? Na ime čega mi se porez naplaćuje?"

Nadalje, mnoga lica poistovećuju predugovor o kupoprodaji nepokretnosti (u situacijama kada je isplaćen veći deo kupoprodajne cene ili cena u celini), ugovor o kupoprodaji nepokretnosti i ugovor o suinvestiranju. Sagledavajući zakonske norme, te tri situacije nikako ne mogu biti istovetne.

Možda se najneopravdanija zabluda ogleda u stavu: "Ja sam platio 'prenos', što ja da rešavam to u katastru, to je obaveza investitora, ako on to nije rešio, šta ja imam s tim?"

Tačno je da nije potpuno ista pravna situacija vlasnika koji poseduju vanknjižnu svojinu nad nepokretnostima koje se ne mogu uknjižiti, u odnosu na one nepokretnosti čija je uknjižba moguća, ali je uvek moguće preduzeti određene aktivnosti radi zaštite svojih prava neuknjiženih objekata

DA LI ISTI PROBLEM MOGU IMATI VLASNICI UKNJIŽENIH STANOVA

Odgovor na ovo pitanje je potvrdan, i takvi slučajevi su najteži za rešavanje. Ogroman broj stanova u Srbiji još uvek nije uknjižen na ime vlasnika. Iako mnogi vlasnici uredno poseduju dokumentaciju stariju i više desetina godina, nisu našli vremena da za sve te decenije preduzmu radnje da bi uknjižili svoja prava. Najteža je situacija u slučajevima kada se lice koje tvrdi da je vlasnik uknjiženog stana vraća iz inostranstva posle dugogodišnjeg odsustva, i zatiče u stanu novog vlasnika, u kom trenutku saznaje da je stan, za koji tvrdi da je njegov, prodat (niko nije znao da on ima neka prava na stan, stan jeste bio uknjižen, ali na ranijeg vlasnika, koji je kasnije postao izvršni dužnik).

KOLIKO SU ČESTE TAKVE SITUACIJE

Opisane situacije su više edukativnog karaktera. Broj predmeta u kojima dolazi do prodaje nepokretnosti u odnosu na ukupan broj predmeta izvršenja je veoma mali, ali je prema svom karakteru veoma značajan. Javni izvršitelji se u svakom konkretnom slučaju trude da ispitaju situaciju, da bi otkrili vlasnike, ne bi li im se omogućilo da koriste sva svoja prava za zaštitu.

Sam postupak izvršenja podrazumeva izlazak na teren više puta. Postupak insistira na proceni nepokretnosti, koja teško da može da bude realna ako se ne izađe na lice mesta, zatim postupak omogućava razgledanje nepokretnosti, čak i popis pokretnih stvari – ako nije reč o dozvoli izvršenja na nepokretnosti na osnovu založne izjave. Dakle, koriste se zakonom dozvoljeni instrumenti, ne bi li se svim zainteresovanima obznanilo da je konkretna nepokretnost predmet sprovođenja izvršenja.

KAKO NEKO MOŽE BITI SIGURAN DA JE ZAISTA STEKAO PRAVO SVOJINE I DA NEĆE UPASTI U OPISANE PROBLEME

Republički geodetski zavod dozvoljava javni pristup podacima za sve nekretnine u zemlji. Dovoljno je da zainteresovani pristupe onlajn i da provere status svojih nepokretnosti, odnosno da utvrde da li je nepokretnost uknjižena u odgovarajućoj kvadraturi i da li su oni uknjiženi kao vlasnici ili neko drugi.

BIZARNI SLUČAJEVI

Mogu da navedem predmet jednog izvršnog dužnika za koga su postojale indicije da je u svojini, vanknjižnoj naravno, imao podrum stambene zgrade površine 400 kvadratnih metara. Kako se, iz nekog razloga, podrumske prostorije ne mogu uknjižiti u javnim knjigama, on nije mogao biti upisan kao vlasnik istih. Svi stanovi u zgradi su bili prodati i uknjiženi, i nijedan od tih stanova nije bio u njegovoj svojini. Osim nezvanične izjave jednog od stanara, ništa od dokumenata nismo posedovali što bi njega vezivalo za navedeni podrum. U tom podrumu radila je teretana sa saunom, sa svom pratećom opremom, pod firmom preduzetnika, gospođe koja je sa izvršnim dužnikom bila u emotivnoj vezi, i koja je bila vlasnik jednog od stanova u toj stambenoj zgradi. I pored svih pokušaja da nađemo održivi način da izvršnog dužnika povežemo sa vlasništvom nad tom nepokretnošću, koja po prirodi stvari treba da predstavlja zajedničku svojinu svih vlasnika stanova, to nismo uspevali. U jednom trenutku je izvršni dužnik kupio skupocen auto, do kojih podataka smo došli, i nakon što smo odredili sprovođenje na tom automobilu došao je da izmiri dug. Prilikom preuzimanja podataka o načinu plaćanja izgovorio je jednu veoma zanimljivu rečenicu: "Da mi nije tih kola, iz one MOJE nepokretnosti nikada ne biste mogli da naplatite dug – ona nije MOJA, nema je nigde!" ¶

NA IVICI BUDUĆNOSTI

54/55. Bitef
13-25. septembar 2021.

13. septembar Prolog	20h trajanje: 1h 30'	Beogradsko dramsko pozorište, Velika scena „Olivera i Rade Marković"	Beogradsko dramsko pozorište i Bitef teatar, Beograd, Srbija **LIVING ROOM** Koncept: Ersan Montag
14. septembar Prolog	20h trajanje: 2h 05'	Beogradsko dramsko pozorište, Velika scena „Olivera i Rade Marković"	Beogradsko dramsko pozorište, Beograd, Srbija Milan Ramšak Marković Inspirisano dramom Hajnera Milera **CEMENT BEOGRAD** Režija: Sebastijan Horvat
15. septembar Svečano otvaranje **16. septembar**	20h trajanje: 1h 40'	Jugoslovensko dramsko pozorište, Scena „Ljuba Tadić"	Ultima vez, Brisel, Belgija **TRAGOVI** Koreografija: Vim Vandekeybus
15. i 16. septembar OTKAZANO	20h trajanje: 1h 25'	Bitef teatar	Slovensko narodno gledališče Drama Ljubljana, Ljubljana, Slovenija Damjan Makmilan **PLUĆA** Režija: Žiga Divjak
17. septembar	20h trajanje: 1h 30'	Teatar na Brdu	nadaproductions, Beč, Austrija / Meksiko Siti, Meksiko / Santijago de Čile, Čile **KLIMATSKI PLESOVI** Koreografija: Amanda Piña
18. i 19. septembar	20h trajanje: 1h 30'	Pozorište na Terazijama	Vivarijum studio, Pariz, Francuska i Minhner Kamerašpile, Minhen, Nemačka **FARM FATALE** Režija: Filip Ken
19. septembar	20h trajanje: oko 2h 30'	Narodno pozorište u Beogradu, Velika scena	Šaubine, Berlin, Nemačka Henrik Ibzen **NEPRIJATELJ NARODA** Režija: Tomas Ostermajer

20. septembar	20h trajanje: 1h 30'	Jugoslovensko dramsko pozorište, Scena „Ljuba Tadić"	Jugoslovensko dramsko pozorište, Beograd, Srbija Peter Handke **KASPAR** Režija: Miloš Lolić
21. i 22. septembar	18h i 21h trajanje: 1h 10'	Bitef teatar	Dragana Bulut, Berlin, Nemačka **FUTURE FORTUNE** Autorstvo i koreografija: Dragana Bulut
21. i 22. septembar	21h trajanje: 1h	Atelje 212, Scena „Mira Trailović"	2nd to the right, Teheran, Iran / Brisel, Belgija **OPČINIO SAM TE** Koreografija: Ehsan Hemat
22. septembar	20h trajanje: 1h	Online (Zoom)	de facto, Zagreb, Hrvatska Prema tekstu Antona Pavloviča Čehova **VIŠNJIK U VIŠNJIKU** Režija: Bobo Jelčić
23, 24. i 25. septembar	12h, 14h, 16h, 18h i 20h trajanje: 1h 10'	Bitef teatar	Bitef teatar, Beograd, Srbija Maja Pelević **KAO DA KRAJ NIJE NI SASVIM BLIZU** Režija: Nikola Zavišić
23. septembar **24. septembar**	20h trajanje: 2h 15h i 20h	Narodno pozorište u Beogradu, Scena „Raša Plaović"	Rimini protokol, Berlin, Nemačka **KONFERENCIJA ODSUTNIH** Režija: Helgard Haug, Stefan Kegi, Danijel Vecel
24. septembar **25. septembar** Svečano zatvaranje i proglašenje dobitnika nagrada	20h trajanje: 1h	Beogradsko dramsko pozorište, Velika scena „Olivera i Rade Marković"	Compagnie D'Autres Cordes, Mand, Francuska **FLEŠ** Režija: Frank Vigru

Bitef

Београд
www.beograd.rs

DRAGAN ILIĆ

Domaće serije u novogradnji

Foto: print skrin

Ne mogu vam ih preporučiti za gledanje, ali dozvolite sebi nekoliko minuta, naročito u dobrom društvu, može da bude super zezanje

Srbija je zvanično uletela u hiperprodukciju igranog televizijskog programa. Možda ste u prvom trenutku mogli da poverujete da će, sledstveno logici i dijalektici marksizma, kvantitet izroditi kvalitet, ali se pokazalo da ne postoji filter kojim bi se omogućila zdrava konkurencija.

Razmišljao sam o smislu pisanja o lošim domaćim serijama, nepotrebno bih zauzeo prostor, ali je ponekad količina transfera blama, ili krindža, kako danas kažu mladi, bila presudna. Evo moje top-liste najgorih domaćih TV serija koje se trenutno emituju na našim televizijama. Redosled ne označava dubinu dna i veličinu krindža, jer svaka od tri top serije ima svoje "štihove". Ne mogu vam ih preporučiti za gledanje, ali dozvolite sebi nekoliko minuta, naročito u dobrom društvu, može da bude super zezanje. Odmah da vam napišem: neću vam spojlovati radnju, samo ću vas pripremiti za talas emocija.

Aviondžije

Serija se emituje, za sada, na kablovskom Superstar kanalu, ali po ustaljenoj praksi, završiće na nekom od komercijalnih kanala sa nacionalnom frekvencijom. Koliko mi je poznato, prva serija Hype production, Saše Mirkovića, menadžera Ace Lukasa. Sa domaćim serijama vam je kao sa građevinskim preduzimačima. Imate investitore, niko ne pita za poreklo para, zlobnici kažu da se pere kinta, angažujete profesionalce da pišu scenario, nikad jednog, uvek mnogo i ne snimate manje od 40 epizoda.

Scenografija je ovde džabalesku, unutrašnjost aviona, i dva enterijera. Radnju čini niz skečeva iz života posade imaginarne aviokompanije i majstora koji održavaju avione. Seksi doskočice i avioerotika. Presečete epizode animiranim džinglovima, uzmete glumce koji nisu vrhunski, uz naturščike, i dobijete 48 epizoda po 45 minuta.

U svetu se ovakve serije, naročito na kablovskoj televiziji, daju autorima, najčešće mladim i neafirmisanim, koji su po nečemu nekonvencionalni, ne rizikujete na kablovskoj i nadate se da ćete dobiti kultne serije. Tako je sa filmovima koje je radila ekipa *South Park* ili *Jackass*. *Aviondžije* nije ništa od toga, trešerica koja bi u paraleli sa građevinskim preduzimačima bila zgrada u novogradnji sa koje otpada balkon.

Tri muškarca i tetka

Za nijansu ozbiljnija serija, koja je posle kablovske stigla na Prvu, RTRS u Republici Srpskoj i Prva CG, dakle regionalno. Jedina vrednost serije je licenca kultne serije *Dva i po muškarca* Čaka Lorija. Adaptaciju su uradili Nikola Burovac i Danijel Đurić, koji je iskustvo stekao na televiziji Hepi. Emitovanje uveliko traje, predviđeno je 150 epizoda po 40 minuta. Ovo je, nažalost, serija u kojoj možete videti neke od naših vrhunskih glumaca poput Seke Sablić, Cece Bojković ili Petra Božovića, Marka Janketića ili Milana Vasića.

Recept je isti, mnogo scnarista koji adaptiraju i "raspisuju", lagana seksi komedija koja se gubi u epizodama, paralelnim radnjama, gomili epizodnih likova, uz neuspeli pokušaj ubacivanja "bosanca" među likove, ukratko jedna papazjanija. Paralela sa građevinskim lobijem bi bila "moderna vila" na periferiji, sa kombinacijom stilova, bazenom u dvorištu, staklo-mesing, i obavezno sa poslovnim prostorom u vidu kozmetičkg salona u prizemlju. Glamurozna kao sniženje u Aman marketu.

Pevačica

Na kraju, dokaz da i ambiciozne produkcije mogu debelo da omanu. Posle prve dve epizode na televiziji Superstar, biće premijera i na Pinku, nekako logično. Ovo je delo autorskog tima Gaga Antonijević/ Nataša Drakulić, koji iza sebe ima uspešne krimiće poput *Ubica moga oca* ili *Državnog službenika*. To možete videti i po režiji i fotografiji Miloša Kodema, koji ima svoj prepoznatljiv filmski rukopis. Ovde nema hiperprodukcije, snimljeno je 12 epizoda, sa reprezentativnim izborom glumaca. Kuriozitet je pojavljivanje aktuelne pop-folk zvezde Milice Pavlović, koja praktično igra naslovnu ulogu.

Međutim, loša gluma Milice Pavlović je možda najmanji problem ove serije. Već u najavama se kaže da je serija inspirisana stvarnim događajem, ubistvom pevačice Jelene Marjanović koje još nije rasvetljeno, a za koje je optužen njen suprug. Suđenje je u toku, imate gotovo ritualno, surovo ubistvo kojim se godinama bave mediji, tabloidi i novinari crne hronike. Valjda su autori podlegli izazovu, pokušavši da stvore našu verziju serije *True Detectives*, ubacujući elemente balkanskog ritualnog i paganskog, vlašku magiju i estradu, računajući na zicer interes gledalaca. Da se razumeno, serija će verovatno biti gledana, ali mislim da predstavlja suštinski promašaj.

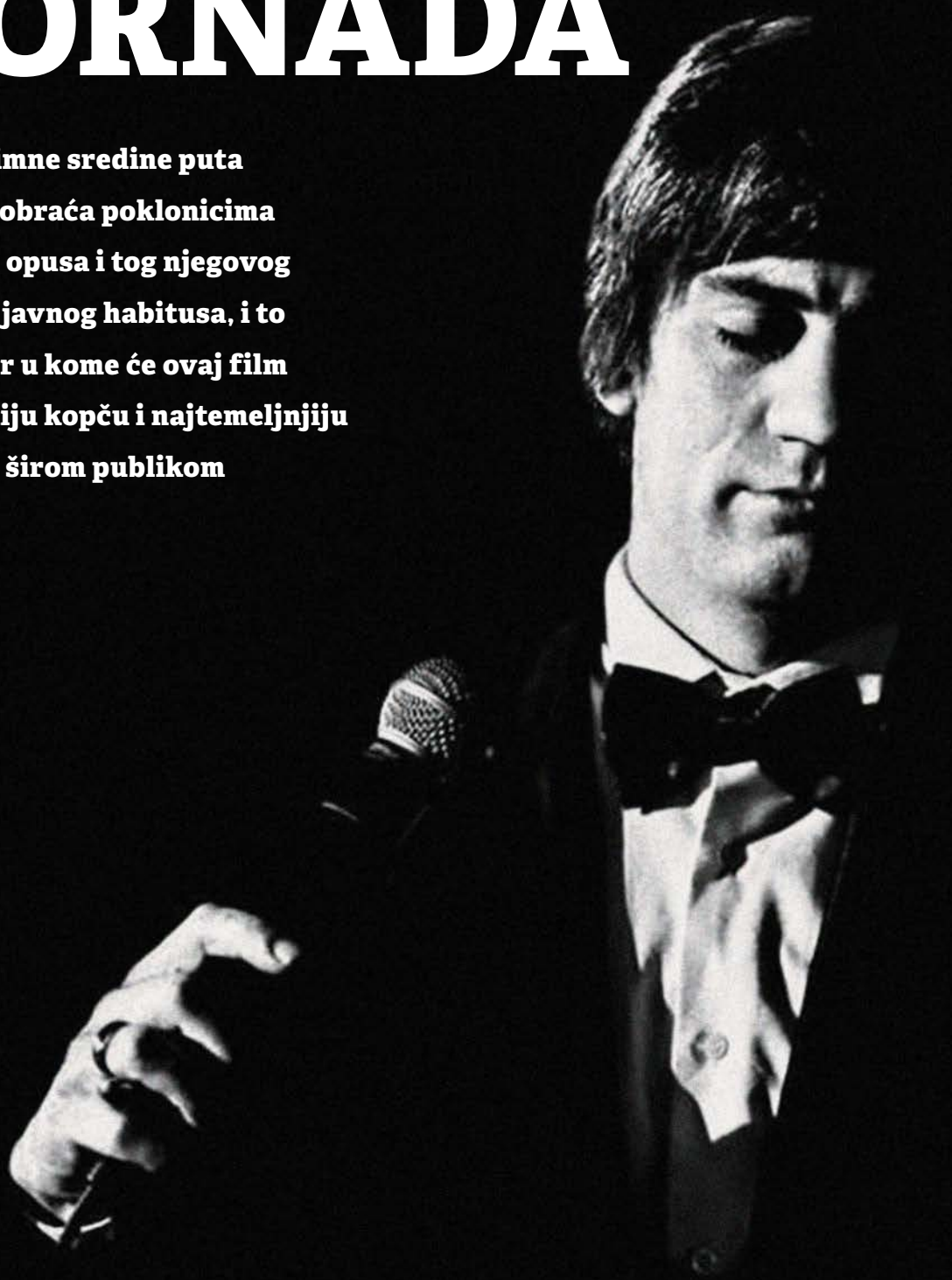
Tema naše estrade ima tradiciju kroz filmove poput *I bog stvori kafansku pevačicu*, *Radio vihor zove Anđeliju*, *Sok od šljiva* ili seriju *Folk*, koja opisuje razvojni put jedne pevačice. Ja zaista verujem da je naša Estrada još uvek potencijalno zanimljiva tema, jer su sudbine nalik na Altmanov *Nešvil*, što će se verovatno videti u biografskom filmu *Toma* koji se bavi životom Tome Zdravkovića, koji se, gle čuda, 'ladno mogao zvati *Pevač*.

Nažalost, *Pevačica* će od svega pre zaličiti na niz serija koje se bave ritualima i magijom našeg prostora – poput *Kalkanskih krugova*, *Duga moru*, *Beležnice profesora Miškovića* ili *Močvare*. Poseban problem, meni lično, predstavlja morbidna i donekle nekrofilna činjenica da serija ima podlogu u realnom ubistvu, za koje suđenje i dalje traje. Zato mi je u paraleli sa građevinskim preduzimačima, ova serija nalik na ogromne luksuzne gastarbajterske vile u Istočnoj Srbiji, koje po smislu i svrsi (tačnije besmislu, grandioznosti i neupotrebljivosti) liče na megalomanske nadgrobne kapele za večiti život pokojnika. Tužna pesma. ¶

Bioskop: *Toma*

I ORKANI I TORNADA

Ovo je film legitimne sredine puta koji se ponajpre obraća poklonicima Zdravkovićevog opusa i tog njegovog prepoznatljivog javnog habitusa, i to je upravo prostor u kome će ovaj film praviti najsnažniju kopču i najtemeljniju komunikaciju sa širom publikom

Neka (barem tu i tamo) prethodnica ovdašnjima bude i Holivud; naime, nakon ovacijama ispraćenih prikazivanja na filmskim festivalima u Sarajevu i Nišu, u smislu svetske i srpske premijere, u ovdašnje bioskope stigao je željno iščekivani biopik *Toma*, naravno, o Tomi Zdravkoviću, a malo pre toga u ovdašnje bioskope stupili su i filmovi *Minimata* i *Respect* o fotografu Judžinu Smitu, odnosno, o Areti Frenklin. A tu je i novitet u našoj književnoj ponudi – testamentarna proza Sema Šeparda, Špijun iz prvog lica (a asocijativnoj vezi te proze sa filmskim životopisom našeg voljenog kantautora i neotrubadura nešto docnije u ovom istom prikazu). Što se ostvarenja *Minimata* i *Respect* tiče, oni su pokazali onu okoštalu vernost dominatnom poimanju biopika u holivudskom i obližanju doživljaju sveta – odveć konvencionalnom filmskom prikazu suštinski ipak nekonvencionalnih pojava, osoba i javnih persona.

U tom pogledu, film *Toma* u režiji Dragana Bjelogrlića i koreživji Zorana Lisinca pokazuje dovoljno upadljivu kosinu u odnosu na to davnih dana uvreženo – reč je o montažno vešto sinkopiranom biografskom filmu, čime je u dobroj meri prevaziđena zamka ciljano dinamičnog i energičnog prikaza priče sa poznatim ishodom i punom u javnosti već usvojene osnovne faktografije. Montažnim i narativnim skokovima kroz vreme (jasno predočenim i grafički označenim) dobilo se na izvesnoj dinamičnosti, ali su se u isti mah savladali brojni izazovi nastanka i "krojenja" filma iz očito znatno šireg i obimnijeg materijala. Nadovezujući se na to, *Toma* je istovremeno ovdašnji rad/proizvod koji je na najdostojanstveniji i najveštiji način izašao iz boja sa naređenim krupnim zahtevom, te zbilja i lako zametljivo i osobno "filmski" *Toma* ne ostavlja utisak štrihovane televizijske serije, koja očito tek sledi. Bjelogrlić (i Lisinac) su ipak ponudili organski filmski materijal u dovoljno filmičnom pakovanju i izrazu, i to je kanda jedan od najkrupnijih aduta ovog ostvarenja i jedan od najosnovanijih povoda za pohvalu za ono što je ponuđeno u oko 140 minuta trajanja ovog biopika suštinskog holivudskog šnita a /srpskog kolorita.

Doduše, Holivud ostaje važna referenca u svakoj iole pomnijoj analizi onoga što zatičemo i pratimo u *Tomi*; naime, ovaj, kako su iz produkcije pojašnjavali, "impresionistički portret" ipak dosledno prati poznatu i oprobanu holivudsku mustru, te je suštinski i ovo priča o mukotrpnom usponu, slavi i ceni koju je možda i nužno platiti za takve domete i potonjem padu i nesrećnom kraju. I to je sasvim u redu – kanon je kanon, u filmu kako i drugde, i nije to postao i takvim opstao tek tako, najposle, to je nešto što veći deo gledateljstva (makar na intuitivnom nivou) dobro oseća i prepoznaje, i to je nešto na šta su autori *Tome* ozbiljno računali. U tom smislu, *Tomi*, kao čedu komercijalnog i repertoarskog doživljaja filma sa evidentno krupnim prikazivačkim i distributivnim ambicijama (barem u ovdašnjim – srpskim i regionalnim okvirima), slabo se šta smisleno i korensko ima zameriti. Ovo je film legitimne sredine puta koji se ponajpre obraća poklonicima Zdravkovićevog opusa i tog njegovog prepoznatljivog javnog habitusa, i to je upravo prostor u kome će ovaj film praviti najsnažniju kopču i najtemeljnjiju komunikaciju sa širom publikom. Pride, *Toma* se zadovoljavajuće snalazi i na planu novijih fenomena, te funkcioniše i kao srpski ekvivalent onome što je holivudskom terminologijom označeno kao 'weeper', odnosno, film koji ciljano nagoni gledaoce na plakanje (po tom pitanju, ima i otvorenih manipulacija u samom tekstu, te se povremeno stiče utisak da je Toma Zdravković imao lako uočljivu sklonost da se izražava u izrazito efektnim oneliner-ima – filmski učinkovitim i ekonomičnim rečenicima veoma upadljive simboličnosti).

Ovde negde možemo da stignemo i zastanemo i kod već pominjanog Sema Šeparda; dakle, u toj njegovoj testamentarnoj, memoarsko-kontemplativnoj prozi Špijun iz prvog lica (prevela Ivana Đurić Paunović, objavila Geopoetika) nailazimo i na pasaže kao što je ovaj: "Grešio sam, ali nemam predstavu koje su to greške. Nikada nisam čeznuo za time da izbrišem neki deo sebe. Nemam takvu želju. Možda bi trebalo da se sretnemo kao potpuni stranci i da razgovaramo do duboko u noć kao da se nikada ranije nismo videli. Sve što znamo jeste da postoji neka tajanstvena povezanost. Ponekad." Asocijativno blisko i slično tome u Bjelogrlićevom i »

Lisinčevom viđenju i prikazu lika Tome Zdravkovića ima naglaska na njegovom žovijalno iznesenom tragizmu, obojenim snažnim splinom srpske fele, odnosno, na izvesnom poletnom i stoičkom podnošenju vlastitih poriva za autodestrukcijom i autodestruktivnim ponašanjem, a bez kojih onda možda ne bi ni bilo njegove poetike i njegove potonje ikoničnosti u ovdašnjoj popularnoj kulturi. Na tom planu, film je u značajnoj meri oslonjen na tu dosta sigurnom i ujednačenom Milanu Mariću, glumcu očigledno različitog fizikusa nego što je bio Zdravkovićev (u tom pogledu na pamet možda prvo padaju glumci Bojan Dimitrijević i Jovo Maksić), što, ukupno uzev, nije bila prepreka za dovoljno zrelu kreaciju omeđenu i faktografijom i onome što ogroman deo publike poodavno već veruje da zna i oseća kada je u pitanju Zdravković i njegov život, kao i njegova muzika. Već više puta pominjani Holivud nas je učio i naučio da ne mora da postoji potpuna fizička sličnost između stvarnih ličnosti i njihovih tumača na velikim i manjim ekranima, i to je nešto sa čim će svako od gledalaca morati da se izbori, ali tu stižemo do jednog pokrupnog kamena spoticanja – Milan Marić u filmu peva glasom pevača Ace Pejovića (već prepoznatljivom), a govori svojim, što u scenama gde govor prati pevanje i obratno dovodi do izvesne začudnosti i što onda jeste upitan zahvat. Vratimo li se, recimo, na film *Respect*, u njemu Dženifer Hadson zaista peva, ali svojim glasom a ne oponašajući ipak neponovljiv glas, raspon i pristup dive Frenklin.

Američkom profesoru Riku Oltmanu se pripisuje podela žanra na dva zasebna sektora – tzv. semantički (ikonografski elementi) i sintaksički (strukturalni i simbolički); ukoliko prateći taj trag biopik shvatimo kao zaseban i punkorvan žanr okvirne autohtone estetike, doći ćemo do lakog zaključka da *Toma* nominalno ispunjava brojne polazne konvencije žanra, doduše, sa izvesnom neravnotežom između ta dva pola – semantičkog i sintaksičkog. U želji da prenesu (opšte poznat) duh vremena srpskih i jugoslovenskih sedamdesetih i osamdesetih godina veka za nama, autori su posegnuli za čestim prenaglašavanjem na tom planu, te su neretko u kadar "zgurane" brojne, takođe ikonične ličnosti tog doba (Lepa Lukić, Tozovac, Cune, Davorin Popović, Monteno...), pri čemu gotovo svi bez stvarnog dramskog zadatka i opravdanja. S druge strane, a mimo strukture koja, dakle, sigurnim korakom prati datosti biopika kao sasvim dovoljno samosvojnog žanra, *Toma* na tom "sintaksičkom" nivou upada u kalkulantsku sentimentalnost, oličenu, na primer, u insistiranju na diskutabilnoj simboličkoj paraleli između Tome Zdravkovića i pokojne Jugoslavije, čije smrti jesu vremenski koincidirale, a što dovodi do veoma upitne završnice sa saharinskim prikazom koncerta u Sarajevu i rečenica u samom tekstu koje je teško ozbiljno shvatiti i prihvatiti (poput "Doktore, a da li imate lek za Jugoslaviju?").

Naravno, upravo izneto dosta se lako može dovesti u vezu sa neprikrivenim komercijalnim profilom filma i sasvim legitimnim komercijalnim apetitima onih koji su ga osmislili i upravo ovako u delo sproveli, ali to jeste nešto nad čim se prilikom analize mirne duše da staviti pokrupniji znak pitanja. Bjelogrlićev i Lisinčev Toma se kroz to malo srećnog i ispunjenog života koji je želeo da proživi bez zadrške i previše kalkulacije o smislenom, svrsishodnom i građanski uprizorenom, kretao i sa podosta samoironije, a to, samosvest po toj osnovi, nešto je što nedostaje ovom ostvarenju i njegovoj sveukupnoj postavci, gde se onda dolazi i do te saharinske sentimentalnosti, između ostalog, po pitanju nepotrebnog prikaza i države na umoru i odnosa civila prema njoj. Doduše, u blizini tog aspekta priče imamo zanimljivu intruziju – deo o Zdravkovićevom lekaru (u dovoljno efektnom, ali možda i previše stamenom tumačenju Petra Benčine), liku koji u nekom trenutku kreće put promene i na kraju i stiže do nje, što jeste poprilična retkost u srpskom filmu i preovlađujućem doživljaju dramaturgije u koji je on ukorenjen. Sa druge strane, u tom kraku priče imamo i podosta primera otvorenog kalkulantstva po pitanju pravljenja što silovitijeg narečenog *weeper*-a (kao u delovima o lekarovoj supruzi koja se upadljivim hedonizmom nosi sa nadolazećom tragedijom i o lekaru koji prati Zdravkovića na poslednju jugoslovensku turneju, pa čak krene i da kroji redosled pesama za koncerte).

Ima se tu što-šta još zameriti (izvesna dramaturška pretrčavanja, nedovoljno jasan a refrenski učestao nadnaravni deo sa košmarima na temu događaja iz mladosti, povremena stilska rešenja koja odveć liče na viđeno u *Senkama nad Balkanom*, doduše, retke kostimografske neumerenosti (na primeru lika menadžera koga tumači Andrija Kuzmanović), krupni problemi na vlasuljarskom "frontu", odnosno, perike ispod kojih nestaju glumci, najposle, i protetički nos na Maićevom licu, te muzički skor Željka Joksimovića, krcat očekivano neumereno kitnjastim orkestracijama, kao krajnje diskutabilan odabir tumača nekih od perifernih uloga – recimo, lika Radmila Armenulića), ali, sva je prilika, sve to će u zasenak baciti ta lakoća sa kojom *Toma* komunicira sa širom publikom. Ona je očigledno i dalje "gladna" ovakvih izgovora za (a sada, imajući u vidu pandemijsku moru) i izazova odlaska u bioskope, gde će publiku dočekati ovaj dovoljno zdrav repertoarski film, siguran budući artefakt popularne kulture na ovim prostorima, a popularna kultura je nešto čemu je, uostalom, naravno, na svoj način i svojim oruđima u umećima, snažno i posve neprikriveno inklinirao i sam Toma Zdravković. A u odnosu na tu preko potrebnu sredinu puta svako od nas ima da kroji i pozicionira (trenutni ili stalni) filmski svetonazor ili lične gledalačke preferences, manje ili više osobene i artikulisane. ¶

ZORAN JANKOVIĆ

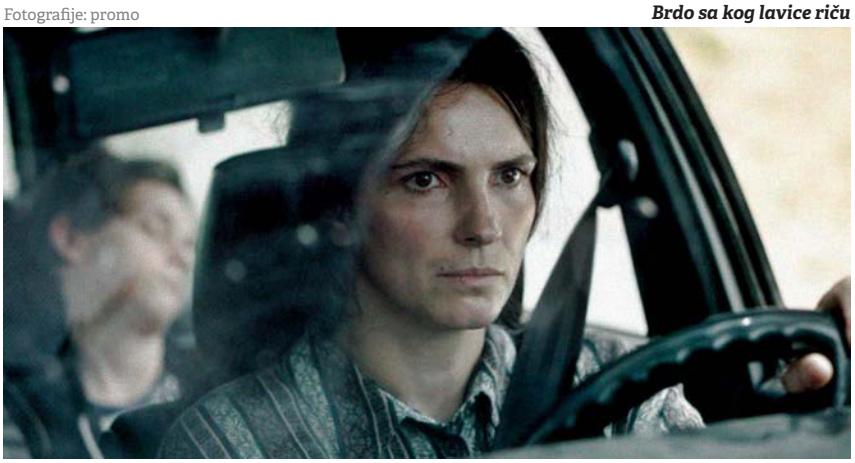
Slobodne lavice i marljive pčele

Fotografije: promo

Brdo sa kog lavice ričу

Istančani realizam kosovskih debitantkinja podstiče na razmišljanje, a utisak koji ostavljaju njihovi filmovi traži promene svesti, pre svega – o mestu hrabre žene, svake žene – u društvu kojem zajedno težimo

Košnica

Na 13. Međunarodnom filmskom festivalu u Prištini, održanom poslednje nedelje avgusta, prikazano je više od 50 filmova na tri gradske lokacije: u velikoj sali Narodnog pozorišta, dvorištu Muzeja, ispred Grand hotela i u velelepnom bioskopu "Armata" (zgradi nekadašnjeg Doma Jugoslovenske narodne armije). Publici i članovima žirija predstavljeni su kratkometražni filmovi, filmovi srednjeg metra (do 60 minuta), dokumentarni, te dugometražni igrani filmovi u međunarodnoj i balkanskoj (regionalnoj) konkurenciji. Nekoliko filmova prikazano je u pratećim programima, a projekcije su svakodnevno pratili koncerti, radionice, panel diskusije i bogat industrijski program PriForuma posvećen filmovima u nastajanju, te započetim projektima koji su se nadmetali za nagrade i novčanu podršku. Konkurisalo je čak devet ideja, zapravo započetih scenarija iz Turske, Sirije, Albanije, Crne Gore, Severne Makedonije i sa Kosova.

Gospođa Vjosa Beriša, direktorka i jedan od osnivača PriFesta, na svečanom otvaranju iskazala je iskrenu nadu rečima koje su filmaši ponavljali tokom pandemije: "Da ćemo nakon teške godine izolacije bolje razumeti vrednosti susreta licem u lice, otkriti vrednosti uživanja u filmovima okupljeni u publiku, da ćemo doživeti vrednosti druženja nakon filmskih projekcija, i naposletku – vrednosti novih poznanstava i suštine filmskih festivala, kao svojevrsnih smotri stečenih i sačuvanih prijateljstava". Uprkos ličnim teškoćama, Vjosa Beriša bila je srećna što se pod jasnim motom Festivala "Friendship. Forever." (Prijateljstvo. Zauvek.) okupljamo u slavu filmske umetnosti, sa plemenitim porukama, a nadasve – kao ljudi dobrih namera.

Nakon što je ministar kulture, mladih i sporta Hajrulaj Čeku protokolarno otvorio Festival, usledila je dugo iščekivana regionalna premijera filma *Košnica* (*Zgjol*, 2021) debitantskog ostvarenja Blerte Bašoli, rediteljke sa Kosova školovane u Njujorku. Na filmu u koprodukciji Kosova, Albanije, Severne Makedonije i Švajcarske, autorka je radila punih 10 godina, formirajući veoma kompleksan lik majke, domaćice, udovice koja prevazilazeći učmalost »

Tražeći Veneru

patrijarhalne sredine, prevazilazi i samu sebe. Fahrije je mlada žena koja živi u staroj seoskoj kući sa nepokretnim svekrom i dvoje dece, u nemaštini i iščekivanju vesti o mužu nestalom u kosovskom ratu. Provodeći jednolične dane između bavljenja košnicama, skupljajući med od kog ima skromne ali jedine prihode, i neizvesnih obilazaka masovnih grobnica, Fahrije skuplja snagu da u lokalnom udruženju udovica pokrene inicijativu za zajednički posao. Već sama ideja za samostalno odlučivanje i upuštanje u posao ne naizlazi na razumevanje muškog društva okupljenog u drumskoj birtiji, koje se prema njoj odnosi kukavički, sa podlom zavišću tipičnom za balkansku guduru. Ipak, Farhijina radionica za proizvodnju ajvara odoleva, baš kao košnica, pa odlučne i slobodne žene u jednoj novoj životnoj avanturi, uprkos tragedijama koje ih tište, stvaraju nadu u vedrije dane koji će tek doći, baš kao neki nov i lepši život. Za sve.

Film *Košnica*, snimljen po istinitim događajima, na Sundance Festivalu januara ove godine nagrađen je glavnim nagradama za film, režiju i scenario u međunarodnoj konkurenciji, što je presedan u dugogodišnjoj istoriji tog festivala. Na prištinskom Festivalu film je osvojio Zlatnu boginju kao najbolji u kategoriji balkanskih filmova, a Blerta Bašoli nagrađena je godišnjom nagradom za doprinos kosovskoj kinematografiji.

Istančani i precizni realizam hrabrih i sposobnih žena u kosovskoj kinematografiji započet je još ranije filmom *Zana* (2019) Antonete Kastrati o iskušenjima jedne žene koju tradicijom okovano okruženje prisiljava da započne novo materinstvo, nakon što je izgubila dete u ratu, a potom i ostvarenjem *Agina kuća* (*Aga's House*, 2019) Lendite Zeciraj o dečaku koji živi okružen ženama i primoran je da sačuva onu koja ga uči srpski jezik, kako bi nastavio potragu za nestalim ocem. Ovi filmovi ponovo su prikazani na 13. PriFestu u pratećem programu posvećenom emancipaciji žena.

Film koji je u balkanskoj konkurenciji izazvao najveće interesovanje publike, dva meseca ranije premijerno je prikazan u programu *Quinzaine des Réalisateurs* Kanskog festivala. *Brdo sa kog lavice riču* (*Luaneshat e kodres*, 2021) takođe je ostvarenje rediteljke sa ovih prostora, glumice i rediteljke Luane Bajrami. Ona već godinama živi u Parizu, gde se i školovala, a njen debitantski film nastao je u koprodukciji Kosova, Francuske i Sjedinjenih Država. Tri devojke Će, Li i Jeta sazrevaju u provinciji, zarobljene tradicijom i drevnim običajima konzervativne sredine. Jedini nagoveštaj promene nametnute im učmalosti njihovi su magloviti planovi za odlazak na studije, te izleti na brdo iznad sela, gde mogu slobodno da maštaju i lavovskim urlicima izlome tišinu dubokih šuma i pitomih livada. Tamo visoko, bar na kratko one budu daleko od strogih pravila porodice i bliskih rođaka koji se ne ustručavaju da budu nasrtljivi preko svake moralne granice. Na proplanku tri su devojke daleko od mučne realnosti što se kao magla razvlači balkanskim brdima i dolinama, poput prokletinje. Kada se planovi o studijama u gradu izjalove, njih tri shvate da sreća i ugodan život nisu negde daleko, iza granica nedostižnog zapadnog sveta, već tu, bukvalno – iza brda. Samo treba posegnuti i treba smeti. Lavice se tad razbesne, razjare u banditskom poduhvatu i od opljačkanog novca kupe automobil, pa zgrabe avanturu slatke i sočne slobode kakva se retko viđa na filmu. Ova je avantura u totalnu slobodu na dohvat i publici pred ekranom, koja razgoračenih očiju navija za mlade i hrabre lavice. Rediteljka Luana Bajrami osvojila je Zlatnu boginju PriFesta za najbolju režiju, a glumice "lavice" Flaka Latifi, Era Balaj i Urate Šabani nagradu za najbolju žensku ulogu, samo mesec dana nakon nagrade Srce Sarajeva za zaista upečatljivu timsku glumu.

Nagradom FIPRESCI (žiri filmskih kritičara) i Zlatnom boginjom za najbolju mušku ulogu (Alban Ukaj) nagrađen je film Nermina Hamzagića *Pun mjesec* (2019). Radi se o biseru novog realizma koji vešto provlači uzbudljivu ljudsku dramu (opet, jbno balkansku) jedne duge noći punog meseca u sarajevskoj policijskoj stanici. Film Ivana Bakrača Poslije zime (2021) u koprodukciji Crne Gore, Srbije i Hrvatske, stigao je u Prištinu nakon premijere u Karlovim Varima. To je prvi dugometražni igrani film autora koji se već prošetao festivalima sa nekoliko kratkometražnih filmova, a sad – posle nekoliko godina – uspeo da dovrši kompleksnu priču o petoro mladih koji sazrevaju u gužvi, neodlučni, zabrinuti sumornom prošlošću otaca i zatečeni zbivanjima kojima život itekako ume da iznenadi. Pored upečatljivih glumačkih ostvarenja, ovaj film odlikuju dobri dijalozi i dinamični preokreti u naraciji, tokom jedne zime na Zapadnom Balkanu, gde nekad beše Jugoslavija.

Blistava autorska zvezda ovogodišnje kosovske produkcije Norika Sefa je kao stipendista Kosovskog filmskog centra završila studije na FAMU u Pragu, a svoj prvi dugometražni film *Tražeći Veneru* (*Në kërkim të Venerës*, 2021) snimila je u koprodukciji Kosova i Severne Makedonije. Ako na filmu postoji turobni realizam, posmatranje događaja iz ugla glavnog junaka, stisnutog u nametnut mu svet, onda je to svet povučene i tihe devojčice Venere (lik tumači mlada glumica Kosovare Krasnići). Ona živi tamo gde izmaglica i opalo lišće prekrivaju blatnjavi put između trošnih kuća, a vijugava staza se uspinje do njenog skrivenog doma u brdovitoj kosovskoj palanci. Otac se podrazumeva kao onaj koji odlučuje o svemu, po uvreženim merilima drevnih a nepisanih zakona. Majka stisnuta obavezama prema sitnoj deci, stišana preživljava svoje ujednačene dane, ni ne primećujući da najstarije dete Venera lagano odrasta u radoznalu i lepu devojku. Tu je i neizbežna baba, kao i svaka balkanska staramajka uvek spremna da sve komentariše i bude nametljivo nenametljiva, i uvek u kadru, makar samo glasom. Venerina najbolja prijateljica je Dorina, koju tumači veoma talentovana Rozafa Celaj. Dorina je devojka pruženog koraka u nepoznati svet strasti, svojevrsni begunac od glomazne porodične tradicije, jasan antipod Venerinog traganja za vremenom koje će tek doći, dobom u kom telo cveta i sazreva, a misli veselo plešu pod reflektorima seoske diskoteke. Ruku pod ruku, njih dve vrckaju dalje, praćene pogledima seoskih đilkoša, onom vijugavom stazom žureći ka sazrevanju, sočnom i uza-

vrelom poput uzdaha na vrhuncu strasti. Dinamična i osetljiva kamera u rukama iskusnog Luisa Armanda Arteage dočarava taj zatvoreni svet na jedan originalan i vešto isplaniran način, stilski istančan da istakne detalje koji će Veneru pronalaziti i razotkrivati i onda kada sasvim tiho šapne, kada uznemirena diše i preživljava svoje tihe strasti, kada iščekuje da će doći nešto što ni slutila nije da postoji, u njoj samoj, duboko u duši, čistoj kao suza i veseloj poput melodije na rumenim usnama.

Tražeći Veneru prikazan je u Prištini van takmičarske konkurencije, ali je na Festivalu u Roterdamu osvojio Specijalnu nagradu žirija (Tiger Award), na Festivalu u Hong Kongu nagrađen je za najbolju režiju, a glavna glumica Kosovare Krasnići pored nagrade u Hong Kongu osvojila je i nagradu za najbolju žensku ulogu na Festivalu Cine Jove u Valensiji. Na sarajevskom Festivalu rediteljki Noriki Sefi dodeljena je Specijalna nagrada za promociju ravnopravnosti polova.

Iako nije prikazan u Prištini, imao sam prilike da pogledam još jedan dragulj novog kosovskog realizma, a koji je 8. septembra premijerno prikazan u programu Orizzonti ovogodišnjeg venecijanskog Bijenala. To je prvi dugometražni igrani film Kaltrine Krasnići *Verini snovi o moru* (*Vera andrron detin*, 2021). Složena i pedantno sročena storija o sredovečnoj Veri, tumaču znakovnog jezika, koja nakon samoubistva svog muža, uglednog sudije, hrabro razotkriva tajne iz dubina njegove mračne prošlosti, kako bi uklonila tu senku što natkriva budućnost njene jedine kćeri i malene unuke.

Ovo je još jedna sasvim naša priča, prepoznatljiva u teškom vremenu i tesnom prostoru koji delimo, o pohlepi i gresima naprasite muževne strasti, a opet toliko normalna, zarad prepoznavanja vrednosti, bilo moralne, bilo ljudske, onih kojih se nikad ne smemo odreći. Prepoznati čvrstinu stava u liku Fahrije iz *Košnice* dok teško odoleva iskušenjima patrijarhata, i osetiti slast njenog ajvara i meda, poput raskoši ugrabljene slobode razjarenih LAVICA, a onda razgovetno saslušati šapate male VENERE koja ište ljubav, čuti je kao tihu priču što luta po šumama ili bioskopskim dvoranama. I nema tajne, samo istina, a to je da najveća vrednost umetnosti dolazi iz dubine duše, valjano ispričana i iskrena.¶

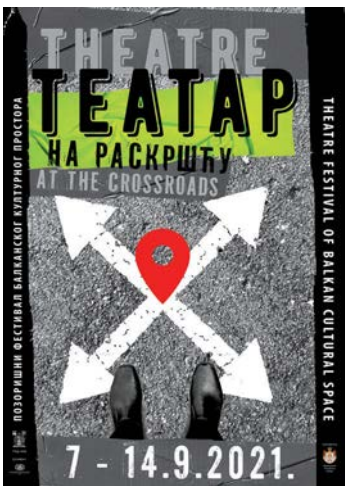
PETAR PROTIĆ

O slušanju, mišljenju i pevanju

Ovogodišnja selekcija niškog pozorišnog festivala ukazuje na mlade autore i autorke, pokazuje da pozorište jeste kadro da dozvoli da se transformiše kroz krizu. To je ono najdragocenije što smo videli i doživeli na ovom festivalu

Budi svetiljka ako ti je teško biti čovek.
– SREČKO KOSOVEL

Drugi pozorišni festival balkanskog kulturnog prostora Teatar na raskršću održan je u Nišu od 7. do 14. septembra. Festival je otvoren predstavom Čudo Svetog Georgija Rusomira Bogdanovskog u režiji Nikole Zavišića, u koprodukciji Narodnog pozorišta Niš, rumunskog dramskog lutkarskog teatra "Ivan Radoev" iz Plevena i rumunskog teatra "Joan Slaviči" iz Arada. Predstava je igrana van takmičarskog programa, inspiraciju umnogome crpe sa terena bajke, ali i komedije zabune, kao i slepstika, u prepoznatljivom rukopisu Nikole Zavišića koji vas uvodi u dinamiku i atmosferu stripa. Putovanje je tu da vas zabavi i poduči.

ZA SADA JE SVE OK

Narodno pozorište Kruševac, autorski projekat rediteljke Snežane Trišić, dramaturškinje Nataše Rajković i glumačkog tima predstave, po tekstu *Prozor* Nataše Rajković

Predstava *Za sada je sve OK* prva je koju smo gledali u okviru takmičarske selekcije. Na sceni su fotelja, muž i žena. Scena je poput utrobe, unutrašnjosti savremenog čoveka. Gledajući glumce, vidite sebe kao u nekom velikom balonu kojem ne vidite granice, ali znate da je čitav vaš život u njemu, da vam nije dobro u njemu, a i bojite se da će pući. Kako je taj balon prilično velik, daje vam privid da se krećete, a zapravo se vrtite u istom. Bilo bi najbolje da pukne, ponekad pomislite, ponekad vam je udobno u njemu i onda računate da nema veze, a ponekad ste jednostavno toliko rastrzani i umorni da ni ne mislite da bi ga valjalo probušiti pa šta bude, nego samo puštate da vreme prolazi, ne bavite se balonom. I zato tako lako saosećate sa njima na sceni, znate te priče, nema zameranja, nema osude, ima smeha i ima trenutaka kada razumete da je stvarno teško. Ova predstava je, kako kaže rediteljka Snežana Trišić, intimna fikcija. Selektor Vlatko Ilić će u razgovoru nakon predstave reći da je predstava plošna. Nastala u najvećoj meri kroz radioničarski rad, kroz neku vrstu otvorenog razgovora na različite teme. Uslovljena je vremenom u kojem je nastala, vremenom epidemije kovida. Pratimo glavnu junakinju Milenu (Biljana Nikolić), medicinsku sestru čiji brak je u krizi, jednoj od dugih bračnih kriza do kojih dolazi jer vas svakodnevica guta. Kriza od onih koje traju dugo i često se ne prelome ni na jednu stranu nego partneri ostanu u tom (p)lutanju u kojem su im tek glave iznad vode. Lagani i trajni raspad. Naša junakinja ima i šefa na klinici, koji je neka vrsta psihopate čiji »

mobing trpi. I kako često biva u tim situacijama, ne zna kako da se postavi, odnosno nije svesna da može da postavi granice ili ode. Jednostavno se oseća zarobljenom u situaciji koju doživljava kao nepromenljivu. Jedan od pacijenata na klinici, čovek koji je tu jer mu rame stalno ispada iz ležišta, nešto je između lajfkouča i potencijalnog šamana (Dejan Tončić). On je tu zaumni element koji ukazuje na mogućnost promene perspektive. Epizoda u kojoj vas on kao kroz vođenu meditaciju vodi na Island upečatljiva je po jačini slike koju stvara u gledaočevom umu. Predstava je neposredna i intimna refleksija stvarnosti. Već postojeću teskobu naših junaka prisustvo virusa izoštrava. Delikatnom režijom, Snežana Trišić sa timom stvara predstavu punu empatije, potrebe za bliskošću, za odnosom.

Dramaturški (Nataša Rajković) ova predstava je nastala iskustvenim pristupom kroz radionice, Čehov je u njoj prisutan na način na koji je prisutan u Altmanovim filmovima. Možemo govoriti i o Brehtu, jer govorimo o nepravdi, o sistemu koji tlači našu junakinju. Igra Biljane Nikolić, Dejana Tončića, Bojana Veljovića i Nikole Rakića gipka je i ujednačena. Slika gorku sliku, sa saosećanjem. Svetlo na pozornici ima dve funkcije – da ogoli i da umekša ono što vidimo. Muzika ukazuje na harmoniju (asocijacija: postoji jedno mesto u Selindžerovoj noveli *Freni i Zui* gde Freni, koja prolazi kroz neku vrstu krize, na stolu ugleda krug koji pravi svetlost, pa kaže da bi mogla leći u taj krug, da se opruži i odmori u njemu) muzika kreira prostor odmora, ali je prekidana uznemirujućim zvukom telefona ili nekom drugom vrstom distorzije. Kostim Milice Grbić Komazec je tu, kao i gluma, da pređe rampu, da kaže: jednaki smo mi na sceni i vi u publici po tome kako živimo svoje živote, šta nas mrvi, pod kojim teretima padamo, šta nas uspravlja, koliko je pribranosti potrebno za jasne uvide i kako do njih doći. Ova predstava podseća da je telo poslednje uporište identiteta i da svi imamo tačku pucanja – bolest dolazi onda kada telo više ne može da izdrži teret koji prima. *Za sada je sve OK* upravo vas onom plošnošću pomenutom na početku ove priče poziva (upozorava) da osvestite da ste u vrtlozima iz kojih se može izaći uz jasnu i potrebnu meru saosećanja.

DAN KADA JA VIŠE NIJE BILO JA

Roland Šimelpfenig, režija Tara Manić, Beogradsko dramsko pozorište

Uobičajena malograđanska kuća, sva u grimiznim, plavim i zelenim tonovima, malo zagušljiva, malo zamuzganih prozora, a opet porodična kuća, mada malo i kao kuća za lutke... to je prvi doživljaj prostora. Porodica, kao u kući za lutke. Žena broj 1 reći će da je pregorela a da nikad nije ni gorela. Tu su i deca blizanci, momak i devojka koji uskoro pune osamnaest i prerasli su tu kuću. Nije tesno, ali nije ni previše komforno. Svet će se otvoriti u dubini scene kada se otvore vrata Sabljarka bara, toliko intenzivnog da vidite sve: luku u kojoj se nalazi, duboku noć, grimizne zavese, šank, mornara za šankom koji ima alku u uhu, Crvenu Dženi koja peva u baru, seksi je, a i karta se izuzetno dobro, i to sa ozbiljnim i sumnjivim tipovima, vidite orkestar, čujete tuš, vidite tuču i kako se beži od racije. To je toplo baršunasto mesto u kojem se i uživa i lako izbegava nevolja. Sabljarka bar je srce i moć ove predstave. Prosto poželite da budete tamo, iz jednostavnog razloga: kao i naši junaci. tamo ste živi od glave do pete, i svoje uloge igrate najbolje što umete, u Sabljarka baru smo svi gazde. I osećanje zadovoljstva je trajno i stvarno, a ni uzbuđenja ne fali.

Komad *Dan kada ja više nije bilo ja* komad je u kojem se rastače, udvaja ili prenaglašava subjekt. Naši junaci su: Čovek 1 i Žena 1, Čovek 2 i Žena 2 , Ćerka, Sin. U kući na periferiji živi porodica, Čovek 1 i Žena 1 sa Sinom i Ćerkom (blizancima). Jednog jutra u kuću dolazi čovek isti kao muž, odnosno Čovek 2. Ubrzo zatim doći će i Žena broj 2, ista kao Žena broj 1. Specifično je da na njihov dolazak, dolazak svojih dvojnika i, tačnije, boljih verzija njih samih, Čovek 1 i Žena 1 ne reaguju burno, ponašaju se kao da to nije previše čudno. Šimelpfenig je likove udvojio, od dva je dobio četiri lika, dok blizance koristi kao hor/naratora/eho glavnih likova. Vešto je izbegao reference na cepanja ličnosti i motiv dvojnika (Persone i Senke). Uklopio je apsurd, komediju zabune i krizu identiteta lutajućih likova (kao kod Pirandela). Mlada rediteljka Tara Manić režirala je ovaj komad jasno prateći njegov fini začudni ritam sa pauzama i slobodnijim frazama, koji je poput muzičke kompozicije. U delu komada koji se odigrava u Sabljarka baru, u kojem se susreću svi naši junaci, autor razotkriva ono što je u mašti takozvanog običnog čoveka, pokazuje šta je naličje jednog redovnog života u predgrađu. Otkriva šta se sve htelo a nije smelo biti, o čemu se mašta. Zato rediteljka Tara Manić duboko na sceni postavlja deo koji se u dešava u Sabljarka baru, iza prostora kuće u kojoj se dešava veliki deo komada (scenografkinja Selena Orb jasno razdvaja ta dva prostora koji zapravo egzistiraju jedan iza drugog) Sabljarka bar je fantastični noćni prostor u kojem se odigravaju sve naše fantazije, mesto na kojem smo dive, kavgadžije, strasni kockari, pervertiti... Glumci Ivan Tomić, Ivana Nikolić, Danijel Sič, Nataša Marković, Slađana Vlajković i Ivan Zarić igraju svesni oba plana predstave. Zato se ovaj komad završava kao u snu, svi junaci su zajedno na sceni, mašta i stvarnost nastavljaju da postoje naporedo.

ANTIUTOPIJSKA HOROR PRIČA

zasnovana na drami *Život je san* Pedra Kalderona, autorski projekat Dine Markove i Bojana Arsova, režija Dina Markov, teatar Zong, Bugarska

Muka, jedna ogromna muka i grč je ono što osetite dok gledate Bojana Arsova na sceni kao princa Sigizmunda. Crno-beli svet je tamnica, povremeno vidim crvenu kao krv i osetim ogroman grč i muku tog nesrećnog čoveka, i razumem da je formiran u iskustvu tako snažno mučnom da mu je teško da ga se oslobodi, da je život za njega pre svega košmar. Dve asocijacije su bile ključne: jedna je priča o čuvenoj predstavi Život je san siromašnog pozorišta Grotovskog, a druga o predstavi ruske trupe "Maska" koju sam gledala godinama ranije u Subotici, na festivalu Dezire. Obe asocijacije su u vezi s potrebom da se

tolika muka transcendentira u lepo, jer je košmar na sceni toliko istinit da ste njime ophrvani. Vidim tu belu ćelavu glavu i iskeženo nesrećno lice, i merdevine na koje se penje, i tanke grede po kojima hoda tako spretno da se ne bojite da će pasti.

Kalderonov Život je san, prvi profesionalni celovečernji projekat rediteljke Dine Markove i prvi projekat glumca Bojana Arsova kao koreografa, vizuelnog umetnika i scenografa, jeste predstava vrlo jasna u svojoj nameri koja je definisana kroz podnaslov: antiutopijska horor priča. Adaptaciju i režiju je veoma smelo radila Dina Markov, koja u velikoj meri skraćuje komad i fokusira se na ono što je ljudska patnja i nemoć, a ne toliko na mogućnost promene, koja je takođe deo Kalderonovog komada. Preciznost igre i upotreba tela na sceni Bojana Arsova (koji glumi princa Sigizmunda) izuzetna je, način na koji igra u potpunosti mobiliše gledaočevu pažnju. On na sceni intenzivno izražava svaki damar i svaki grč našeg junaka. Upotreba tela se može nazvati totalnom, ona vas uvodi i u poetiku Kalderonovog teksta, ali je u potpunosti u funkciji adaptacije Dine Markov. Ne stavljajući težište na ideju o mogućnosti promene perspektive koja bi temeljnu promenu donela, u autorskom projektu Arsova i Markove u fokusu je ogromna patnja koju je spremna da izdrži ljudska duša, bila ona posledica represije totalitarnih sistema - državnih ili porodičnih bez razlike, pošto je u pitanju gotovo identičan princip.

PAZI NA PRAZNINU

autorski projekat Romana Nikolića, režija Roman Nikolić, Hrvatsko narodno kazalište u Varaždinu

Stanica metroa: razmišljam kako je ona uvek mesto gde je noć, gde je tamno, samo to nesnosno neonsko svetlo. Scena je dugo prazna, samo par stolica i zid od belih pločica iza njih. Voz nikako da dođe. Setila sam se Bukovskog: u životu punom malih priča, čekaš da dođe smrt. Ovde su priče onakve kakve i jesu u savremenom svetu, iskidane, istrzane, neurotične. Dok gledam predstavu, mislim da ćemo kao narativ moći da je čujemo samo tako što ćemo je slušati i opažati kroz izgovoreno i kroz tišinu. Jer u tim tišinama jeste sve, to su prostori kroz koje upoznajemo drugog. Zato su susreti uživo u teatru i životu spasonosni. Tek se tu uspostavlja kontakt.

Predstava *Pazi na prazninu* nastaje po sličnom principu kao predstava *Za sada je sve OK* – iz iskustvenog, radioničarskog rada. U pratećoj "reči reditelja" Romano Nikolić kaže da je to predstava koja postavlja pitanje šta znači biti drugi i drugačiji, kao i koliko smo, bez obzira na to što smo drugi, zapravo i drugačiji. Stanica metroa koja se može nalaziti u bilo kom gradu, mesto gde se ljudi susreću. Mesto koje se nalazi ispod zemlje, u čemu ima nečeg i tajnog i opskurnog. Kroz fraktalnu dramaturgiju, Romano Nikolić sa dramaturškinjom Oljom Lozicom postavlja niz pitanja koja se u najširem smislu tiču pozicije čoveka u savremenom svetu, uzimajući one koji su drugačiji u veoma širokom smislu te reči. Na sceni se pojavljuju naši junaci, koji se jedni sa drugima u istom prostoru zatiču svako sa svojim emotivnim prtljagom, i propituju koje se mogućnosti otvaraju kada tu situaciju prenesemo na scenu, jer na sceni se može dogoditi sve, scena je bezbedno mesto, nema pozorišta bez promene, reći će glas koji čujemo sa scene. Pozorište, upućuje ova predstava, treba sredstvima kojima raspolaže neizostavno da ukazuje na probleme u društvu. I kako u reči dramaturga kaže Olja Lozica: ne bojati se promene.

Veoma spreman glumački tim čine: Hana Hegedušić, Ana Kraljević, Beti Lučić, Robert Plemić i Spazam Orgazam. Spazam je dreg kvin čiji je nastup deo predstave, jedan je od junaka koje srećemo na metro stanici. Nastup je vrlo dinamičan, scenski zahtevan i perfektno izveden, u koncentrisanoj snazi. Nakon nastupa, on će na sceni biti silovan, a to silovanje će sa video-bima pratiti dokumentarni snimak pravog silovanja koje se dogodilo u njujorškom metrou, snimak koji je obišao svet. Najintenzivnije tačke u predstavi jesu njegov nastup, scena silovanja i monolog koji kaže da je pravo značenje teksta u njegovoj praznini. U prostoru praznine smo u prostoru afekta onog koji govori. Afekt nam govori o emotivnom stanju i raspoloženju junaka, kao i o načinu na koji se on nosi sa iskustvom. Zato je, ako govorimo o umeću slušanja drugog, a ova selekcija dobrim delom govori upravo o tome, važno paziti na praznine, na ono što se ne izgovori, a prisutno je.

KONS: NOVO DOBA

Srečko Kosovel, autorski projekat Katarine Morano i Žige Divjaka, režija Žiga Divjak, Prešernovo gledališče Kranj

Kosovel je zanos i apokalipsa u isto vreme, spasenje, koje je za njega izvesno, može doći samo onda kada smo se srušili do temelja. Atmosfera mraka, glumci koji nepomično stoje na sceni i halucinantna kraška polja vode vas doslovno u vas same. Ovaj autorski projekat dušu gledaoca uzdiže do neba, bez patetike. Nakon predstave nisam mogla da govorim niti da osvestim šta mi je. Pristup Žige Divjaka i njegovog tima vodi vas do uzvišenog na jedan svečan, sveden i neobično snažan način. Vidite i muku i izbavljenje.

Na scenu koja je u mraku izlazi osam glumaca. Stoje jedni pored drugih ne pomerajući se, i izgovaraju Kosovelove stihove. Na sceni su zemlja (scenografija Igor Vasiljev) i video-bim na kojem gledamo crno-beli snimak kraških polja o kojima pesnik peva. Kasnije tokom predstave glumci na sceni upaliće svetla koja imaju unutar kaciga na glavama, koje delom asociraju na odela astronauta, kao i, neminovno, na hirurške maske. Atmosfera je apokaliptična. Jedna od glumica na okruglom stolu govori kako je reditelj davao uput da je najvažnije da

KONS: Novo Doba

čuju misao. Divjak kroz Kosovljevu poeziju poziva na Aristotelov poesis, na staru vezu između pevanja i mišljenja. Stihovi koji se izgovaraju horski, posmatrano u celini, čine vanrednu rediteljsko-dramaturško-glumačku partituru. Dramaturškinja Katarina Morano tačno je strukturisala predstavu. Kosovelova poezija je vrhunska u punom smislu te reči, ona jeste ono što nam Kosovel govori: svetlo koje sija u mraku. Glumci Vesna Jevnikar, Vesna Pernačič, Darja Rajhman, Miha Rodman, Blaž Setnikar, Doroteja Nadrah, Istok Drabik Jug k.g. igraju precizno ali nimalo hladno, koncentrisano ali tako da iznutra gore. Osećanje teskobe, napuštenosti, patnje ljudske duše, lutanja po kraškim poljima... Dok sluša stihove koji se izgovaraju u horskim deonicama, gledalac požeti da ih izgovara sa glumcima. Divjak ukazuje na moć hora koji naglašava doživljaj zajednice, kao i njeno učestvovanje u transcedentnosti lepog.

U trenutku kada završavam tekst, krećem na predstavu *Ko je ubio Dženis Džoplin?*, poslednju koju gledamo u takmičarskoj selekciji. O njoj je već pisano na ovom mestu.

Festival Teatar na raskršću mlad je festival, ovo je njegovo drugo izdanje. U tekstu u katalogu festivala direktor Narodnog pozorišta u Nišu i direktor festivala Spasoje Ž. Milovanović kaže da ovogodišnja selekcija reditelja i profesora Vlatka Ilića okuplja predstave koje otvaraju mogućnost za preispitivanje odnosa pozorišta i prema dramskoj klasici i prema tumačenju mesta savremenog čoveka u svetu.

U reči selektora Vlatko Ilić kaže da će pozorište opstati ukoliko, parafraziraću dozvoli da ga kriza kroz koju prolazi – produkciona, tehnološka, poetička – transformiše. Ovogodišnja selekcija ukazuje na mlade autorei autorke, pokazuje da pozorište jeste kadro da dozvoli da se transformiše kroz krizu. To je, čini mi se, ono najdragocenije što smo videli i doživeli na ovom festivalu. Ovaj odabir postavlja novu vrstu standarda kada je o odabiru reč, zbog granica koje su otvorene i fleksibilne i koje i za naredne odabire otvaraju niz širokih mogućnosti kada govorimo o gradnji prepoznatljivosti festivala. Ovim odabirom smo imali prilike da vidimo i u stvarnosti prepoznamo "novo čitanje Aristotelove poetike", koja je bila tu da kroz katarzu i saučestvovanje pročisti dušu gledaoca.¶

NATAŠA GVOZDENOVIĆ

Odlazak konzervativnog prevratnika

Pozitivna uloga Koste Bunuševca u istoriji neoavangardne umetnosti u Beogradu je u trasiranju nekih od mogućih puteva odmaka od konceptualne umetnosti, odnosno, preciznije, od umetnosti u okviru korpusa "novih umetničkih praksi", gde su se krajem sedamdesetih godina prošlog veka razvijale već sasvim manirističke forme rada, koje su se malo koga doticale

Ne mogu da kažem da sam poznavao Kostu Bunuševca. Poznavao sam neke njegove persone, i baš to mnoštvo načina na koji ih je on obrazovao izdvajalo ga je od drugih umetnika sa lokalne scene. Iako je po osnovnoj vokaciji bio slikar, njegov umetnički rad se nikada nije svodio samo na slikarstvo. Njegov veoma pažljivo konstruisan imidž i sposobnost da se transformiše u različite karaktere dovela ga je u blizinu "umetnosti ponašanja", veoma prisutne u vreme kada je on tek stupao na umetničku scenu. Pa ipak, on se nije uključio u tokove konceptualne umetnosti, nije se fokusirao na telesnu prisutnost "umetnika u prvom licu", već je razvijao specifične vrste hepeninga, teatarskih ili parateatarskih praksi, i igrao je filmske uloge, po kojima ga najširа publika uglavnom i poznaje. Već u filmu Slobodana Šijana *Kosta Bunuševac u filmu o samom sebi*, iz 1970, pravom remek-delu psihodelične umetnosti, snimljenom u ambijentu Kostine porodične kuće, u kojoj je tada, kao student slikarstva u klasi Stojana Ćelića, imao atelje, to njegovo usmerenje je bilo jasno vidljivo. U tom filmu, posmatrač u ateljeu ne zatiče samo Kostine slikarske radove, već i asamblaže sa pokretnim delovima, koji tokom filma bivaju aktivirani, dok prostorom dominira kostimirani lik umetnika. Iako se pred objektivom ređaju njegovi likovni radovi, najjači utisak u filmu ostavlja njegova pojava. Od igranja samog sebe u Šijanovom filmu, do, na primer, izvođenja uloge homokiborga u predstavi *Jorgovan koji puca u nebo* ili Orfeja u drami Elfride Jelinek *Senka / Euridika govori* iz 2017, pa čak i uloga Super Ridže i Super Operatera u filmu *Kako je propao rokenrol* Zorana Peza, Vladimira Slavice i Gorana Gajića iz 1989, bio je samo mali korak.

Međutim, neke od uloga koje je prihvatao da izvede ili čak samostalno osmišljavao, dovele su ga i do veoma oštrih konfrontacija sa liberalno i levo orijentisanim segmentima umetničke, kritičarske, pa i javne scene. U tekstu pod nazivom "Desnica u visini očiju", objavljenom u "Vremenu" 1994. godine, u kome se osvrnuo na predstavljanje knjige *Nove srbske drame* Nebojše Pajkića i Isidore Bjelice u kafeu Bitef teatra, Petar Luković je ugrubo opisao i za tu priliku izveden performans Koste Bunuševca, za koga je tvrdio da je "24 časa ranije najavio svoju transformaciju u Dimitrija Ljotića". Za Lukovića, Bunuševac je delovao u kontekstu u kome su "pravoslavni dogmatizam, subverzivni panestetski egzibicionizam, estetika nacionalnog patosa, folklorni kemp, monarhisticki teatar", odnosno "polit art" korišćeni da se posmatrač "kroz estetski antidemokratski šok dovede do katarze kroz koju se humanistička svest transformiše u liturgijsku..." Te iste, 1994. godine, Bunuševac je učestvovao i na izložbi *Balkanski istočnici srpskog slikarstva 20. veka*, koju su kustoski osmislili Dragoš Kalajić i Dejan Đorić i postavili u Muzeju savremene umetnosti u Beogradu. Dejan Đorić

Foto: Dragan Stanković /Tanjug

je u tekstu pod nazivom "Mlada obraćanja Balkanskim istočnicima", objavljenom u katalogu te izložbe, za Bunuševca, čiji je rad tu bio izložen, napisao da je "poznat kao slikar blizak krugovima nove srpske desnice" i da "reprezentuje spoj artizma, aristoidnosti i elitnog ekskluziviteta sa aktuelnim mitovima: Vrednost formiranog sveta, uprkos svih njegovih internacionalnih prerogativa ne odbacuje nacionalno i etičko, već teži da mu da auru onostranog i višeg kroz sjaj glamura, kao izraza lepote i izuzetnosti". Reflektujući na to, u katalogu izložbe *O normalnosti: Umetnost u Srbiji 1989–2001*, postavljene u istom muzeju jedanaest godina kasnije, Branislav Dimitrijević i Branislava Anđelković su efekte takve upotrebe rada Bunuševca i drugih umetnika predstavljenih na izložbi *Balkanski istočnici* svrstali zajedno sa pojavama i praksama kao što su: "glamurizovani muzički spotovi, mogućnost potpunog pristupa pornografskim sadržajima u televizijskom programu, propagiranje ideologije krvi i tla kao odraza neke posebno potentne seksualnosti Srba itd", da bi poentirali kako je efekat amalgama svih tih raznorodnih elemenata bio da postane "poligon spajanja 'duhovnih' i 'telesnih' predispozicija i karakteristika srpskog nacionalnog bića i da tako glamurizuju zvaničnu politiku baziranu na nasilju, pljački, ubistvu i etničkom čišćenju".

Teške su to bile optužbe. Njihov rezultat je svakako bio i marginalizovanje rada Koste Bunuševca u prvoj i drugoj deceniji ovog veka, i to ne samo njegovih hepeninga i performansa, već i njegovog slikarstva. Pa ipak, on je opstao i nije odstupio od organicističkog shvatanja umetnosti, posebno slikarstva, te je u knjizi eseja koju je pod nazivom *Slike od reči* objavio 2015. godine napisao i sledeće: "Slika je naslikana ne da bude umetničko delo, vec organizam, alhemijski stvoren transfiguracijom neživog u živo". Svoje shvatanje slikarstva je i predavao na beogradskoj Akademiji lepih umetnosti od 1999. do 2007. godine. Iako je uvek bio pre za neku vrstu raškolovane umetnosti, određujući umetnost čak i kao "spontanu produkciju sumanutosti", i ulogu profesora je igrao veoma ubedljivo. Nije previše cenio umeće i svoju ulogu profesora nije zasnivao na prenošenju zanata ili veštine, već pre kao indukovanje jasnog stava prema umetnosti. Verovao je u umetnost kao neku vrstu žrtvovanja, pa čak i kao put ka transcendenciji. Ni hrišćanske metafore mu nisu bile strane u objašnjenju svoje vizije uloge umetnosti.

Pa ipak, najmanje su ga cenili konzervativci i tradicionalisti. Iako je u slikarskom izrazu i izrečenim i napisanim stavovima bio prilično konzervativan, uvek je u njemu bilo nečeg prevratnog. Stoga ga nema u monografiji pod nazivom *Izazovi tradicije*, koju su Nikola Kusovac, Đorđe Kadijević i Sreto Bošnjak objavili 1999. kao pregled umetničkih dela koja su se oduprla 'mondijalizaciji' savremene umetnosti. Čak i kada je radio na otvorenoj denuncijaciji Marksovih teorija, koje su postajale sve popularnije u tumačenju umetnosti u poslednje dve decenije, u tome su mnogi prepoznavali neke čudno formatirane prevratničke težnje. Naime, i pozorišni komad Nebojše Pajkića *Marxatana*, u režiji Isidore Bjelice, u kome je Kosta Bunuševac preuzeo ulogu umetničkog direktora, da bi njegov sin Vidan u njemu tumačio lik mladog Karla Marksa kao sataniste, tretiran je uglavnom kao čist kemp, a ne kao artikulisana kritika bilo Marksovih teorija ili njegove ličnosti. Teško je bilo konzervativcima da nekoga ko nastupa u crnim hulahopkama, pod šminkom i sa roze minđušama prepoznaju kao nekog svog, ili, sa druge strane, da potpuno nestrukturisani format *Termina X*, koji je Bunuševac razvijao kao eksperimentalnu formu izvedbenog događaja u SKC-u krajem sedamdestih, tretiraju kao neku vrstu legitimnog pozorišnog dela.

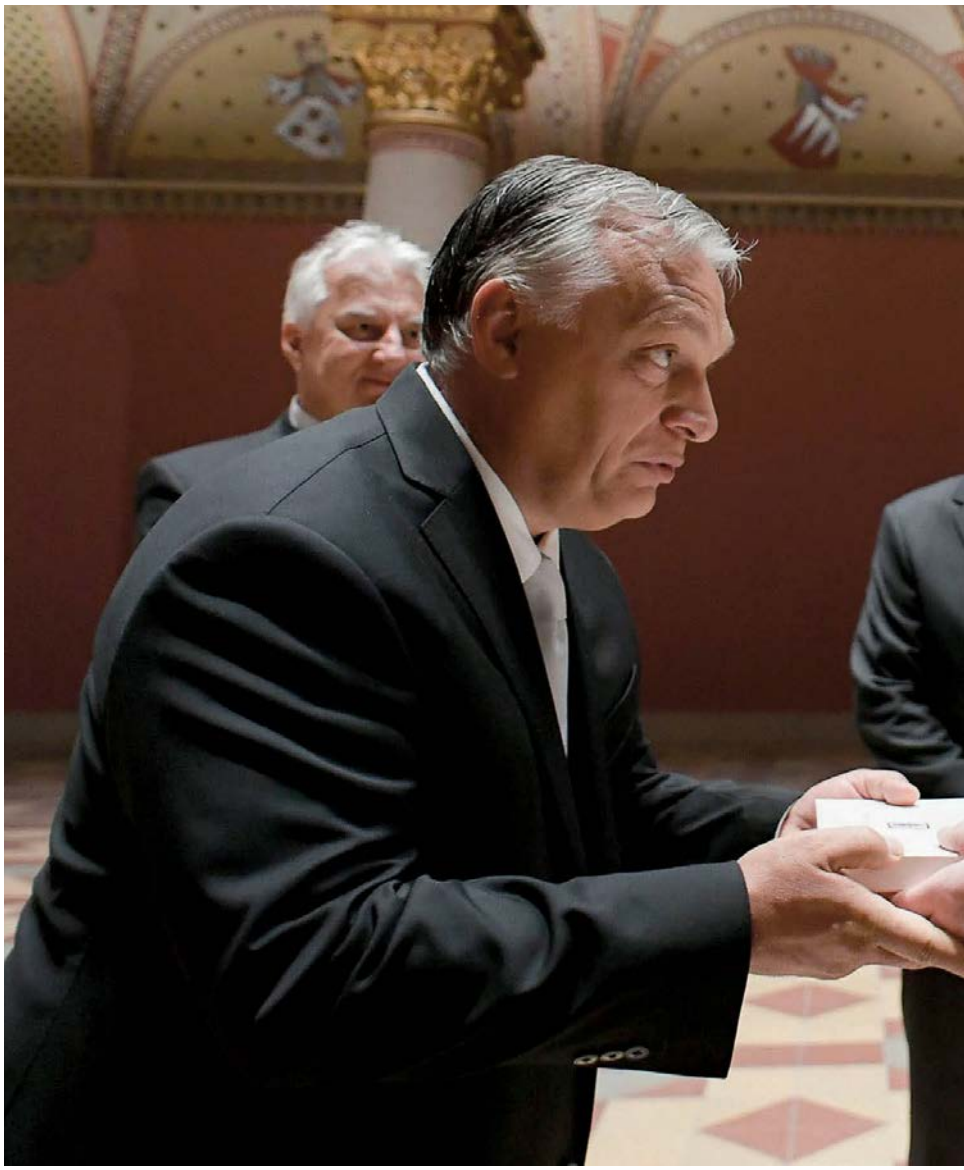
Pozitivna uloga Koste Bunuševca u istoriji neoavangardne umetnosti u Beogradu je u trasiranju nekih od mogućih puteva odmaka od konceptualne umetnosti, odnosno, preciznije, od umetnosti u okviru korpusa "novih umetničkih praksi", gde su se krajem sedamdesetih godina prošlog veka razvijale već sasvim manirističke forme rada, koje su se malo koga doticale, osim istoričara umetnosti. Radio je sa bendovima poput "Kosmetike", učestvovao u izradi fanzina "Izgled", kao i na prvom jugoslovenskom konkursu za rok fotografiju. Gradio je put odmaka od "novih umetničkih praksi" ka "umetnosti novog talasa", koju je veoma dobro opisao stav Davida Albaharija objavljen u almanahu *Drugom stranom* 1983. godine: "Iscrpljeni rodovi zamenjuju se svojim parodijama; autor posmatra sebe kao ravnopravnog učesnika u okvirima svoga dela; trodimenzionalnost likova svodi se na dvodimenzionalnost (pod neposrednim uticajem stripa i crtanog filma); kliše, stereotip, postaju značajniji od osobenog, ličnog; uticaji popularne kulture izjednačavaju se sa uticajima elitne kulture; brišu se razlike između vanjskog i unutrašnjeg sveta i drugo". Ugledajući se na Endija Vorhola i Dejvida Bouvija, Kosta Bunuševac je sve te likove koje je izvodio na sceni i van nje gradio kao hibridne, u očiglednoj kritici politike identiteta, koja je u umetnosti, kulturi, društvu i politici postajala sve dominantnija od početka osamdesetih godina. Ostaje, međutim otvoreno pitanje granica slobodnog poigravanja sa onim ideološkim pozicijama koje su u bližoj ili daljoj istoriji omogućile ili opravdavale zločine poput ljotićevskih, tako da će različiti efekti koje je delo Koste Bunuševca proizvodilo u javnosti ostati predmet žučnih diskusija i nezavisno od njegovog fizičkog prisustva na umetničkoj sceni, na kojoj je ostavio neizbrisive tragove. ¶

STEVAN VUKOVIĆ

PROPOVED U OKO

Poseta pape Franje Budimpešti protekla je u znaku poruka katoličkog poglavara narodima, političarima i biskupima. Pritom je uspeo da izbegne najveću zamku – da postane marioneta predizborne kampanje premijera Viktora Orbana i njegove stranke Fides

Za "Vreme" iz Budimpešte

Sve je počelo šalom. Naime, papa je stigavši avionom iz Rima u Budimpeštu odmah ispričao svoj navodno omiljeni mađarski vic: "Zašto ćemo u nebesima govoriti mađarskim jezikom? Jer čitavu večnost traje da se nauči." Ovo je na svom Tviter nalogu objavio mađarski ambasador pri Vatikanu Eduard Habsburg, potomak dinastije Habsburg čiji članovi zauzimaju nekoliko značajnih mesta u državnoj administraciji.

Papa je stigao u mađarski glavni grad da bi održao završnu misu u okviru 52. Međunarodnog euharističkog kongresa. To je u stvari katolički "festival", sa koga se uglavnom prenose poruke mira i tolerancije, neretko uz učešće predstavnika drugih verskih zajednica. Budimpešta je već jednom bila domaćin ovog kongresa, i to zloglasne 1938. godine.

ISTORIJSKI KONTEKST

Prethodne godine (1937) tadašnji mađarski premijer Kalman Daranji je lično molio nikog drugog do samog Adolfa Hitlera da dozvoli nemačkim biskupima da prisustvuju euharističkom kongresu u Budimpešti. Nemački diktator je svoj potvrdan odgovor uslovio time da pre kongresa Sveta stolica treba da dâ javne garancije da se katolički skup neće pretvoriti u antinacističku manifestaciju. U to vreme su zbog kritičkih glasova iz vrhova Katoličke crkve odnosi Vatikana i Nemačke bili na najnižem mogućem nivou. Prema jednoj nedavno objavljenoj knjizi o tom periodu, Hitler je poručio nemačkom ministarstvu inostranih poslova da ne želi da "imperijalni nemački katolici otputuju u Budimpeštu, jer mogu upasti u sukob savesti između nacionalnih i verskih obaveza".

Vatikan sa svoje strane nije mogao da dâ javne garancije jer bi time indirektno priznao da skup može da ima političke namere. Na kraju Hitler nije direktno zabranio nemačkim biskupima da odu u Budimpeštu, ali je putovanje u Mađarsku između 20. i 29. maja (vreme održavanja kongresa) uslovio posebnom dozvolom i nemačkim novinama strogo zabranio da izveštavaju o skupu.

Možda je slučajna podudarnost da je poslednjeg dana euharističkog kongresa 1938. mađarski parlament doneo takozvani prvi antisemitski zakon – na dvadeset odsto je limitirano učešće Jevreja u nekim oblastima: lekari, advokati, vodeće pozicije u većim preduzećima... Tadašnji šef države Mikloš Horti se upravo u to vreme spremao da čvršće veže sudbinu zemlje sa Hitlerovom Nemačkom.

UDRI PO PAPI

Ni odnosi Orbanove Mađarske i Vatikana nisu na zavidnom nivou, naročito od

VIKTORA ORBANA

NEMILI GOST:
Viktor Orban i papa Franjo
Foto: Vatican Media via AP

početka velike migrantske krize 2015. godine. Papa Franja važi za jednog od najdoslednijih zaštitnika izbeglica, a Viktor Orban je gradio svoju izbornu pobedu 2018. na dosad neviđenoj kampanji mržnje prema, pre svega muslimanskim, migrantima koja je dostigla vrhunac postavljanjem žičane ograde duž mađarsko-srpske granice i donošenjem niza zakona i propisa kojima se praktično isključuje mogućnost da izbeglice dobiju azil u Mađarskoj. Policijske akcije u graničnim pojasima su u skladu sa tim rigoroznim propisima.

Nosilac Fidesove partijske knjižice broj pet i član Orbanovog najužeg štaba Žolt Bajer je 2017. godine, nakon nekoliko izjava i gestova katoličkog poglavara o neophodnosti tolerancije prema izbeglicama, papu svrstao među neprijatelje Mađarske, u rangu jednog Džordža Soroša ili briselske administracije. "...Uzalud ponavlja idiotske rečenice idiotskih briselskih političara na idiotski način... ostaje migrant, jer su to svi u Argentini", izjavio je Bajer, koji papu Franju jednostavno naziva "argentinskim libšijem" (pogrdan mađarski naziv za liberale) i volom koji veruje u rodnu ravnopravnost. Bajer i još nekolicina "publicista" uglavnom pišu i kažu ono što je vlastima malo neugodno da javno saopšte i za to dobijaju značajna državna odlikovanja i stanove na Budimskoj tvrđavi, što je pouzdan znak pripadnosti vladajućoj eliti.

Nekoliko medija je povodom ovih izjava zatražilo stav od najviših katoličkih institucija, ali odgovora nije bilo. Mađarski katolički vrh, koji ima dosta burnu istoriju tesne saradnje i sa hortijevskim i sa komunističkim režimom, nastavlja tu tradiciju i sa Orbanovom vladom, koja zauzvrat daje Katoličkoj crkvi velike donacije, poklanja joj škole koje država finansira. Biskupi zauzvrat ćute o antimigrantskoj mržnji ili zakonom zapečaćenoj homofobiji.

Novi talas napada na papu počeo je pre nekoliko meseci, kada se već znalo da će on prisustvovati kongresu u Budimpešti. Tada su neki zapadni mediji objavili dve bitne stvari: da će katolički poglavar boraviti u Mađarskoj svega nekoliko sati i da nema nameru da se sastaje sa političkim vrhom zemlje (čitaj: sa Orbanom), jer dolazi da održi misu, a ne u državnu posetu. Drugo, što je još bolnije za ovdašnju elitu, da će posle Budimpešte boraviti u Slovačkoj, i to – tri dana!

Već pomenuti influenseri su se odmah latili pera i mikrofona i pao je verdikt: ako neće da se sastane sa Viktorom, neka i ne dođe! Usledili su diplomatski pregovori i na kraju je do sastanka u trajanju od četrdeset minuta ipak došlo. Slika koja je obišla svet je, međutim, prilično tužna: u hali Muzeja lepih umetnosti sede sa jedne strane papa i dvojica vatikanskih funkcionera, malo sa strane mađarski nadbiskup Peter Erde, a od njih jedno četiri do pet metara udaljen premijer Orban, šef države Ader i zamenik premijera Šemjen.

JASNE PORUKE

Naravno da su režimski mediji ovaj protokolarni susret nazvali "ogromnom diplomatskom pobedom". Sam premijer je odmah objavio na svojoj Fejsbuk stranici sliku kako se rukuju i da je "tražio od pape da ne dozvoli da nestane hrišćanska Mađarska". Bila je to još jedna nedvosmislena poruka mađarskim biračima, koji »

sledećeg aprila izlaze na parlamentarne izbore, da postoji "opasnost da nestane Mađarska kakvu poznajemo". Jer je valjda ugrožavaju muslimanski migranti, LGBT zajednice, briselska imperija, ujedinjena opozicija itd.

Papa Franjo je sa svoje strane imao šta da kaže i to je diplomatski, ali jasno i poručio. Nakon sastanka sa Orbanom, prvo se obratio mađarskim katoličkim biskupima i podsetio ih na važnost multikulturalizma. "Živite u zemlji gde već dugo zajedno žive ljudi koji pripadaju različitim narodima. Razne nacije, manjine, verske zajednice, migranti su ovde stvorili multikulturalnu sredinu. To je nova stvarnost koja na početku plaši ljude. Različitost uvek pomalo stvara strah, jer dovodi u opasnost postignutu sigurnost i stabilnost... Prema kulturalnim, etničkim, političkim i verskim različitostima možemo se odnositi dvojako: ili se striktno zatvaramo u svoj takozvani identitet ili se otvaramo za susret sa drugima i zajedno negujemo san o društvu bratstva."

Na sastanku sa verskim zajednicama, uključujući i jevrejsku, papa je upozorio na opasnost od antisemitizma koja postoji i dan-danas u Evropi i šire. "Mi, Jevreji i hrišćani, više ne želimo jedni u drugima da vidimo stranca, već prijatelja, ne neprijatelja, nego brata."

Na kraju je na Trgu heroja pred više od stotinu hiljada vernika papa iz svog papamobila poslao još jednu poruku, pre nego što je krenuo za Bratislavu: "Versko osećanje je snaga ove nacije, tako privržene svojim korenima. Ali krst, pored toga što nas poziva da se dobro ukorenimo, diže i pruža svoje ruke ka svima. Moja želja je da vi budete takvi, usidreni i otvoreni, ukorenjeni i puni poštovanja."

Još se nije stišala polemika oko toga zašto je rimokatolički poglavar u Mađarskoj boravio samo nekoliko sati, a u susednoj Slovačkoj gotovo tri dana. Jedni kažu da je to direktna posledica politike vlade Viktora Orbana, koja se već uveliko udomila na krajnjoj desnici. Drugi vele da u Vatikanu ima bar tri visoko rangirana funkcionera iz Slovačke, a nijednog iz Mađarske. Treći misle da je to odraz odnosa Vatikana sa katoličkim vrhom u Mađarskoj koji nikada nije izgovorio nijednu kritičku reč o politici mržnje Viktora Orbana.¶

GABOR BODIŠ

Globalizacija džihada (II)

Azamova fatva

Amerikanka iz džet seta Džoan Hering, kongresmen, pijanac i švaler Čarli Vilson, "duhovni otac arapskih Avganistanaca" Abdula Azam, komandant mudžahedinske armije Džalaludin Hakani ili Osama bin Laden bili su neki od protagonista u avganistanskom trileru koji je doveo do širenja borbenog džihada po celom svetu. Američka "velika igra" protiv SSSR iz tog vremena iznedrila je današnje talibane pred čijim naletima su se američke trupe povukle posle dvadesetogodišnje okupacije Avganistana

Piše: **Dragan Bisenić**

Dok je vrh američke administracije planirao svoju "veliku igru", podrška "mudžahedinima" stigla je sa sasvim neočekivane strane. Inicijalnu kapislu američkog uplitanja u Avganistan zapalila je američka starleta iz tog vremena Džoan King Hering. Njoj je danas 93 godine i od kada je posle dvadeset godina američke okupacije 15. avgusta pala avganistanska vlada, njeni telefoni ne prestaju da zvone. Poruke i pozivi dolaze iz celog sveta.

Džoan Hering je u svesti javnosti sa avganistanskim ratom povezana kada je Džulija Roberts 2007. u filmu *Rat Čarlija Vilsona* glumila njen lik. To je biografska, dramska komedija o troje ljudi koji su pomogli da se raspali polutajni rat u Avganistanu. Džoan je zajedno sa bivšim demokratskim kongresmenom Čarlijem Vilsonom i operativcem CIA Gustom Avrakotosom omogućila operaciju "Ciklon" i program koji je stvoren da podrži i organizuje avganistanske mudžahedine tokom sovjetsko-avganistanskog rata. Njihovi napori su promenili pravac istorije Avganistana, Sovjetskog Saveza i globalnog islamističkog pokreta.

Nakon što se udala za svog drugog supruga, naftaša Roberta Heringa, par je putovao po inostranstvu i dogovarao poslove sa naftom i gasom. Tokom dugih letova njen suprug joj je pričao o situaciji u Avganistanu, iznosio joj je činjenice, brojke i ubedljive argumente.

Do kasnih 1970-ih Džoan Hering je imala tri počasna položaja: bila je počasni konzul Pakistana i Maroka, a takođe je pomagala i pakistanskim seljacima da modernizuju svoje ručno izrađene zanatske proizvode – od prostirki i tkanina do proizvoda od bakra i srebra – kako bi se svideli zapadnim potrošačima. Usput je pozvala uticajne prijatelje u modnoj industriji da dizajniraju haljine koristeći pakistanske materijale.

Džoan je bila i pripadnica hjustonskog konzervativnog društva, politički aktivista, poslovna žena i TV voditeljka – proizvod teksaske nafte i društva "Džon Birč". Ovo društvo je organizacija političkih aktivista koje je sebe opisivalo kao antikomunističku organizaciju sa snažnim religiozno-hrišćanskim naglascima. Ostali je opisuju kao ultrakonzervativnu i radikalno desničarsku organizaciju. Osnovao ju je biznismen Robert Velč 1958. godine, a njegov bliski prijatelj i finansijer bio je otac Donalda Trampa.

Njeno prijateljstvo sa političarima, poput budućeg državnog sekretara Džemsa Bejkera, uvećavalo je njen politički uticaj. Ona je možda najpoznatija po svom političkom odnosu sa bivšim predsednikom Pakistana Muhamedom Zijom ul Hakom, po njihovom dugotrajnom prijateljstvu koje je trajalo od ranih 1970-ih do 1980. Predsednik je jednom u Islamabadu organizovao večeru u njenu čast.

Po svom smelom i provokativnom oblačenju bila je poznata sa teksaskih i njujorških partija i društvenih događaja. Džoan je u jednom intervjuu kroz

Prvu globalizaciju džihada omogućio je palestinski univerzitetski profesor Abdula Azam (na slici), koji je tokom 1980. iz svoje baze u Pešavaru u Pakistanu regrutovao Arape za borbu u Avganistanu. Zbog toga ga nazivaju "duhovnim ocem arapskih Avganistanaca", "šeikom arapskih mudžahedina", "herojem arapskog džihada u Avganistanu"

smeh priznala da je nosila seksi odeću "jer je to bio jedini način da me muškarci saslušaju".

Sve je počelo erotskom vezom Heringove i ekstravagantnog hedonističkog kongresmena Čarlija Vilsona nakon jedne zabave 1980. godine. Afera je prerasla u nešto mnogo više, pa je Vilson u svojoj biografiji naveo da su planirali i venčanje.

ČARLI VILSON I NJEGOVI ANĐELI

Čarli Vilson (Charles Nesbitt "Charlie" Wilson, 1933–2010) bio je demokratski kongresmen uz Teksasa biran u dvanaest mandata od 1973. do 1997. Bio je spoljnopolitički "jastreb" i postao poznat kao vodeći kongresmen koji je odlučujuće uticao na Karterovu i Reganovu operaciju "Ciklon", kojom su mudžahedini u Avganistanu snabdevani naoružanjem i svim drugim vidovima pomoći za borbu protiv sovjetske armije. U parlament Teksasa izabran je prvi put sa samo 27 godina. Tokom cele karijere imao je snažne odnose sa Izraelom, najviše zahvaljujući prelomnom uticaju izraelsko-arapskog sukoba na početku njegove političke karijere 1973. Tokom svog angažovanja u pomoći mudžahedinima u Pakistanu tesno je sarađivao sa izraelskim obaveštajnim službama i vojskom. Vilson je direktno uticao na nivo američke pomoći, a posebno budžete CIA, zbog čega je dobio i počasnu medalju CIA.

U privatnom životu bio je plejboj i to nikada nije skrivao. Dobio je zbog toga nadimak "Sladak život Čarli". Svoju kancelariju napunio je mladim i zgodnim devojkama koje su drugi članovi Kongresa nazvali "Čarlijevim anđelima".

Tokom čitave karijere je veoma mnogo pio zbog čega je patio od depresije i insomnije. Opijanje je postalo posebno teško tokom njegovog angažovanja u Avganistanu. U jednom trenutku bio je primljen u bolnicu u Nemačkoj gde su mu konstatovane brojne srčane slabosti pa mu je naloženo da prestane da pije. Posle konsultacija je prestao da pije žestoka pića, ali je nastavio da pije vino i pivo. Bio je uvek u ženskoj pratnji, osim kada je bio za kongresnom govornicom. Priznao je da je bio u komitetu Kenedijevog centra samo da bi imao mesto za ljubavne sastanke.

Od svog drugog puta u Pakistan on je uvek imao žensku pratnju. U jednom trenutku naveo je jednu od njih da zabavlja njegove domaćine trbušnim plesom. Dovođenje žena u Pakistan bilo je 1987. uzrok napetosti između njega i CIA kada je agencija odbila da plati putne troškove njegove devojke. Vilson je, kao odgovor, smanjio budžet agencije za sledeću godinu.

Vilson je zaveo mnogo žena u svojoj karijeri, one su tvrdile da je bio romantičan i da je bio brižan na sastancima. Govorio je da je voleo život "kao jedan veliki parti", a živeo je po pravilu da "može da ozbiljno obavlja posao, a da ne uzima sebe za ozbiljno". Posle napuštanja kongresa nastavio je da bude pakistanski lobista. Kada je umro, sahranjen je uz sve vojne počasti. U oproštajnom govoru njegov saradnik Džon Ving je rekao: "Nedostajaće svima, od Golanske visoravni do Kiberskog tesnaca, od Kaspijskog mora do Sueca", ukazujući tačno na područje njegovog delovanja koje »

TAJNA VEZA: Džoan Hering sa pakistanskim predsednikom Muhamadom Zia ul Hakom 1983.

se poklapa sa teritorijom "velike igre". Posle službe njegova udovica Barbara pozvala je u kuću mali broj bliskih prijatelja. U dnevnoj sobi, pored skulpture američkog orla, stajale su reči emira Avganistana od 1880. do 1901. Abdura Rahmana Kana: "Moj duh će ostati u Avganistanu, čak i kada moja duša ode Bogu. Moje poslednje reči tebi, moj sine i nasledniče: nikada ne veruj Rusima."

VELIČANSTVENE ZABLUDE

Džoan Hering je zaslužna što su se upoznali Vilson i Zija ul Hak, a to poznanstvo je dovelo do finansiranja pakistanske antikomunističke politike. Ona je bila "američki savetnik od najvećeg poverenja u Zijinoj administraciji". Zija ju je imenovao za svog počasnog konzula u generalnom konzulatu Pakistana u Hjustonu i odlikovao je najvišim pakistanskim civilnim ordenom Tamgha-e-Kuaid-e-Azam. Zasluga za njeno imenovanje pripada generalu i pakistanskom ambasadoru u Vašingtonu Šahizbadi Jakubu Ali Kanu, nepopravljivom romantičaru koji je mogao da recituje stihove na mnogim jezicima.

U svojoj knjizi *Veličanstvene zablude* bivši ambasador i savetnik trojice pakistanskih premijera Husein Hakani opisao ju je kao "poznatu više po glamuru nego po političkoj mudrosti" i da "malo zna o zemlji".

"Ono što smo Čarli i ja radili nije uključivalo nijednog američkog vojnika. Sve što smo učinili da pomognemo Avganistancima jeste da ih naučimo da pomognu sami sebi", rekla je ona. Komentarišući sadašnje američko povlačenje iz Avganistana Heringova je izjavila da su oni tada Avganistancima "dali alate", a da su oni ostatak uradili sami.

Kao član Odbora za budžet, Vilson je u narednih 15 godina obezbedio stotine miliona tajnih sredstava CIA za naoružavanje mudžahedina u Avganistanu.

ŠEIK ARAPSKIH MUDŽAHEDINA

Kao što smo prethodno naveli, Bžežinski i američka administracija su želeli sukob Sovjeta i mudžahedina u Avganistanu, ali to još uvek ne objašnjava kako je došlo do promene u međunarodnoj mobilizaciji borbenih i radikalnih islamista. Ovaj zaokret i prvu globalizaciju džihada omogućio je palestinski univerzitetski profesor Abdula Azam koji je tokom 1980. iz svoje baze u Pešavaru u Pakistanu regrutovao Arape za borbu u Avganistanu.

Zbog toga ga nazivaju "duhovnim ocem arapskih Avganistanaca", "šeikom arapskih mudžahedina", "herojem arapskog džihada u Avganistanu". Dve godine pre smrti napisao je knjigu *Priključiti se karavanu* koja je postala bukvar za svakoga ko je želeo da se pridruži "karavanu", to jest "borbenom džihadu". Azam je bio univerzitetski profesor i mudžahedin od ogromnog značaja za razvoj savremenog islamskog radikalizma, posebno u stvaranju Al Kaide.

Rođen je 1941. na Zapadnoj obali Jordana. Pridružio se palestinskom Muslimanskom bratstvu pre nego što je postao punoletan i bio je uključen u akcije protiv Izraela. Azam je doktorirao fikh (islamska jurisprudencija) na univerzitetu Al Azhar u Egiptu 1973. godine, gde se sprijateljio s liderima muslimanskog radikalizma tog vremena: porodicom Kutb, šeikom Omarom Abd el Rahmanom i Ajmanom al Zavahirijem. Zbog pisma Gamalu Abdelu Naseru u kojem je kritikovao egzekuciju Sajida Kutba bio je pod nadzorom egipatske policije. Postao je predavač na univerzitetu u Amanu, ali je zbog radikalnih stavova morao da ode, pa je svoju akademsku karijeru nastavio kao predavač na univerzitetu Abdulaziz u Saudijskoj Arabiji, gdje je uticao na čitavu generaciju Saudijaca, uključujući Osamu bin Ladena.

Budući da je njegova ideologija oblikovana antiamerikanizmom, antizapadnjaštvom, antinacionalizmom i panislamizmom Sajida Kutba, Azam je uzrok problema muslimanskog sveta video u negativnoj ulozi "kufra" (nemuslimana) koji su bili deo zavere kako bi se "umma" (muslimanska zajednica) sprečila da ostvari potencijal transnacionalne islamske države.

Njegov vatreni antikomunizam i antizapadnjaštvo iskristalisali su se u dve knjige koje je objavio: *Crveni kancer*, u kojoj je detaljnije objasnio zla komunizma i njegove manifestacije u arapskom svetu, i *Arapski nacionalizam*. Obe ideologije, komunizam i nacionalizam, smatra uvozom sa Zapada i jevrejskom smicalicom za slabljenje islama.

RAT PROTIV JEVREJA

"Boljševička revolucija je bila jevrejska u ideologiji, planiranju, finansiranju i izvršenju", tvrdi Azam. "Njen filozof i mislilac bio je Marks, unuk jevrejskog rabina Mordehaja Marksa, a isto tako i Lenjin, koji je promenio Marksove reči u stvarnost i revoluciju." On dalje nastavlja: "Što se tiče finansiranja [revolucije], bilo je jevrejsko; Bruklin u istočnom Njujorku bio je okosnica zavere; Trocki je bio otuda. Ovo područje je i dalje centar za jevrejske zavere za uništavanje čovečanstva." Pošto su, ukratko, "sve komunističke revolucije u svetu jevrejske", ne čudi da su "Jevreji orkestrirali organizaciju i formiranje Komunističke partije u arapskom svetu; oni su njeni vođe i planeri." U knjizi se na nekoliko mesta osvrće i na Jugoslaviju, kao zemlju koja je počinila pokolje muslimana i koja truje islamske države komunizmom i nacionalizmom.

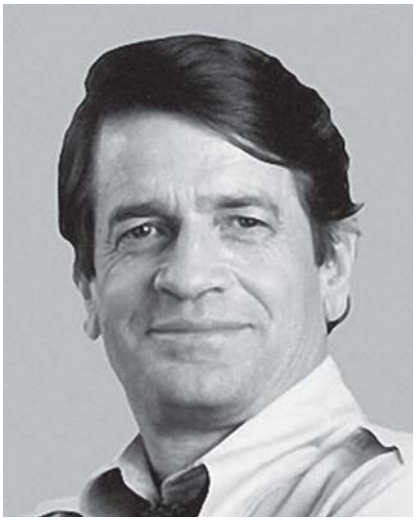
Neko vreme nakon objavljivanja *Crvenog kancera*, godinu ili dve kasnije, Azam je napisao sličan, ali kraći tekst, pod naslovom "Arapski nacionalizam". On povezuje i arapski nacionalizam i panturcizam sa stranim uticajima koje opet kontrolišu Jevreji. "Oba nacionalizma su podignuta u stranim zemljama; arapski nacionalizam je nastao u američkim umovima i na američkom univerzitetu, dok je panturcizam

nastao u masonskim i jevrejskim krugovima pod nadzorom španskih, poljskih i italijanskih Jevreja." On dodaje da su "svi arapski nacionalistički lideri bili nemuslimani... hrišćanskog porekla".

Ovi stavovi ga nisu omeli da više puta boravi u SAD, gde je prvi put 1977–1978. sreo studenta Osamu bin Ladena, ni da tokom 1981. održi preko pedeset predavanja kojima je propagirao borbu protiv judeo-komunističkog zla koje preti islamu.

Nakon što je isključen sa predavačkog mesta na Univerzitetu u Jordanu 1980, kratko vreme je proveo u tadašnjem centru panislamizma u Zapadnoj Saudijskoj Arabiji, u trouglu Meka–Medina–Džeda, gde je odlučio da se uključi u vojnu borbu, ali nije bio siguran koju. On je na kraju suzio izbor na dve opcije: Jemen ili Avganistan, pošto se u obe zemlje vodila borba protiv komunizma koji je mrzeo. Hteo je da ide na bojište da počne da "praktikuje svoj poziv, džihad".

Kada je u septembru 1981. doputovao u Pešavar, prizori sa avganistanske granice ostavili su na njega dubok utisak: "Kad sam stajao na vrhovima Avganistana nisam mogao da verujem! Bio sam Palestinac, trpeo sam uvek nanovo poraze u arapskom svetu. Tu sam video pobe-

KLJUČNA POMOĆ ZA MUDŽAHEDINE: Kongresmen Čarli Vilson

de i video sam sebe na vrhu. Nisam mogao verovati." Avganistanski džihad, bio je sada ubeđen, bio je "početak renesanse (nahda)" i potencijalna "istorijska prekretnica za svet u celini".

DŽIHADISTIČKA ČUDESA

Azamovi prvi izveštaji iz Avganistana nisu bili ni o političkoj situaciji, niti o potrebi za stranim borcima. Bili su o "božanskim čudima" za koja je tvrdio da su se učestalo dešavala na bojnom polju. Tokom 1980-ih Azam je pisao opširno o natprirodnoj dimenziji džihada na način na koji niko pre njega od modernih islamističkih pisaca nije činio. On je zabeležio duži katalog čudesa na bojnom polju: pobedu 350 mudžahedina protiv 5000 Rusa i 40 aviona, gde su Rusi izgubili 3364 vojnika, a mudžahedini samo 40. Tu su mudžahidini rušili ruske lovce kamenčićima ili samo molitvom, vojske duhova su pomagale brojno nadjačanim borcima, životinje su unapred upozoravale na bombardovanje. Bilo je i priča o misterioznim stvarima koje su se događale u telima poginulih boraca: njihova krv miriše na mošus, a tela se uopšte ne raspadaju i zraci svetlosti izviru iz njihovih grobova. Njegova knjiga o čudesima postala je klasik džihadističke literature i nezaobilazan priručnik za sve koji se pripremaju za "put mučenika".

Tema je zaokupljala maštu ljudi i sugerisala da je avganistanski džihad omiljen Bogu i stoga vredan podrške. Azamovi zapisi o čudima (karamat) i mučeništvu postavili su temelje sunitske džihadističke kulture mučeništva koja postoji i danas. Azamovi spisi o natprirodnom uključivali su dve različite, ali blisko povezane teme: čuda koja se dešavaju u vezi sa bitkom i čuda izazvana mučeničkom smrću. U to vreme nisu svi avganistanski komandanti bili spremni da prime nepoznate i neobučene ratnike koji su dolazili sa strane. »

UJEDINJENI U DŽIHADU: Mudžahedini u Avganistanu 1987.

KLJUČNI SAVEZNIK

Džalaludin Hakani komandovao je mudžahedinskom armijom od 1980. do 1992. Njemu se pripisuje zasluga za regrutovanje stranih boraca. Dvojica najpoznatijih džihadista su dvojica dobro poznatih Arapa – Abdula Azam i Osama bin Laden – koji su počeli svoju karijeru kao dobrovoljci kod Hakanija, gde su obučeni da se bore protiv Sovjeta. Al Kaida i Hakani mreža razvijale su se paralelno i ostale su isprepletane tokom svoje istorije. Tako je ostalo do danas. Odnosi Hakani mreže sa Al Kaidom sežu sve do vremena formiranja Al Kaide. Značajna razlika između dve organizacije jeste da su ciljevi Al Kaide globalni, tako da ona koristi globalna sredstva, dok su Hakani jedino zainteresovani za Avganistan i region paštunskog plemena. Džalaludin Hakani bio je više zainteresovan za uticaj islamskog zakona u Avganistanu nego za globalni džihad. Bez obzira na to, Hakani su uvek bili upoznati sa ciljevima i namerama Al Kaide.

Džalaludin Hakani je uspostavio prve kontakte sa arapskim strukturama koje su bile voljne da finansijski, psihološki, politički i obaveštajno pomognu avganistanske mudžahedine. Za razliku od drugih avganistanskih komandanata, Džalaludinovi rani kontakti sa zemljama Zaliva nisu se ograničavali samo na traženje finansijske pomoći. Hakani su bili posebni po svojoj ranoj i doslednoj spremnosti da prihvate Arape koji traže učešće na bojnom polju, a Loja Paktia u kojoj dominiraju Hakani bila je najčešća destinacija za Arape koji su prešli Pešavar 1980.

Džalaludin Hakani bio je ključni američki i pakistanski saveznik u otporu Sovjetima. Čarli Vilson bio je toliko obuzet Džalaludinom Hakanijem da ga je nazvao "božanskom personifikacijom". Čovek koga je Vilson jednom opisao kao "personifikovanu dobrotu", Džalaludin Hakani, dugo je bio kanal za saudijske dobrovoljce, a CIA godinama nije imala problema sa takvim udruženjima. Osama bin Laden bio je jedan od onih dobrovoljaca koji su se često mogli naći u istoj oblasti u kojoj je Vilson bio počasni gost Hakanija. Kao omiljeni komandant CIA, Hakani je svakog meseca primao vreće novca iz baze u Islamabadu. Mreža Hakanija danas je okosnica talibanskog pokreta koji je nasledio američke vlasti u Avganistanu.

PRVA OBAVEZA NAKON VERE

Džalaludin Hakani i Azam bili su veoma bliski – Azam je čak vlastitu oporuku napisao u Hakanijevoj kući. Do prekretnice u Azamovom delovanju i stvarnog pretvaranja džihada u globalni fenomen dolazi 1984. Tada će se nova forma džihada iskristalisati na ideološkom i organizacionom planu, a u obe će Azam imati najvažniju ulogu. Veliki deo Azamove slave počiva u njegovoj revolucionarnoj inovaciji u doktrini džihada. On je u fatvi "Odbrana muslimanskih zemalja, prva obaveza nakon vere" iz 1984. rekao da je podrška avganistanskom džihadu individualna dužnost (fardajan) koju imaju svi radno sposobni muslimani širom sveta, pa stoga ne zavise od dozvole roditelja ili vlade da dođu i ponude pomoć. Fatvu je podržao među radikalnim islamistima veoma uticajni veliki muftija Saudijske Arabije Abdel Aziz bin Baz.

Hakani je još 1980. izjavio u listu "Al Etihid" da je pomoć avganistanskoj borbi obaveza svakog muslimana, ali je mislio na finansijsku i moralnu pomoć, a ne na borbeni džihad. Azam je u ovome možda pronašao ideju i pravac razmišljanja, ali iako Hakanijeva izjava nije poprimila isti tehnički i pravni oblik kao Azamova fetva iz 1984. godine, ipak je bila inovativna na svaki mogući način. Razlika je bila u tome što je Hakani imao sredstva i praktične načine kojima je mogao direktno da olakša učešće arapskih boraca u "džihadu".

Azam je u uvodu objasnio da je napisao fatvu koja je prvobitno bila znatno duža i pokazao ju je šeiku Abdulu Azizu bin Bazu. "Pročitao sam mu je, on ju je poboljšao i rekao: 'Dobro je.' Zatim se saglasio s njom. Ali, predložio mi je da je sam skratim i da napišem uvod sa kojim bi trebalo da se objavi, pošto je on bio zauzet, bila je sezona hadža, pa nije imao vremena da ga ponovo pregleda. Zatim je šeik u džamiji Ibn Ladne u Džedi i u Velikoj džamiji u Rijadu izjavio da je džihad od danas 'fard ajin' (globalna obaveza)", opisao je Azam u uvodu fatve koja je štampana 1985. godine.

USLUŽNI BIRO DŽIHADA

Azamova fatva i njegov MAK imali su odlučujuću ulogu u stvaranju pokreta "globalnog džihada". MAK ili Maktab al Khidamat, odnosno Maktab Khadamat al Mujahidin al 'Arab, bila je organizacija koju su 1984. osnovali Abdula Azam, Vael Hamza Julajdan, Osama bin Laden i Ajman Zavahiri a najednostavnije bi se mogla prevesti kao "Uslužni biro".

Zadatak organizacije bio je da prikuplja sredstva i regrutuje strane mudžahedine za rat protiv Sovjeta u Avganistanu. Ideja za osnovanje MAK-a nalazila se u projektu Badr. Badr projekat bio je pokušaj da se podstakne saradnja između avganistanskih mudžahedinskih stranaka tako što bi se njihovi pripadnici zajedno obučavali, a Azam bi bio "duhovni lider" logora. Pošto je znao da je više arapskih džihadista bilo spremno da se bori i da se nalaze na pakistanskoj strani, odlučio je

da ih uključi u obuku zajedno sa avganistanskim mudžahedinima. Tako je Badr projekat poslužio integraciji arapskih boraca među avganistanske mudžahedine. Istovremeno, stvorio je mrežu iz koje je iznikao Uslužni biro.

Glavna prepreka je na početku bilo finansiranje. Azam nije imao nikakav sopstveni novac, a postojeći donatorski tokovi bili su usmereni na avganistanske mudžahidine. Na njegovu sreću se "džihadski kapitalista za rizik" pojavio tog proleća u Pešavaru a zvao se Osama bin Laden. Dvadesetsedmogodišnji sin najuspešnijeg građevinskog magnata Saudijske Arabije imao je pristup značajnim resursima. Pored uštede, Bin Ladin je dobijao godišnju porodičnu stipendiju od oko 200.000 dolara. To je bio dodatak novcu koji je on mogao da dobije od svoje bogate porodice i prijatelja u kraljevstvu. On je bio čovek koji je lako mogao da stavi gotovinu na sto iz razloga u koje je verovao.

Kao omiljeni komandant CIA, Hakani je svakog meseca primao vreće novca iz baze u Islamabadu. Mreža Hakanija danas je okosnica talibanskog pokreta koji je nasledio američke vlasti u Avganistanu

KLICA AL KAIDE

Bin Laden nije bio novajlija u avganistanskom džihadu. On je od 1979. godine redovno odlazio u Pakistan kako bi dao novac za avganistanske mudžahidine preko Jamaat e Islami, pakistanskog ogranka Muslimanske braće. To je bila samo finansijska podrška jer, kako svedoči sam Osama bin Laden, islamske zemlje nisu imale zvaničan stav prema Avganistanu. I u Saudijskoj Arabiji je vladao opšti oprez "jer nismo bili upoznati sa džihadom ili oružanom podrškom pa smo tajno otišli i tajno se vratili", naveo je Bin Laden. To je trajalo sve do 1984. godine. Do tada se Bin Laden nije pojavljivao u Pešavaru, jer su saudijske vlasti i njegova majka bile protiv. Tek kada je u maju 1988. ubijeni i raskomadani saudijski novinar Gamal Kašogi o njemu objavio seriju tekstova u "Al Majali" i "Arab njuzu", Osama bin Laden je za "avganistanske Arape" postao obavezan lik sa postera.

Azam je ubedio Bin Ladena početkom 1984. da poseti Pešavar i to je bila prelomna tačka u Bin Ladenovom uključivanju u avganistanski džihad. Bin Laden je predložio da se obrazuje biro koji bi primao arapske dobrovoljce i da potpuno snosi troškove za 50–60 arapskih porodica koje bi Azam izabrao. Azam je u septembru 1984. počeo praktičan rad na stvaranju Uslužnog biroa zajedno sa nekolicinom arapskih sunarodnika koji su bili uključeni u Badr projekat. Abdula Azam je nesumnjivo bio najuspešniji promoter avganistanskog džihada u međunarodnoj muslimanskoj javnosti i njegovi napori doveli su veliki broj mudžahedina u Pešavar, tokom druge polovine 1980-ih godina.

Tokom rata protiv Sovjeta u Avganistanu, Uslužni biro igrao je minimalnu ulogu, obučavajući malu grupu od 100 mudžahedina za rat, ali sa prikupljenih milion dolara iz muslimanskih izvora. Biro je održavao veoma bliske odnose s pakistanskom obaveštajnom službom ISI, preko koje je obaveštajna služba Saudijske Arabije Al Mukhabarat Al A'amah usmeravala novac mudžahedinima. MAK je plaćao avionske karte novim regrutima koji su leteli na obuku u Avganistan. Biro je takođe blisko sarađivao sa grupacijom Gulbidina Hekmatjara Hezb e Islami koja je delovala u grupi poznatoj kao Pešavar 7.

Azam se, međutim, razlikovao od vođa drugih grupa u razmišljanju kako je najbolje da se ovi dobrovoljci stave u službu avganistanske borbe. Sajaf i Hekmatjar, iako su bili prezadovoljni zbog finansijske podrške koju su privukli Azam i njegova organizacija, nisu hteli da uključe neproverene i suvišne strance u stvarne bitke u Avganistanu. Kako su gostinske kuće u Pešavaru i kampovi za obuku u pakistanskim plemenskim područjima MAK-a bili prepuni novodošlih arapskih boraca, sve veći broj ovih ljudi bio je frustriran ograničenim kapacitetima MAK-a da olakša pristup ratištu.

Ova frustracija je na kraju dovela do raskola između Azama i njegovog bogatog pokrovitelja Osame bin Ladena, koji je u Paktiji osnovao logore koji će prerasti u Al Kaidu. Ovi logori nalazili su se duž linija snabdevanja Hakanija i blizu mesta epskih borbi Hakanija protiv sovjetskih snaga. Tako je u Paktiji pod kontrolom Hakanija, a ne u Pešavaru, obavljena međunarodna mobilizacija kojoj je Azam dao signal i koja se pretvorila u globalni džihadistički pokret.

MAK je bio preteča Al Kaide i bio je od ključne važnosti za stvaranje mreže podrške i regrutovanja kojom se koristila Al Kaida 1990. godine. To je bila militarizovana humanitarna organizacija. Kada je krajem 1980. Azam upitan kako je Uslužni biro doprineo džihadu, on je ponudio 13 razloga, a prvi je da je pitanje islamskog džihada u Avganistanu pretvorio u "globalni islamski problem". Nije bio zanemarljiv ni rad na prikupljanju podataka o tome šta se doista događa u Avganistanu. Da bi to ostvario, slao je misije ili "karavane", kako ih je zvao, koje je činilo nekoliko arapskih mudžahedina u pratnji Avganistanaca koji su bili vodiči u različite delove unutrašnjosti zemlje.

Azamovom likvidacijom 1989. uz pomoć 20 kilograma trotila u jednom automobilu, okončana je prva faza globalizacije džihada, ali ona nije prestala. Azam je dobio naslednika, jednog od regruta iz svojih borbenih kampova. ¶

(nastavak u sledećem broju)

ČOVEK, ZEMLJA,

Nedavna Krajinska berba bila je jedan od upornih pokušaja da se ožive Rajačke i druge pivnice Negotinske Krajine koje se nalaze na preliminarnoj UNESKO-voj listi Svetske kulturne i prirodne baštine

"Cak, cak..."! U zoru četvrtog septembra, pod vedrim nebom, makaze su proradile u vinogradima Negotinske Krajine, na tromeđi Srbije, Bugarske i Rumunije, i označile početak berbe grožđa. "Beremo sortu crna tamjanika, našu autohtonu, ona prva sazri. Izostavimo svaki treći-četvrti red gde je merlot, njega ćemo kasnije. On oplođava crnu tamjaniku koja ima ženski cvet, zato ga zovemo švaler", objašnjava nasmejano Desanka, jedna od beračica, u crnoj suknji, cvetnoj majici i sa kačketom, dok stoji na plodnoj padini idealne kosine, sa pogledom na brda koja se prostiru unedogled. Beru uglavnom žene, za dvadeset evra na dan. Vesna, menadžer vinograda, beskompromisna je, sve proverava pre utovara na traktor, ne ispuštajući cigaretu iz usta. "Sporo ide ove godine jer je bila velika suša, pa mora iz svakog grozda da se otklone suva i nezrela zrna", kaže Vesnin otac Ljoška, raseljen iz Dalmacije, koji sa porodicom već 23 godine živi u obližnjem selu Rajac.

U podnožju, u vinariji "Raj", tridesetjednogodišnja Kristina Lukić, enolog, nestrpljivo čeka prve gajbe i sprema hranu za kvasac koji će šećer pretvoriti u dioksid i alkohol tokom fermentacije. Tek oko 11 sati stiže traktor. Grožđe se kotrlja pravo u mašinu koja odvaja peteljke i mulja ga, pa "kljuk" putuje crevom pravo u prohromsku inoks burad gde će stajati nekoliko dana dok ne dođe vreme da

GROŽĐE

KULTURNO DOBRO:
Ostaci pivnice
Foto: M. Čubrilo

se odvoji kožica i nastane šira, a potom s vremenom vino.

U Negotinskoj Krajini vinova loza se gaji još od Rimskog carstva. Filoksera, koja je krajem 19. veka uništila vinovu lozu u zapadnoj Evropi, mimoišla je Negotinsku Krajinu. Stanovnici su iskoristili tu priliku, unapredili vinogradarstvo, i uspeli da u Evropu izvezu svoje autohtone sorte grožđa – crnu i belu tamjaniku, bagrinu, prokupac, začinjak... Tadašnjem uspehu su pomogla i svojstva vina: veliki procenat alkohola, šećera i tanina, što je idealno za dug transport. Na svetskim vinskim izložbama u Bordou i Londonu dobili su mnoge medalje. Tada su podignute i slavne "pimnice", kako meštani nazivaju pivnice, kamene vinske podrume za preradu i čuvanje vina i rakije. Opstale su Rajačke, Rogljevačke, Štubičke i delimično Smedovačke, Trnjanske, Sikolske i Bratujevačke, a nestale su Badnjevske, Rečanske i Mokranjske.

BONŽIROVI, O'KONOROVI

Posle Drugog svetskog rata vinogradi su počeli da se koriste za industrijsku proizvodnju u okviru kombinata "Krajina vino". Zbog otežane ekonomske situacije sedamdesetih godina i izostanka podrške malim vinogradarima, stanovnici su napuštali Krajinu i pivnice ostaju opustošene. U Rajcu je danas 50 gazdinstava, a početkom prošlog veka bilo ih je 350. Međutim, tradicija nije izumrla, čak se u poslednje vreme i obnavlja. I ove godine je obeležen početak berbe grožđa u Rogljevačkim pivnicama u okviru manifestacije Krajinska berba. Izašlo se u vinograde, devojke u nošnjama gacale su grožđe u ogromnoj bačvi okićenoj cvećem, izabrana je najlepša devojka, šetkalo se vijugavim i uskim uličicama, ručalo za drvenim stolovima ispred pivnica, postavljeni su sa ukusom drveni štandovi za degustaciju vina, rakija, kolača. Organizovan je i »

veoma skladan kulturno-umetnički program na glavnom trgu Rogljeva, oko bunara i duda, u okviru koga su gostovala kulturno-umetnička društva, pa i Biljana Krstić & Bistrik bend, kao i knjaževački orkestar Zlatne trube. Za divno čudo, ni trunke kiča.

Ne samo da se na taj način neguje deo nematerijalne baštine, već je jasno da se poslednjih godina proizvodi sve kvalitetnije vino. U leto 2008. godine u Rogljevo su se doselili Siril Bonžiro (Cyrille Bongiraud), stručnjak koncepta teroara (prirodni faktori vinograda) i njegova supruga Estel (Estelle), ćerka poznatog vinara iz Burgundije, i podigli su "Francusku vinariju". Sada poseduju pivnicu u Rogljevu i vinograd od osam hektara, a proizvode 25.000 boca vina bez aditiva, sa minimalnom količinom sumpora. "Tajna", "Obećanje"... kupuju se u Francuskoj, Belgiji, Luksemburgu, pa i u Kanadi i Japanu. "Ovde je jedno od najlepših mesta za proizvodnju vina u Evropi! Zemljište je specifično, kao i klima, topla, ali sa veoma hladnim noćima. Nažalost, tokom perioda industrijske proizvodnje ljudi su ovde potpuno zaboravili šta je kvalitet u vinu i sad je neophodno da se podsete kako je to bilo kad je vino pravljeno na stari tradicionalni način. Najvažniji je upravo taj kontakt čoveka sa zemljom, grožđem, vinom, umeće. Rezultat su vina koja imaju svoj identitet, specifičnost, harmonična su, sa lepim kiselinama, mineralna, bez gorčine", kaže Siril Bonžiro.

Slična je i priča Ljubinke – Beke i Majkla O'Konora (Michael O'Connor), vlasnika već pomenute vinarije "Raj". "Upoznali smo se 1984. godine u Zaječaru, ali su nam se nakon toga putevi razišli. Dvadeset godina kasnije, Majkl je došao istim vozom i ovaj put ostao", sa velikim osmehom priča Beka. "Došli smo u Rajac 2011. godine kao gosti, upoznali jednu generaciju vinogradara koje sada skoro da više nema, i odlučili da ostanemo i otvorimo vinariju iako ništa nismo znali o tome. Ja sam ekonomista, a Majkl stručnjak za medicinske usluge u kriznim područjima." Njihova vinarija "Raj" sada sa 11 hektara zemlje proizvodi 47.000 litara vina godišnje. Nedavno se iz Hamburga vratila Bekina ćerka Smiljana, što je takođe dobar znak, a kod njih je i već pomenuta Kristina Lukić, poreklom iz Kruševca, koja je u Italiji studirala enologiju i vinogradarstvo a iskustvo stekla u Francuskoj, u Šampanji.

Takvih primera ima sve više. Nedavno su Srpska pravoslavna crkva i manastir Bukovo kupili dve pivnice u Rajcu a šuška se da će nastaviti u tom pravcu, dakle da vinogradi prelaze u njihove ruke, kao i da ih kupuju i članovi Vlade. Većina vinogradara radi u teškim uslovima. "Ovog leta smo ostali bez kapi vode, kanalizacije nema, struje tu i tamo, vapimo za podrškom institucija", kaže Dana iz Smedovca, tehničar na rengenu u penziji, koja je obnovila pivnicu svog čukundede. Obrađuje 2,5 hektara i proizvodi organsko pitko vino. Većina pivnica je ruinirana, a selo je pusto. Na vratima svake kuće i pivnice ređaju se umrlice. "U Rogljevu je ostalo svega 40 stanovnika, a u Rajcu 200", žali se Goca, vlasnik veličanstvenog "Dunjinog konaka", koja će po svoj prilici morati da proda kuću iz 1934. godine jer nema novca da zameni krov i renovira dedovinu.

OBEĆANJA

Iako je na otvaranju Krajinske berbe narodni poslanik iz Negotina Mladen Bošković, prvenstveno se zahvaljujući predsedniku Aleksandru Vučiću, najavio ulaganja u infrastrukturu, asfaltiranje, elektrifikaciju, kolsko-pešačke staze itd., novac obezbeđuju EU i nemačko Savezno ministarstvo za ekonomsku saradnju i razvoj, a sprovodi GIZ. Projekat "EU za kulturno nasleđe i turizam"

OBNOVA TRADICIJE: Detalji sa Krajinske berbe; Desanka; Kristina Lukić
Foto: GIZ i M. Čubrilo

usmeren je na razvoj turizma: EU je odvojila 15 miliona, a nemačka vlada 1,6 miliona evra.

Nadu da će Negotinska Krajina oživeti daje i činjenica da su se 2010. Negotinske pivnice našle na UNESKO-voj preliminarnoj listi Svetske kulturne i prirodne baštine. Štubičke pivnice i Rajačko groblje proglašeni su kulturnim dobrom još 1980, a Rajačke i Rogljevačke pivnice 1983. godine, kada su sve kategorisane kao prostorna kulturno-istorijska celina od izuzetnog značaja za Republiku Srbiju, a Republički zavod za zaštitu spomenika kulture započeo je proces njihove obnove i revitalizacije. Pa ipak, bez obzira na sve to, zbog nedovoljnih sredstava koja su se iz godine u godinu smanjivala, pa i nestajala, nije mnogo urađeno. Danas je veliki broj pivnica devastiran, urušen ili sklon padu. UNESKO je prepoznao njihovu posebnost prvenstveno zato što su one dokaz kontinuirane vekovne prakse vinogradarstva u negotinskom kraju, i zbog njihove arhitekture. Kuće su zidane od kamena, mada se tamo zidalo od blata i drveta, a sezonska naselja za proizvodnju i čuvanje vina odvojena su od naselja za stanovanje. Svaka pivnica predstavlja ambijentalnu celinu, ima svoje svete lokacije, sveto drvo – obično dud, kameni krst, svečani sto... Izuzetnost je i da su pivnice podigli doseljenici iz Velike Hoče sa Metohije, tokom velikih seoba početkom 18. veka. Doneli su tradiciju vinogradarstva i način gradnje kuća, kao i običaje, verovanja i zanate.

Koje su šanse da negotinske pivnice zaista postanu deo Svetske baštine pod zaštitom UNESKO-a? "To je veliki zalogaj za Srbiju, ali je moguć, ako se potrudimo", smatra Estela Radonjić, konzervator savetnik iz Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture. "Najveći izazov je kako zadržati autentičnost prostora. U poslednjih desetak godina znatno se promenila vlasnička struktura, više od 20 odsto pivnica sada je u vlasništvu ljudi koji nisu iz ovog kraja i ne bave se vinogradarstvom, a da bi pivnice bile upisane na listu UNESKO-a, neophodno je da se nastavi sa proizvodnjom vina i rakija, poželjno od autohtonih sorti, i da postoji stanovništvo koje tu živi i neguje celokupnu baštinu. Nažalost, kada se menja namena pivnica i narušavaju originalna arhitektura i ambijentalna celina, Zavod može da donese rešenje o zabrani, vraćanju u prvobitni izgled, ali mi, a ni Ministarstvo kulture, nemamo mehanizme da vlasnike kulturnih dobara primoramo da ispoštuju zakon."

Estela Radonjić ističe i da je "za bespravne radove nadležno Ministarstvo građevine, ali u Srbiji postoji malo građevinskih inspektora pa je za negotinske pivnice nadležan inspektor stacioniran u Čačku. Već više decenija najveći deo budžeta Ministarstva kulture opredeljenog za nepokretna kulturna dobra (nekada i više od 90 odsto) odlazi na zaštitu sakralne arhitekture. Neophodno je da se olakšicama, subvencijama, kreditima pospeše vlasnici kulturnih dobara da ih čuvaju. Na primer, Zakon o budžetskom sistemu ne prepoznaje vlasnike nepokretnih kulturnih dobara (a oko 70 odsto nepokretnih kulturnih dobara je u privatnom vlasništvu), što nam otežava mogućnost da ulažemo u očuvanje i zaštitu negotinskih pivnica. Takođe, konzervatorski radovi na kulturnim dobrima nisu izuzeti iz Zakona o javnim nabavkama i već više od 10 godina radove na kulturnom nasleđu ne obavlja služba zaštite već firme koje dobiju javnu nabavku. Veliki je problem nedostatak majstora tradicionalnih zanata. Na primer, nema tesara koji zna da isteše iz debla šindru. Nema ni firme u Srbiji koja proizvodi ćeramidu, a jedan od najvećih izazova obnove pivnica je kako zameniti dotrajali krovni pokrivač a ne narušiti autentičnost i ambijentalni značaj kada na tržištu nema tradicionalne ćeramide."

Novi zakon o kulturnim dobrima, iako se na njemu radi dvadeset godina u više pokušaja, još uvek nije donet, a i poslednji nacrt ne garantuje da će ovi problemi biti rešeni. Pomoćnik ministra turizma Aleksandar Rogićević je na otvaranju Krajinske berbe najavio da "ćemo za dve-tri godine prestići Istru". A u međuvremenu se planira popločavanje ambijentalnih celina pivnica krupnim kamenom kao u beogradskoj Knez Mihailovoj... ¶

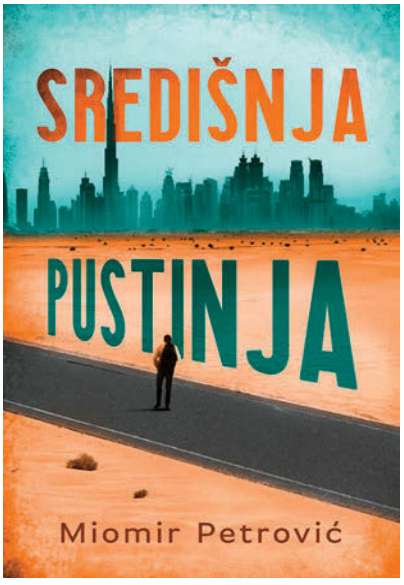
MILICA ČUBRILO FILIPOVIĆ

Korenje u pesku

O pustinji kao idealnom mestu za balkanske narode zato što zbog vrućine tamo nemaju snage da se sukobljavaju, i što više piju i krkaju svinjetinu manje osećaju da su u Arabiji

Iskustvo i utisak o delovima sveta u koje nije imao, a verovatno ni neće imati prilike da kroči, čitajući čovek može da stekne iz knjiga. O Dablinu, na primer, iz Džojsovih romana i priča, o Maroku iz Kamijevog *Stranca*, Sibir se nudi kod Solženjicina, jezero Komo u Valjarevićevom romanu *Komo* – moglo bi ovako u beskraj. Čemu ovaj uvod? Zbog Ujedinjenih Arapskih Emirata Miomira Petrovića.

Naime, njegov najnoviji roman *Središnja pustinja* ujedno je i četvrti (*Persijsko ogledalo*, *Arhipelag*, *Libansko leto*) u kome su Emirati scenografija radnje romana, isto koliko i jedan od njenih pokretača i učesnika. Elem, u tako oživljenom okruženju (sve deluje realno i opipljivo: od peska, vreline, vetra, zvezda, tišine, torte, viskija, molitve petkom, do *hi-tec* građevina) živi grupa ljudi spojena svojim poreklom, državama bivše Jugoslavije. Jedan od njih u šali kaže da je pustinja idealno mesto za balkanske narode zato što zbog vrućine nemaju snage da se sukobljavaju, i što više piju i krkaju svinjetinu manje osećaju da su u Arabiji.

Središnja pustinja nije jugonostalgična knjiga niti o onom čega nema, već o globalnoj i unutrašnjoj pustinji. Pa ipak, zašto Srbinu i Hrvatu u stranoj državi ne smeta što su Srbin i Hrvat? Da li likovi ove knjige uopšte žele da se prilagode, da li mogu da uživaju u Arabiji? Kako se osećaju njihova deca? Šta o došljacima misle Emiraćani?

Središnja pustinja je rezultat ličnog iskustva Miomira Petrovića tokom profesure na najvećem državnom univerzitetu u Emiratima, Higher College of Technology. Za "Vreme" je izdvojio sledeće detalje.

O DOKUMENTU KAO IZVORU ZA FIKCIJU

"Sâm sam mnoge gradove ili područja čulno i vibrantno proživljavao kroz kvalitetnu književnost mnogo pre nego što sam ih fizički posetio. Često se dešavalo da sam ih bolje i dublje doživljavao kao čitalac nego kao putnik namernik. Možda je to osnovna pozicija pripovedača: možda Emirati, Dubai i Fudžeira i nisu toliko fascinantni, grozni, lepljivi, divni, radosni i tragični kao što je to pulsacija pisca uvidela. U savremenoj književnost zaista retko možemo naići na Prostor kao jedan od nekada najvažnijih normativa romana.

Naratologija nas uči da je prostor važan koliko i tretman vremena, likovi ili interrelacije među likovima. Meni je prostor uvek izuzetno važan kao piscu. Otuda sam u ovih dvadeset romana koliko sam objavio izgleda češće govorio o nekim drugim meridijanima nego o Beogradu. Možda je to i normalno za Beograđanina u književnosti. Niste toliko željni domicilnog prostora jer je vaš. Kada dođete sa strane, a čini mi se da je to posebno srpski slučaj, odmah pokušavate da se preurbanizujete, supkulturalizujete.

Meni su putovanja, kao nekom Sinbadu lutalici, uvek bila veća inspiracija. Naročito su Emirati interesantno područje za takvo pretraživanje duše: to je kičast i glamurozan foto-tapet čije krajeve je lako odlepiti i iza njega videti moderno ropstvo na gradilištima, sagledati gladnu i na propast osuđenu Indiju, Pakistan ili Filipine... To je ono što pisca može i mora da intrigira, za razliku od Burdž Kalife koju je lepo gledati petnaest, dvadeset sekundi. I ne više od toga. Razumeti prostor, ljude i običaje u njemu, shvatati uslovljenosti a ne samo suditi o njima. Ovo je moj četvrti roman inspirisan Orijentom, možda je s vremenom moje razumevanje Bliskog istoka sazrelo na pravi način."

O PRILAGOĐAVANJU

"Prvo stoji pitanje da li Evropljani, ekspati u Arabiji, uopšte žele da se prilagode. Anglo-atlantski modalitet razmišljanja koji više nije rezervisan samo za protestante, baštinike kolonijalne prošlosti svoje otadžbine, već je prenet na više-manje sve Evropljane. U mnogo čemu ih sputava da se približe onom drugom. S druge strane, ni Arapi, toliko dugo tretirani u medijima tzv. civilizovanog sveta kao musavi teroristi, nisu previše spremni za bliske susrete. Pokret Nesvrstanih je bio poslednje uporište arapskog sveta koje je pružalo kakvo-takvo dostojanstvo afričkim i bliskoistočnim narodima. Danas su oni ili nevoljni saveznici Amerike ili motivisani protivnici. Emiraćani su, naravno, nevoljni saveznici. To ih ne čini previše otvorenim za prijateljstvo sa ekspatima.

Ekspati se pak dele na dve grupe. U prvoj, većinskoj su sadisti i samoživi ljudi ogrezli u potrošačkom vrednovanju života, oni se prema ubogim Indijcima i Pakistancima odnose kao prema svojim robovima. Sa Emiraćanima su snishodljivi, mada u dubini duše prezrivi, jer ta njihova nafta omogućava da u Dubaiju žive onako kako nisu mogli ni da sanjaju u Glazgovu ili Mančesteru. Druga grupa su oni nostalgični: narodi sa juga Evrope koji prave male zajednice i koji se ne osećaju dobro u matrici ugnjetavanja manje plaćenog, servisnog osoblja. Mene je južnjački višak empatije približio eksjugoslovenskoj "porodici", a ne jezik ili običaji. Mada je među Jugoslovenima najviše Srba pa tek onda Bošnjaka.

Foto: Maja Vukomanović

U gradu u kome sam živeo, svake subote ujutru sam doručkovao u grčkoj pekari. Na deset kvadratnih metara tamo živi mala Grčka, vrte se brojanice, puši se, galami, grčka deca vam se penju po stolovima, uvek su tu neki starci u kariranim košuljama koji raspredaju prežvakane istorijske priče... i onda se začuje spev mujezina sa minareta džamije s druge strane ulice. Na sekund shvatite da niste u Grčkoj. Potom se sve nastavi. Mala Grčka poput one u Njujorku, Torontu, Sanjtago de Čileu, Melburnu... Vlasnik Mihaelis se zabrinuo kada smo otišli u Beograd na odmor. Pitao nas je zašto nismo najavili da putujemo preko leta. Laknulo mu je kada nas je opet video. Neće vam se to nikada desiti sa poznanicima na severu Evrope."

O NOSTALGIJI

"U pustinji, pet hiljada kilometara daleko od Evrope, ljudi su pet hiljada kilometara daleko od bivšeg Ja, pa se sve, pa i bivše Ja, čini mnogo idealnijim. To je *homesickness* za odnosima, oblikom komunikacije, emocijama, ukusima i mirisima rodnog kraja. Mnogo više na čulnom nego na političkom nivou. Emirati, u kojima su emiri vlasnici svega materijalnog i nematerijalnog, a ne država ili ne daj bože građani, nisu nikakvo demokratsko društvo. Često vam se učini da je ova razlupana, vazalna Evropa i dalje mnogo civilizovanija i demokratičnija od Bliskog istoka. I svi smo mi tamo deo nekog trgovačkog karavana, probijamo se iz nekog materijalnog interesa po pustinji. Sve tamo putuje, klati se sporo poput kamile, ne zadržava se. Ne može se pustiti korenje u pesku. Na nekim drugim područjima i može, u Emiratima imate utisak da su i Arapi u prolazu.

Ukoliko je glavni junak alter ego pisca – a stepen te sličnosti nije moguće lako odrediti jer se zbog strukture priče, njene unutarnje dramaturgije lik u mnogo čemu razlikuje od svog tvorca – onda je lik Borisa alter ego mog zagrebačkog druga Saše Jovića. Boris je jugonostalgičar i ima ideju da otkupi jedan komad pustinje kako bi na njemu, usred peščanih dina i sa samo jednim osušenim drvetom, napravio neki svoj Liberland, neku utopiju ponovnog sastajanja južnoslovenskih naroda. Glavni junak je nacionalno ukorenjen te se iščuđuje bilo kojoj savremenoj utopiji, ali se prepušta igri. Jer voli svog druga. Jer je prijateljstvo iznad kategorija. U stranoj državi mi se svi prepoznajemo po istovetnim emocijama, a ne po zastavama. Rasterećeni lokalne dnevne politike, sada u državi lišenoj bilo kakve vidljive politike, mi uživamo u višku sličnosti, a ne višku razlika."

ONI O NAMA

"'Niste vi na tom nivou da možete da shvatite', kaže u romanu jedan Emiraćanin. Čak je i ovaj šturi narativ sigurno teško razumljiv našem čitaocu. Tvrdi musliman vas ne prezire zato što ne verujete u njegovog Boga (jedinog, kako misli) već zato što ne verujete ni u jednog Boga. Evropljani danas veruju samo u novac. Ništa manje od prosečnog Amerikanca. Evropljani su u poslednjem veku, pod ogromnim uticajem liberalnog kapitalizma i globalističkih svetonazora, metodično odrođivani od svojih verskih uverenja, prakse, teozofije. Arapi ne. Reč Bog postala je kod nas povod za ismejavanje, prezrenje, mračnjaštvo. Reč Bog u Arapa je početak i kraj gotovo svake rečenice. Naše su crkve, katedrale i manastiri sada samo deo turizma. Umesto njih mi smo ulančani trgovinskim lancima i to su naše religije.

U *Središnjoj pustinji* u jednom poglavlju se jetko šalim da je Epl, odnosno ajfon naš novi Bog, naša nova digitalna religija. Umesto krstu, mi se klanjamo odgrizenoj beloj jabuci koja nam obećava brži protok informacija. Besmislenih i nepotrebnih informacija. Džamije u arapskim gradovima omeđuju na četiri strane stambene kvartove. Sve to daje lokalnom življu uverenje da su bolji od nas. Oni u Evropljaninu vide samo alavo, gramzivo, pijano i preglasno biće. Ne greše previše, čini mi se. Potrošač uopšte i jeste jedno alavo, gramzivo, pijano i preglasno biće."

O DECI EKSPATA

"Zanimljivo je bilo posmatrati i način na koji je naš sin, srednjoškolac, počeo da posmatra stvarnost oko sebe i sebe samog u novoj sredini, u prestižnoj britanskoj školi u kojoj je bilo malo belaca i u kojoj su polovi odvojeni u dve zgrade. Pustinja je vrlo brzo od jednog modernog dečaka iz velikog grada načinila kritičara potrošačkog mentaliteta. Formiran na potpuno drugačiji način, on je lako uočavao koliko su emiratska deca naivnija ali i neiskusnija, držana u raljama između dva nepomirljiva antipoda: iščitavanja Kurana s jedne strane i ispraznog trošenja novca s druge strane. Recimo i to da se tamošnja omladina pod izgovorom vrućine uopšte ne bavi sportom, već se bavi obožavanjem brzih automobila i glisera, nalik svojim ništa manje infantilnim očevima. Mislim da je, razjedinjen u takvoj dihotomiji, za godinu i nešto dana mnogo više sazreo i odrastao nego što bi odrastao ovde." ¶

SONJA ĆIRIĆ

Spasonosni poraz

Novak Đoković nije uspeo da osvoji Otvoreno prvenstvo SAD i tako postane prvi teniser koji je u modernoj eri osvojio sva četiri grendslema u nizu u jednoj kalendarskoj godini. Ovaj poraz, međutim, mogao bi u perspektivi da ima lekovito dejstvo na srpskog tenisera

Foto: AP Photo

Znamo šta se dešavalo tokom turnira. Ređali su se, sasvim očekivano, brojni "vanterenski" pritisci na najboljeg svetskog tenisera. Dok je igrao u Njujorku, opljačkali su mu kuću u Španiji; medijski je forsirana priča o nekakvoj "najvećoj navijačici" srpskog tenisera koja je izvršila samoubistvo; konstruisan je i spin da je Novakova pohvala rivalu Aleksandru Zverevu zapravo podrška i na optužbe za navodno prebijanje devojke od strane nemačkog tenisera... I sve u tom stilu. Dežurni Đokovićev kritičar Mats Vilander pridružio se tom opakom horu govoreći kako bi "za tenis bilo najbolje da Novak izgubi" u Njujorku, jer bi to onda značilo da će "velika trojka" imati isti broj osvojenih grendslemova.

Neposredno uoči samog meča muškog finala – koji su mnogi označili i kao "najvažniji meč u istoriji tenisa" – voditelji Eurosporta naširoko su se u emisiji bavili nekim sasvim drugim temama: završenim ženskim finalom, prošlogodišnjim trijumfom Dominika Tima, pa čak i brzom hranom u Njujorku. O "istorijskom pohodu" ka kalendarskom slemu i očekivanjima od samog finala US Opena tek po koja reč, onako usput.

Rezultat znamo. Đokovića je ubedljivo porazio ruski teniser Danil Medvedev, koji je na taj način, kako su mediji ne bez izvesne doze zluradosti naglašavali, uspeo da "spreči ispisivanje istorije" belog sporta. Množile su se analize i statistike koje su objašnjavale uzroke tog poraza... Novak Đoković, međutim, nije izgubio samo zbog toga što je protivnik bio bolji. Nisu ni pritisak i ogromna očekivanja bili jedini uzroci koji su učinili da Novak na terenu nije ličio na sebe. On je, u konačnici, izgubio zbog vlastitih emocija, što i ne mora biti tako loš epilog, naprotiv. Već duže vreme delovalo je da možda ipak ima istine u tome što mediji i komentatori pišu – da je srpski teniser postao "mašina" i nekakav bezdušni "čovek od čelika".

A publika je tek bila posebna priča. Nakon što su bili spremni da izdvoje pravo malo bogatstvo za karte (cena za finale išla je navodno i do deset hiljada dolara) da bi prisustvovali nekakvoj "istoriji", ljudi na Stadionu "Artur Eš" instiktivno su reagovali na dešavanja na terenu. Iako mu nikada do sada nije pružili ni delić podrške koju je itekako zasluživao, publika je te večeri bila na Novakovoj strani, posebno onda kada se našao na ivici ambisa. Novaka su preplavile emocije. Sve one suze koje nije mogao da zadrži nisu bile samo odraz unutrašnjeg bola zbog poraza, već su imale isceliteljsko dejstvo.

"Osetio sam nešto što nikada nisam ovde u Njujorku. Publika je učinila da se osećam veoma posebno. Ne znam, nisam ništa očekivao, ali količina podrške i energije, ljubavi koju sam dobio od publike je nešto što ću večno pamtiti", rekao je Novak i dodao: "To je razlog zašto sam pred kraj zaplakao".

Ovakav epilog i pronalaženje spone sa publikom mogao bi Đokoviću da u perspektivi reši još jedan veliki problem, a to je osećaj da nije dovoljno cenjen niti voljen od strane javnosti. I ne manje važno, Novak je prvi put javno i direktno dobio priznanje da je "najbolji teniser u istoriji", i to baš od rivala Medvedeva, momka koji ga je nadigrao te večeri i koji ima sportskog i ljudskog potencijala da ga, pre ili kasnije, dostojno nasledi na teniskom tronu.

To što sada nije osvojio tako željeni trofej, moglo bi Đokovića "spasiti" i od one opsesije koju verovatno ima svaki veliki šampion, a to je želja da se bude "jedini", "neponovljiv" i "nedodirljiv" u svom sportu. Verovali ili ne u "božanske" energije, ovakav poraz nije mogao da dođe i bez uticaja "spolja", "proviđenja", kako god je nazivali, sile koja ipak vodi računa o višem poretku stvari. Nije Novak slučajno nakon meča, na konferenciji za štampu, pomenuo "anđele i Boga", kojima je uputio "večnu zahvalnost" na tome što su ga "podržavali svih ovih godina". A ko zna, možda podsvesno ni sam nije želeo da osvoji baš sve jer – šta onda? Kraj karijere? Ili iznova pronalaziti motivaciju, sportske ciljeve, i to nakon uspinjanja na simbolički Mont Everest? Vrlo teško.

Zato zapravo više uopšte nije ni važno da li će Novak Đoković osvojiti još jedan, pet, ili neće više podići grendslem trofej. Takav "novi" Novak mogao bi spokojno da odigra još par sezona i da, možda prvi put u karijeri, zaista uživa u samoj igri. Bez pritisaka, svojih ili tuđih očekivanja i razmišljanja o brojkama varljive teniske statistike. A to je više nego dovoljno. ¶

UROŠ MITROVIĆ

Smrtni ishod novih tehnologija

Preslišavajući se ko je gde bio 11. septembra pre dvadeset godina, kada su avioni udarili u njujorške solitere, kolege iz CNN-a, "Vašington posta" i drugih američkih medija prisetile su se interaktivnih grafikona koje su pravili tih dana. Objašnjavali su pomoću njih razne stvari. Od toga kako su avioni leteli, do toga šta se dogodilo sa liftovima Svetskog trgovinskog centra u trenutku udara. Normalno, pomislili su kako bi bilo odlično podsetiti današnju publiku na tadašnji internet, malo retro, pa su shvatili da je to nemoguće. Grafikoni su napravljeni u flešu, a fleš se od prošle godine ne koristi na internetu. Prebacivanje u novije formate nije jednostavno niti brzo, zapravo lakše je ponovo napraviti sve iz početka, ali to onda nije to.

Samo dvadeset godina bilo je potrebno da nešto što je u tom trenutku bilo najmodernija tehnologija ode na đubrište, i sa sobom ponese sve što je na njoj nastalo.

Sredinom devedesetih, kada se internet tek omasovljavao, ukazala se potreba za animacijom za internet koju bi svako mogao da napravi. Enormnu popularnost tada su stekli alati poput Makromedijinog šokvejva i pomenutog fleša, dva velika konkurenta koja je kasnije kupio Adobe. Fleš se pokazao boljim i s vremenom je potisnuo šokvejv, ali ni on nije trajao duže od četvrt veka.

Fleš i šokvejv zahtevali su plaginove, to jest dodatke programima koji su ih čitali kako bi ih čitali kako treba. S vremenom su se pojavila nova i naprednija rešenja za grafikone, otprilike kao da poredite faks i imejl. Prvi napad na fleš došao je još 2010. od Stiva Džobsa lično, kada je rekao da ga iOS neće više podržavati. Morao je malo da se koriguje i popusti jer je fleš tada bio u masovnoj upotrebi, ali mu je najavio sudbinu. Deset godina kasnije Adobe je ugasio prvo šokvejv, a onda i fleš. Sve što je u ovim programima napravljeno više se ne prikazuje u čitačima, osim ako je emulirano na adresama poput arhive.org. Drugde ćete umesto fleša videti prazan prostor, ili sivi ekrančić sa obaveštenjem da ga je nemoguće pokrenuti.

Srpskim ulicama kreću se automobili stariji od fleša, pa se s pravom postavlja pitanje koliko je vremena potrebno novim tehnologijama ne da zastare, nego da nestanu. I koliko se onda isplati ulagati u njih?

Dobar primer su kompjuterske diskete koje danas nemate gde ni da ubacite, čak i CD i DVD gotovo niko više ne koristi. O video i audio kasetama uzaludno je i govoriti, mada je ta tehnologija postojanija, samo treba da nađete ispravan uređaj koji ih emituje, ali ćete se onda suočiti sa time da taj uređaj nema USB ili HDMI priključak neophodan za vaš televizor ili zvučnik. Mladi optimisti možda će pokušati stari kasetofon da pronađu na vajfaju i blututu. Manimo se šale, opet je pitanje da li se traka s vremenom razmagnetisala, pa imamo muljav zvuk i sliku.

Nema pametnog saveta, sem da važne fotografije i dokumente imate makar odštampane (ne pitajte kako sam to naučio). Pitanje digitalnog arhiviranja, kao što vidimo, nije rešeno ni dve decenije unazad, tek ne znamo kakva je sudbina sadašnje digitalne umetnosti u sledećem veku. Ima i gore, zamislite da za dvadesetak godina pronađete zatureni kriptonovčanik pun bitkoina, ali kompjuter više ne može da ga očita. ¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	720 RSD	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

POPRAVKA TENKA U SLICI I REČI

ALEKSANDAR ZOGRAF.

UPRKOS VEOMA RAZVIJENOJ SCENI U PREDRATNOM PERIODU, STRIP JE NAKON OSLOBOĐENJA VIĐEN KAO ODVEĆ PRO-ZAPADNI MEDIJ, ŠTO JE DOPRINELO DA VEĆ PRVO STRIP IZDANJE KOJE SE POJAVILO U SRBIJI 1945, "TRI UGURSUZA ZA VREME OKUPACIJE", BUDE SUDSKI ZABRANJENO NAKON TREĆEG BROJA... MEĐUTIM, STRIP JE VEĆ BIO ZAVIDNO POPULARAN MEDIJ, KOJI SE UBRZANO VRAĆAO NA JAVNU SCENU, ŠTO JE KULMINIRALO OBNAVLJANJEM BEOGRADSKOG LISTA "POLITIKIN ZABAVNIK", 1952. BIO SAM PRILIČNO IZNENAĐEN KADA SAM PRONAŠAO "VOJNO TEHNIČKI GLASNIK" IZ MAJA 1953, "STRUČNI ČASOPIS ZA TEHNIKU NAORUŽANJA, OPREMA I SNABDEVANJA", NA ČIJIM STRANICAMA JE OBJAVLJEN STRIP KOJEG SU POTPISALI "MAJOR ANTON ČERNE (TEKST I IDEJA) I POTPORUČNIK MILIĆ DUŠAN (CRTEŽ)!

STRIP JE ZAPRAVO PREDSTAVLJAO UPUTSTVO ZA POPRAVKU NEISPRAVNOSTI NA MOTORU TENKA "FORD V-8"; AUTORI SU ISPRAVNO DOŠLI DO ZAKLJUČKA DA SE ČAK I OVAKO SPECIFIČNA TEMA MOŽE LAKŠE OBRADITI KOMBINACIJOM TEKSTA I CRTEŽA. IPAK, O PROMENI PARADIGME I JEDNOM RELAKSIRANIJEM ODNOSU PREMA STRIPU POČETKOM PEDESETIH GOVORI ČINJENICA DA SE POJAVIO U ČASOPISU KOJEG UREĐUJU PUKOVNICI I GENERALI, A DA SU AUTORI STRIPA I SAMI OFICIRA JNA...

Pozdrav iz JNA

Mora da ste viđali kod dalje i bliže familije ili bar na filmu, fotografije mladića sa titovkama i petokrakom, koje su bile u srcu ili grbu SFRJ, ispod kojih je pisalo "Pozdrav iz JNA". Tako su se regruti javljali familiji i devojkama, i često su takve fotografije završavale uramljene na zidovima uz ostale porodične rodoslove. U to doba su se vojnici često i tetovirali, i to ste videli kod nekoga iz familije, ili na ti vašari, kod delija sa zavrnutim rukavima, pa su se mnogi vratili kući sa bajonetom, tenkom, haubicom na unutrašnjoj strani podlaktice, ispod kojih je pisalo JNA i datum dolaska i odlaska iz vojske.

Nema takve uspomene iako je u vojsci SFRJ, krajem sedamdesetih, proveo, što će reći izdangubio, pun vojni rok, a to je, bez skraćenja, 15 meseci. Vojska mu se, kao i sve, desila iznenada, kad je napustio fakultet i počeo da baza, biće da ga je majka prijavila u vojsku, da ga "odvoji od lošeg društva", te da "dete izađe na pravi put". Čak je u Vojnom odseku izdejstvovala i lakši rod, pa je dobio sanitet.

Foto: privatna arhiva

U Trebinje stigo sredinom januara i lego na rudu. Prvi vod, Prva četa, Sanitetski bataljon. Velika spavaona, kreveti na sprat, momci iz cele Jugoslavije, ustajanje, fiskultura, doručak, "zanimanje", ručak, odmor, popodnevno "zanimanje", večera, spavanje. I tako svaki dan. Od obuke mu ostalo "izvlačenje ranjenika", strojevi korak sa puškomitraljezom od mnogo kila... Stigo i da se prehladi, dobije temperaturu, primo 'nekcije u debelo meso, i to u stojećem stavu. Od drugih nesreća dobio gljivice na nogama, nije prao čarape, pa je ustajao pre drugih da u hodniku zameni svoje čarape za "čiste" drugih vojnika, koje su, po PS-u, bile u hodniku na čizmama. Još se seća kad Lorencin dobio paket, pa svi jeli razna čudesa, i kad mu Mađar Laslo, od Sečnja, pokazo dopisnicu od sestrića, koju prepiso u rokovnik jer je bila čista poezija. I sam napiso pesmu, objavljena u "Frontu", seća se stihova: *Njihanjem leve noge/ postigo erekciju...* O, da, Keljmendi iz Peći, urban lik, tako je dobro pišo u krevet, nisu vredela buđenja, da su ga posle dva meseca pustili kući. O, jes, bio i prvi izlazak u grad, tako se naroljo da nije smeo na glavnu kapiju, pa otišo preskače zidanu ogradu, kad se popeo na ogradu, stražar je viknuo: "Stoj!" Na "Stoj, pucaću!" pao je na njega.

Prošlo više od četiri meseca, ustajanje, "zanimanje", leganje. Imali noćnu uzbunu, da se popnu na vrh Leotara, bio dogovor da se vod smenjuje u nošenju njegovog puškomitraljeza, jer je u vodu bio samo jedan, no svi su mu u startu izmakli, pa je sam izgego na zborno mesto. Imo i završnu vežbu, 20 kilometara peške, a onda, jedni u napad, drugi u odbranu, pa sledeći dan obrnuto. No, posle dvadeset kilometara zaradio je takve plikove u neudobnim čizmama, zbog onih tuđe čarape gljivica, da je bio pošteđen i odbrane i napada, baš se naizležavo. Nije bio pošteđen prekomande, priželjkivo Lastovo, dobio Pulu.

U Puli bilo ko na odmoru, da ne kaže letovanju. Bili su Pomoćni vod koji je opsluživo Garnizonu ambulantu, koja je bila preko puta kasarne "Karlo Rojc". Radio sa lekarom, vodio protokol, piso dijagnoze, cephalea, rinitis, laringitis, tonzilitis... Bio u paru sa lekarom koji se prezivao Bosanac i koji je bio i sportski lekar košarkaša "Puljanke", koje je trenirao Žeravica. Dolazili i košarkaši u ordinaciju da kod Bosanca mere težinu, visinu, pritisak...

Pula je bila jedini regrutni centar za mornaricu u SFRJ, pa je u kasarnama bilo i 30.000 vojnika. Kasarne bile u gradu, "Rojc", "Širola", "Vladimir Gortan", ili udaljene, "Katarina", "Muzil", "Barbariga"... U Ambulanti uvek gužva, sve bio tonzilitis, rinitis, laringitis... svima antibiotici. Imali i kola Hitne pomoći, jedared išo na intervenciju, noću, kad na nosilima, na stepeništu zgrade, umalo nisu ispustili, zasmejali se, gojaznog oficira u penziji. A jedared se, kad su išli u noćnu vožnju, prevrnuli sa sanitetom.

Nisu dužili oružje, zatezali i raspremali krevete, posle prepodnevnih obaveza uglavnom bili voljno. Sunčali se na krovu susedne napuštene kasarne "Ivan Goran Kovačić", na "Mornar" odlazili na kupanje, neki išli na nudističku plažu Stoja. Većinom se, u belim bolničarskim čarapama, vrzmali po gradu, tako gledo erotski film *Grčke smokvice*, i bio u Gradskoj biblioteci, pročito *Dom sve dalji* Purčara, koji te godine dobio NIN-ovu nagradu. Tog leta odgledo ceo Pulski festival, *Okupacija u 26 slika*, *Bravo, maestro* Rajka Grlića, *Poslednji podvig diverzanta Oblaka* sa Pavlom Vuisićem... Najbolje bilo jedne večeri kad sve vreme, umesto u veliko platno, blenuo u curicu ispred njega, koja, ispostavilo se, bila familija sa zubarkom iz Ambulante.

Pred kraj služenja domovini, nije imao nikakve obaveze pa pustio brkove, pretposlednjeg dana obrije jedan brk, drugi ostavi i uzme šeta po Ambulanti. Zanimanje za pola brka pokazao jedino stariji zastavnik, koji komandovo u Previjalištu. Uveče obrije i to pola brka, sutradan se razduži, sedne na voz i vrati se kući, nastavi gde je stao, "da izlazi na pravi put" ¶.

DRAGAN TODOROVIĆ

AVSTRONAUTI
KOJI NISU SA OVE PLANETE!
SINHRONIZOVANO
ZVEZDANI PSI
TROPSKA AVANTURA
SAMO U BIOSKOPIMA
OD 23. SEPTEMBRA
MCF

CROWNE PLAZA®
AN IHG® HOTEL
BELGRADE

VAŠE
MESTO
SUSRETA

ORGANIZUJETE SASTANAK, KONFERENCIJU, OKUPLJANJE?

Mi smo tu i posvećeni smo uspehu Vašeg događaja.
Neka Vaš izbor budu originalna i nezaboravna privatna i
poslovna okupljanja u našem hotelu.

T. + 381 11 2204 004 F. + 381 11 2204 104
E. begcp.reservations@ihg.com A. Vladimira Popovića 10. 11070 Beograd, Srbija
www.crowneplaza.com

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec